Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Nólsoy

En färöisk bygd i omvandling

NANNA HERMANSSON

Skrifter utgivna av
Etnologiska sällskapet
i Lund

CWK Gleerup är produktlinjenamnet för vetenskapliga skrifter utgivna av LiberLäromedel Lund.

Omslaget visar Nólsoyar bygd efter ett flygfoto av Wideröe's flyveselskap A/S 1966.
Renritning: Lars Chr. Sjöstedt 1971.

Etnol. inst., Lund, 1976

ISBN 91-40-04389-4

Nólsoy

En färöisk bygd i omvandling

Nanna Hermansson

CWK GLEERUP

Innehåll

INLEDNING
Syfte och undersökningsområde 7
Uppläggning 8
Material och materialproblem 8

I. BAKGRUND
1. NÓLSOY
Läge 17
Terräng 17
Klimat 18
Flora och fauna 18
Bebyggelse 19
Förvaltning 19
2. NÄRINGSLIVETS UTVECKLING
Bosättning 20
Handel 21
Svabos Tankar 21
Fiske omkring 1800 22
Plöyens resa 1839 23
Nólsoyar-Páll och fartygsförsök 23
Frihandel 25
Fiske före 1900 25
Efter 1900 26

II. SAMHÄLLET
1. BEFOLKNING
Folkmängd 29
Civilstånd 29
Hushåll 30
Flyttning 31
Yrkesfördelning 32
2. EGENDOMSFÖRHALLANDEN
Rätten till jord 33
Jordfördelning i Nólsoy 35

III. NÄRINGAR
1. INLEDNING 43
2. KORNODLING 44
3. POTATISODLING 47
4. VALLODLING 49
5. BOSKAPSSKÖTSEL 53
6. FÅRSKÖTSEL 56
7. FAGELFANGST 63
8. VALFANGST 68

9. TORVTÄKT 72
10. HANTVERK OCH SLÖJD 74
11. NÄRFISKE 77
Strandfiske 78
Båtsfiske 79
Däcksbåtsfiske 82
12. FJÄRRFISKE 84

IV. ARBETSAR
1. ÅRSRYTM VID SEKLETS BÖRJAN
Inledning 91
Årsrytm 91
2. ÅRSRYTM PÅ 1960-TALET 92
Arbetsåret 1966 93
3. DAGLIGA SYSSLOR VID SEKLETS BÖRJAN 96
Ekonomi 97
4. DAGLIGA SYSSLOR PÅ 1960-TALET 98
Ekonomi 98

V. OMVANDLINGEN
1. NÓLSOY – HAMN 101
2. BONDE – FISKARE 102
3. MAN – KVINNA 103
4. ARBETE – GEMENSKAP 104

SUMMARY 107

BILAGA 113
Nyckel till uppteckningar 123

NOTER 124

OTRYCKTA KÄLLOR, LITTERATUR OCH ANFÖRD LITTERATUR .. 129

Inledning

Syfte och undersökningsområde

Årligen avger rigsombudsmanden på Färöarna en redogörelse för öarnas ekonomiska och sociala förhållanden. Han tecknade 1966 en bild av ett samhälle i stark utveckling, med ett varierat fiske som bedrivs från tekniskt välutrustade fartyg året runt, med stigande inkomster och ökad import, med ett väl utbyggt undervisningsväsen och med tilltagande bostadsbyggande, trafik och sociala problem (1).

Vad har då under 1900-talet skett med det samhälle där Ragnar Jirlow 1929 sökte och fann så många ålderdomliga drag? (2) På uppdrag av Göteborgs museum studerade Jirlow öarnas äldre folkkultur och insamlade material. Han såg öarna som ett randområde med en egenartad kultur och ursprungliga drag. När Alfa Olsson från samma museum 1952 undersökte färöiska kostvanor fann även hon ett reliktområde där en omvandling från bonde- till fiskarkultur länge pågått (3).

Syftet med mitt arbete var att undersöka:

— På vad sätt kan det traditionella arbetslivet leva kvar i en färöisk bygd idag?

— Vilka förändringar har ägt rum inom arbetslivet i bysamhället?

— Hur har dessa förändringar påverkat arbetets årsrytm?

För att söka svar på dessa frågor valde jag att studera en liten by, Nólsoyar bygd. Nólsoy (**nó'lsɪ**) är den enda bygden på en ö med samma namn. Det färöiska *bygd* motsvarar det svenska "by" och betecknar ett samhälle med tillhörande inägor, utmark och strand.

Valet föll på Nólsoy av flera skäl.

Nólsoy ligger nära Tórshavn, huvudstaden som under 1900-talet utvecklats kraftigt och man kan utgå från att Nólsoy tagit del av de senare årens utveckling.

Till skillnad från andra smärre bygder har Nólsoy haft en befolkningsökning och framstod därför som ett rörligt samhälle.

Nólsoy har naturliga förutsättningar både för ett traditionellt och ett modernt näringsliv. Här kunde man vänta att de förändringar som inträffat skulle framträda tydligare än i andra bygder.

Vidare framstod Nólsoy särskilt intressant därför att nólsingarna spelat en stor roll i Färöarnas historia.

Jag fann det naturligt att besvara frågorna genom en beskrivande framställning då jag ansåg undersökningen kunde ha ett dokumentariskt värde.

Uppläggning

I kapitel 1, Bakgrund, vill jag ange förutsättningarna för öns näringsliv, beskriva ön, bebyggelsen och förvaltningen samt teckna huvuddrag i näringslivets utveckling på Färöarna. En detaljerad framställning med uppgifter om befolkningsutveckling och jordägoförhållanden på Nólsoy följer under rubriken II Samhälle. Dessa uppgifter bildar i sin tur en bakgrund till kapitel III, Näringar, i vilket jag redogör för de olika näringsgrenarna var för sig för att belysa förändringar under 1900-talet, vilka medverkat till att utforma det nutida arbetsår som skildras i kapitel IV. I detta kapitel jämföres sekelskiftets rytm för arbetsår och arbetsdag med förhållandena under 1960-talet. Slutligen vill jag under rubriken Omvandlingen teckna några huvuddrag i vad som skett inom arbetslivet i Nólsoy.

Material och materialproblem

Det var naturligt att utgå från dagens förhållanden och genom intervjuer försöka rekonstruera utvecklingen under 1900-talet.

Framställningen bygger främst på intervjuer och iakttagelser jag haft tillfälle att göra under vistelse på Färöarna under tiden april-september 1964, juli-september och december 1966, juli 1970 och slutligen augusti 1971.

Vid det första besöket gjordes anteckningar under ett tjugotal samtal i Nólsoy. Andra gången gjordes tolv och tredje gången sju intervjuer av vilka fyra upptogs på band. Vid samma tillfälle ställde jag i 26 hushåll frågan vad man i huvudsak ägnat sig åt under det gångna året. Vid fjärde besöket gjordes nio upptagningar (4) och under det femte utfördes en byggnadshistorisk undersökning (5). Med uttrycken idag och nu syftar jag således på perioden 1964-1970 då materialet insamlades.

Då man som främmande kommer till ett ösamhälle som detta kan man möta en tröskel av blyghet som är svår att överstiga. Gästfriheten är självklar men trots den starkt ökade turistströmmen finns inte något kafé eller pensionat och främlingar stannar i regel ej mer än några timmar. Umgängesseden bjuder takt och

tillåter inte att man tränger sig på eller riktar personliga frågor. Ämnen som alla fritt kunde tala om var sådana som kornodling och torvtäkt, ty man visste att för dem hyser omvärlden ett antikvariskt intresse. Den första tiden hyrde jag ett rum hos en äldre ensam man och ägnade mig åt att lära färöiska och finna väg mellan husen i byn. Även om jag med hjälp av norska och isländska lyckades göra mig förstådd upprätthölls ett visst avstånd mellan mig och nólsingar som artigt talade danska. Språksvårigheter och kontaktsvårigheter jämte min okunnighet präglade intervjuerna särskilt i början. Efter en tid föll mina frågor lättare och många visade sig glada över att få berätta men ofta visste man vad som intresserade mig, vilka frågor jag förut ställt och stundom även vilka svar jag fått.

Förmodligen är det enklare för en man än en kvinna att bli godtagen eftersom han kan delta i utomhusarbeten där min närvaro endast togs på skämt. Som jag fick möjlighet att återvända till Nólsoy flera gånger kom intervjuerna att löpa allt friare. Sedan mitt första besök har jag brevväxlat med några av mina meddelare och erhållit både levande skildringar och utförliga svar på frågor. Med tiden har jag fått många vänner i Nólsoy och lärt mig uppskatta och beundra deras sätt att leva och vara.

Frågelista i egentlig mening har jag ej använt men de frågor jag ställde var i regel desamma. Många värdefulla samtal skulle ha avbrutits om jag tagit fram papper och penna och endast brottstycken av dem kan komma med i anteckningar i efterhand. En hel intervju kunde inte göras utan förhandsavtal och skedde i regel inne i köksvärmen med den ibland uppmuntrande och ibland hämmande familjen i bakgrunden. Det var i regel husfadern som svarade på mina frågor medan husmodern kommenterade och kompletterade hans svar.

Detta medförde att kvinnorna i min förteckning över meddelare kommit i skymundan (se bil. 1). Ofta fick jag hänvisning till personer som visste mera och som brukade yttra sig offentligt på bygdens vägnar. Under insamlingsarbetet insåg jag svårigheten att genom sagesmän nå en verklighet såsom den uppfattats av flertalet. Genom att samla frågorna kring konkreta ting trodde jag mig kunna upptäcka direkta minnesfel vid jämförelse av olika meddelares uppgifter med varandra. De skillnader som då framkom kunde vara stora men förklarades ibland med berättarens eget förhållande till det omtalade. För att se sådana nyanser krävs en god kännedom om sagesmännen. Att årsangivelser inte alltid är korrekta om de ej är fästa vid någon viktig händelse i meddelarens liv är självklart, men det hände att ett datum bestyrktes av så många

att jag ej kunde betvivla dess tillförlitlighet. Överensstämmelser kunde dock bero på att saken omnämnts i radio eller press eller på grund av att den av mig väckta frågan allmänt diskuterats och man enats om en version. Både första och andra världskriget har givit hållpunkter för minnet medan trettiotalet suddats ut. Föränd ringar i vardagslivet är överhuvudtaget svårdaterade men enstaka händelser och förhållanden kan leva kvar som detaljrika minnesbilder. Under arbetets gång kom upplysningarnas noggrannhet att framstå som småsaker medan värdet av de personligt färgade åsikterna hos fritt berättande sagesmän tycktes allt större. När det var fråga om ett visst förlopp, såsom vid fågelfångst, var det främst angeläget att finna någon som både satt inne med fakta och var road av att berätta.

För att få kompletterande uppgifter till vad jag lärt i Nólsoy har jag genomgått tillgängliga tryckta källor och arkivalier. I litteraturen om Färöarna och färöiska förhållanden finns en hel del uppgifter om Nólsoy och nólsingarna. J. Chr. Svabo omtalar dem ofta i sitt stora verk "Indberetninger fra en Reise i Faeröe 1781 og 1782" och det är tydligt att han haft god kännedom om bygden. Det hade även andra av hans meningsfränder som under 1800-talets första hälft strävade efter att utveckla öarnas näringsliv. En av dem var prästen J. H. Schröter (1771-1851) som verkat på Suduroy men bott ett tjugotal år i Tórshavn där han omkring 1850 skrev en "Beskrivelse over Naalsöen" (6) (publ. i Varðin 1931 s. 168-175). Schröter var en språkkunnig man, intresserad av historiska sägner men även av praktiska försök och hans konkreta upplysningar synes mycket tillförlitliga.

Bygden omnämnes i en del reseskildringar däribland Labonne "L'Islande et L'Archipel des Faeroer" (1888), Jeaffreson "The Faröe Isles" (1901) och Annandale som vistades en längre tid i Nólsoy "The Faroes and Iceland, Studies in Island Life" (1905). Den ornitologiskt intresserade museimannen Kenneth Williamson som vistades på Färöarna under andra världskriget besökte bygden 1943 och beskrev den i sin omfångsrika bok "The Atlantic Islands" (1948).

I den färöiska tidskriften Varðin finns en rad sägner och personhistorier från bygden skrivna av nólsingar. Författaren Trond Olsen har givit glimtar från sin barndom i "Stubbar" (1949) och Johanna Maria Skylv Hansen (f. 1877) bygger till stor del på material från sin hembygd i folklivsskildringarna i "Gamlar Götur I-III" som hon skrivit vid hög ålder. Domare E. A. Björk höll åren 1956-1959 i Tórshavn en föreläsningsserie med titeln "Faerösk Bygderet" inför ett litet auditorium. (Föreläsningarna med efter-

följande diskussioner finns tillgängliga i stencil). Björk har däri givit åtskilliga hänvisningar till saker från Nólsoy i juridiska arkivalier.

I "Landsskjalasavn", landsarkivet i Tórshavn, finns ett arkivmaterial som överförts från Rigsarkivet i Köpenhamn, men en stor del av detta var ännu ej katalogiserat och svårtillgängligt. Det kan påpekas att boupptecknings inte förekommer i stor utsträckning eftersom en specificerad förteckning över boets tillgångar ej upprättas annat än vid skifte. En serie skifteprotokoll från 1825-1950 har genomgåtts men detta material är mycket magert. Kyrkoböckerna har ej varit tillgängliga då man i Danmark har andra principer för allmänna handlingars offentlighet än i Sverige. Mantalslängder har däremot utnyttjats och institutioner såsom Folkeregisteret, Föroya Fiskimannafélag och Virkisnevndin har varit behjälpliga med kompletterande uppgifter. Matrikulstovan har ställt jordförteckningar och kartor till förfogande. De skrivna dokument jag funnit i Nólsoy inskränker sig till Grandestaevneprotocol 1892-1957, några arbetsfördelningslistor och ett fåtal handelsböcker från sekelskiftet. De brev jag mottagit från Nólsoy har jag även utnyttjat som källa.

Hänvisningar till sagesmän ges inom parentes i texten enligt Bil. 1, Nyckel till uppteckningar. Färöiska ord har kursiverats och står i grundform om sammanhanget ej kräver annat. Vissa färöiska uttryck brukas i försvenskad form, såsom kungsbonde och grannastämma.

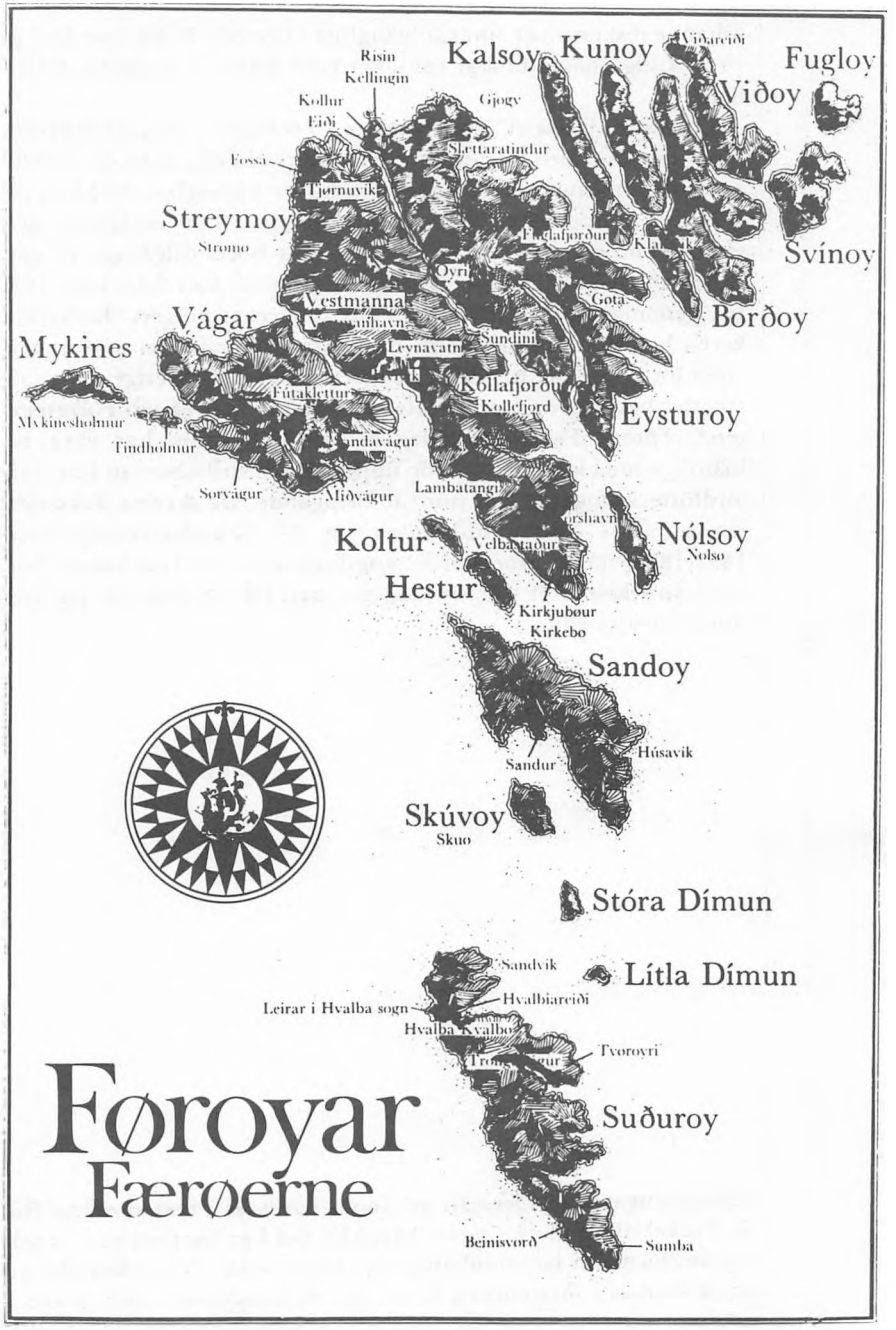
Risin
Kellingin
Kalsoy
Kunoy
Viðareiði
Fugloy
Viðoy
Kollur
Eiði
Gjogv
Fossá
Tjørnuvík
Streymoy
Stromo
Svínoy
Oyri
Gota
Vestmanna
Vágar
Borðoy
Mykines
Leynavatn
Sundini
Kollafjørður
Kollefjord
Eysturoy
Mykinesholmur
Tindholmur
Sorvágur
Miðvágur
Lambatangi
Koltur
Velbastaður
Nólsoy
Nolso
Hestur
Kirkjubøur
Kirkebo
Sandoy
Húsavik
Sandur
Skúvoy
Skuo
Stóra Dímun
Sandvik
Lítla Dímun
Hvalbiareiði
Leirar i Hvalba sogn
Hvalba
Tvoroyri
Suðuroy
Beinisvørð
Sumba
Føroyar
Færøerne

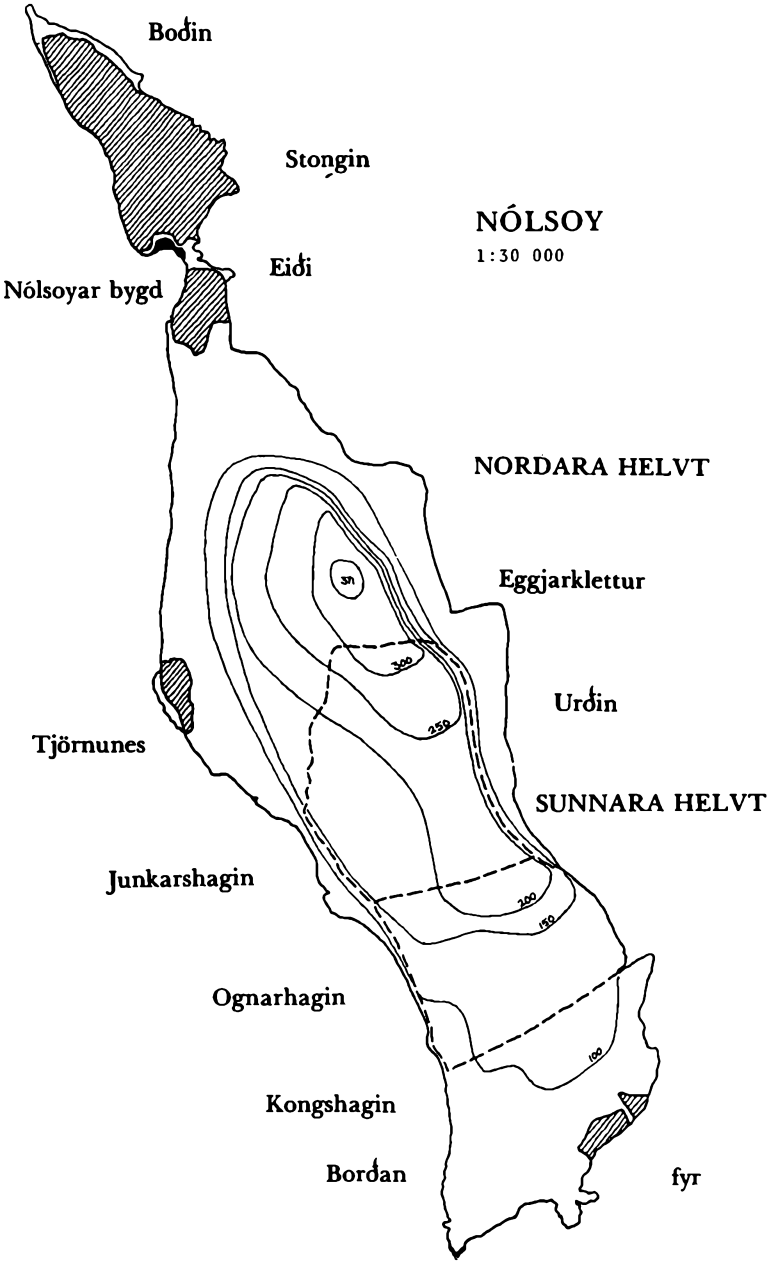
Bodin
Stongin
NÓLSOY
1:30 000
Eiði
Nólsoyar bygd
NORÐARA HELVT
Eggjarklettur
Urðin
Tjörnunes
SUNNARA HELVT
Junkarshagin
Ognarhagin
Kongshagin
Bordan
fyr
300
350
250
150
100

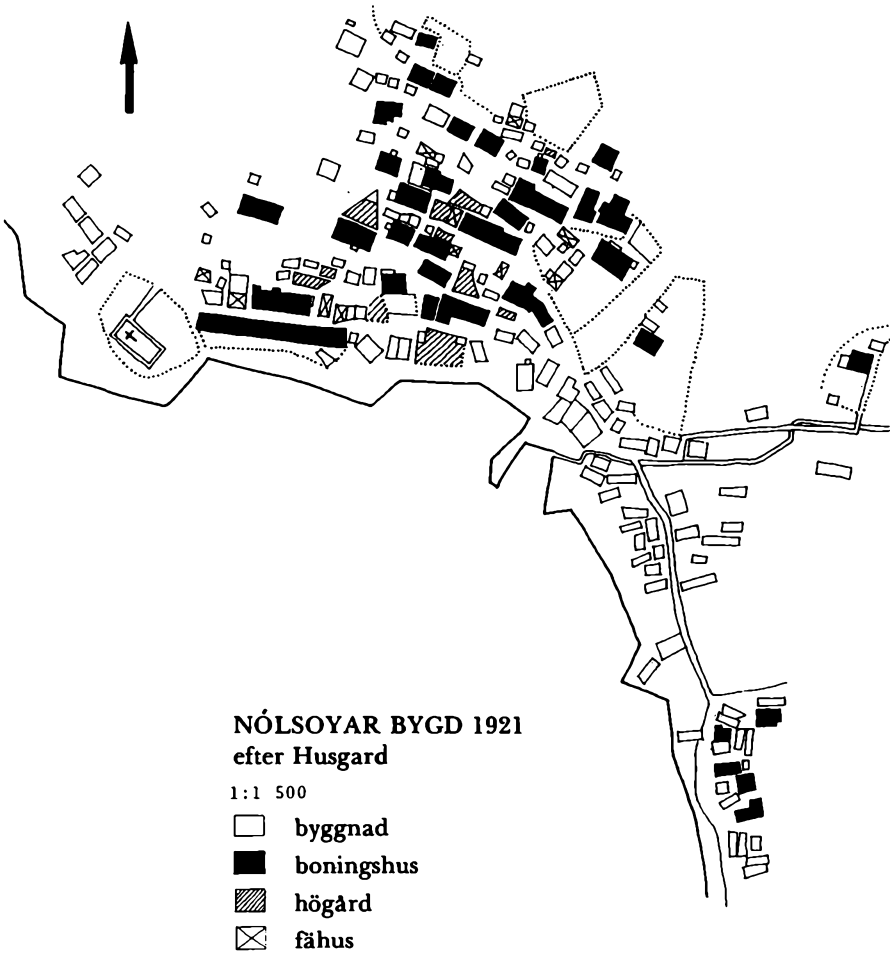
NÓLSOYAR BYGD 1921
efter Husgard
1:1 500
byggnad
boningshus
högård
fähus

Fig. 1. Nólsoyar bygd omkring 1900, foto Börgesen.

Fig. 2. Nólsoyar bygd 1964.

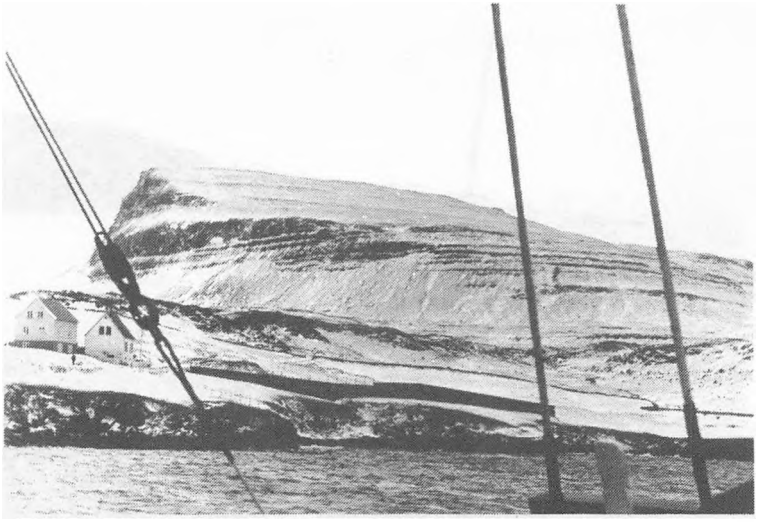

Fig. 3. Eggjarklettur, öns högsta del sedd från kajen. Mitt över den nya kyrkogårdsmuren skymtar husresterna i Korndal, dec.1973.

Fig. 4. Postbåten lastar mjölkflaskor, postsäckar, varor och tomma kärl står på kajen, dec.1973.

I. Bakgrund

1. NÓLSOY

Läge

Nólsoy är en av de mindre bland ögruppens 17 bebodda öar. Den ligger på 62° nordlig bredd, sydost om det landmassiv som bildas av huvudöarna Streymoy och Eysturoy. Dessa båda är åtskilda av ett smalt sund, Sundini, som liksom Färöarna i stort sträcker sig i riktning NNV-SSO. I söder utvidgas sundet vid fjordmynningarna av Kollafjörður, Skálafjörður och Kaldbaksfjörður och som en fortsättning av sundet, öster om Streymoy, följer Nólsoyarfjörður. Detta sund är mellan 3 och 5 km brett och har starka strömmar. Nólsoy ligger i nord-sydlig riktning och skyddar som en väldig vågbrytare Tórshavn eller Havn, på östsidan av Streymoy, från östanvind och Nordatlant. Ost och sydost om Nólsoy är havet öppet, men i sydväst ligger den låga ön Sandoy. Väster om Streymoy reser sig öarna Hestur och Koltur där ö och bygd har samma namn.

På västsidan av Streymoy ligger bygderna Velbastaður och Kirkjuböur och på Sandoy, Húsavík och Skálavík. Alla dessa bygder kan man lätt nå med båt från Nólsoy och det gäller också bygderna i Sundini, som befinner sig inom 20 km från Nólsoy.

Terräng

Från nordspetsen, Boðin till sydänden Borðan är avståndet 9 km och Nólsoy är som bredast 2 km. Ytvidden uppgår till 10,28 km². Höjden är vid Eggjarklettur 371 m och berget stupar brant i öster. At väster faller det i avsatser med *hamrar*, där den grå berggrunden går i dagen och mellanliggande partier som vittrat sönder, rasat och beklätts med grönbrunt gräs. De horisontella basaltlagren är varvade med tuff, som man vid ett tillfälle sökt utvinna för industriellt ändamål. Inga andra mineralier än koppar i liten mängd har påträffats. Bergsluttningen mot söder är lång och slutar vid ett myrområde på 100 meters höjd. Det omfattar djupa torvmossar och sträcker sig ut mot sydspetsen. I norr slutar berget tvärt och nedanför ligger den smalare och låglänta delen av ön. Stongin, som nordstycket kallas, är nästan avskuren från huvuddelen av ön då havet frätt klipporna vid Eiðið så att sjöarna vid oväder bryter in över edet till den grundare viken på västsidan. Denna

erbjuder den bästa landningsplatsen på Nólsoy och invid den ligger bebyggelsen. Marken på bägge sidor om edet är odlad men jordlagret som består av grus och torvaktig humus är i allmänhet mycket tunt.

Klimat

Klimatet, som av en meteorolog betecknats som "et overordentligt udpraeget Öklima" (1), är varmt och fuktigt med en medeltemperatur av $+3^{o}C$ för den kallaste och $+10^{o}C$ för den varmaste månaden (2). Ständiga lågtryck passerar och med dem följer nederbörd och skiftande vindar. Vädret växlar hastigt mellan solsken och regn under hela året och årstiderna glider in i varandra utan att värmen nämnvärt förändras. Vintern är mörk och den snö som faller ligger sällan länge, den ljusa sommaren är sval med enstaka heta dagar.

Flora och fauna

I detta klimat frodas olika slag av gräs och halvgräs. Det är möjligt att odla härdig säd, men det är inte alltid den mognar. En växt som ger gott utbyte är däremot potatisen. Den lilla del av Nólsoy som är odlad brukas som inägor med gräsvall och insprängda potatisland. Ön utnyttjas i övrigt som utmark till bete och detta präglar växtligheten. Fåren, som går ute hela året, håller gräset kort från den steniga stranden upp till de högsta delarna där vegetationen är av arktisk typ med lavar och mossor. Några buskar förekommer ej i utmarken och den enda större växten är kvannen som finns på de branta sidorna i öster. Där har en frodig grönska utvecklats i fågelspillningen på klipphyllorna. I branterna i Urðin häckar mindre lira, klippduva, skarv, grissla och stormfågel. I sluttningen nedanför bor lunnefågel och marken är full av fågelns hålor. Delar av detta område har förstörts genom ras och terrängen är svårframkomlig. Klipporna är på flera ställen urholkade av havet och i grottorna förekommer säl. Djurlivet är i övrigt fattigt, begränsat till en liten stam av harar och möss (3). Havet är djupt intill öarna och botten är mestadels stenig med ett växlande djurliv. Den omgivande kontinentalsockeln ligger på några hundra meters djup, högre än botten i den övriga Atlanten som i norr präglas av den iskalla polarströmmen och i söder av den varmare golfströmmen. Havsströmmarna blandas och vattnet håller vid öarna en jämn årstemperatur mellan $+5^{o}$ och $+10^{o}C$. På de så kallade bankarna och i fjordarna råder goda livsvillkor för en mängd nyttofiskar av torskslägtet och flundrefiskarna.

Bebyggelse

Vid västvikens norra sida ligger bebyggelsen i Nólsoy omgiven av inmark. Husen har uppförts på allmänning och bykärnan har varit mycket tät.

Vid sekelskiftet bestod den av ett 40-tal låga tjärade boningshus av trä och sten med grästorv på taken. (Se fig. 1). Till varje hus hörde flera smärre uthus som låg spridda allt efter sitt ändamål. Inom själva bykärnan fanns fähus med tillhörande öppna högårdar och gödselhögar. *Hjallar* 'förvaringshus för matvaror' låg både mellan boningshusen och i utkanten av bebyggelsen. Strandens östra del var kantad av *neyst* 'båthus' som stod öppna mot sjön. Båtarna drogs upp över klipphällarna. Flera *torvhús* av sten för förvaring av bränntorv låg i närheten av den östliga bäcken eller Áin. Där fanns även *sornhús* för torkning av korn och några smedjor. Uppe på det blåsiga Eiðið låg en samling *gróthús* av sten till förvaring och torkning av fisk och gräs.

Bykärnan var omgiven av ett gärde med en grind där en *geil* 'fägata' ledde norrut genom inägorna till utmarken. En annan fägata ledde från bron nedanför höjden förbi några boningshus vid Malarendi söderut mot själva ön.

Kartan från 1921 visar en större bebyggelse än vad som funnits vid sekelskiftet och under de följande åren tillkom en rad boningshus med hög resning.

I dag finns ett 80-tal boningshus och den gamla bykärnan är omgiven av bebyggda tomter utstyckade av inägorna. En rad moderna enfamiljshus från 1950 och 1960-talen vetter mot Nólsoyarfjörður och andra nybyggda hus ligger ovanför den äldre bebyggelsen. Överst i sluttningen finns en stor skola, som 1970 ersatte en äldre från 1885. De trånga gatorna som på 1920-talet drogs genom bykärnan har breddats och det är möjligt att med bil forsla gods till och från kajen som på 1960-talet utvidgats och förlängts. I dag dominerar de färgglada husen, men nere vid sjön invid den vita kyrkan ligger en låg svart huslänga och väster om den gamla packhus och båthus med grå fundament av grov betong.

Förvaltning

Färöarna har ett visst självstyre inom det danska riket. Från att ha varit ett danskt amt fick öarna 1948 självbestämmanderätt i en rad frågor med möjlighet till successivt övertagande av statliga uppgifter. Lagmannen representerar den färöiska myndigheten och rigsombudsmanden den danska. Utrikespolitik och rätt sorterar under

dansk överhet. Sjukvård, socialvård, kyrka och skola hör till gemensamma angelägenheter, medan institutioner för näringsliv och kultur är färöiska.

Nólsoy utgör en socken i Suðurstreymoyar pastorat i Streymoyar *sýsla*. *Sóknarstýri* 'kommunstyret' som är tillsatt genom personval, är en beslutande nämnd som uppbär kommunalskatt och för kontroll av inkomstuppgifter. Kommunstyret har övertagit en del av de gemensamma angelägenheter som tidigare sorterat under *grannastevna*. *Sýslumaður* 'sysselmannen' som tillhör ordningsmakten leder grannastämman som främst behandlar ärenden som rör jord, husdjur och jakt. Jordägarna har rösträtt efter jordandel vid dessa stämmor, som varit årliga men efter andra världskriget endast hållits vid behov.

Skatt erlägges även till *landskassi* som sorterar under *landsstýri* vars medlemmar är utsedda av *lögting*. Lagtinget består av folkvalda representanter för olika färöiska partier och är högsta beslutande instans. Myndigheter och allmännyttiga institutioner har säte i Havn och i Nólsoy finns telefonstation, post och fyr.

2. NÄRINGSLIVETS UTVECKLING

Bosättning

Strandlinjen har genom havserosion och landsänkning ändrats sedan vikingarna på 800-talet kom till öarna och det är svårt att veta vilka naturliga hamnar de mött. Tillgång till friskt vatten, bete och odlingsbar jord har varit avgörande för bosättningen och ur de första gårdarna har många av senare tiders bygder utvecklats.

Jorden vid den nuvarande bebyggelsen i Nólsoy visar spår av äldre bosättning, i den odlade jorden har man funnit husrester och på öns västsida grunder till några långa byggnader som förmodats vittna om säterbruk men ej kunnat dateras. Vid det smala edet å Malarenda, har medeltida djurben sköljts upp från stranden.

Andra fynd har, som i Kvívík, visat långhus med djurstallar och lador, ben av får, häst och nötkreatur, redskap till hushållsbruk och fiske. Fynden tyder på en näringsform lik den man känner från senare tid med boskapsskötsel, begränsat åkerbruk, jakt och fiske.

Den äldsta jordeboken räknar åtta fästebönder (med 12,5 marker) och åtta odalbönder i Nólsoy 1584. Fyra av de sistnämnda står under rubriken 'På Kornedall', en plats ovanför Nólsoy-vikens södra sida där nu rester av smärre byggnader är synliga. Enligt den muntliga traditionen skall husen ha uppförts där efter *svarta deyða* (ca. 1350) och senare skall folket ha flyttat till den

nuvarande bykärnan. Vid 1700-talets början fánns endast fähus kvar i Korndal. Ett litet källsprång, Prinsessukeldan, förknippas med en sägen om den skotske kungens dotter som rymt med sin ofrälse make och bosatt sig där (4). Troligt är att de sexton bönder jordeboken nämner bott omgivna av inägor med gräsvall och kornodlingar och att dessa jordar avspeglas i de nu halvt glömda namnen på markerna. (Se karta 1966).

Handel

Öarna hade 1380 följt med Norge under danska kronan och under 1500-talet låg handeln i händerna på köpmän i Bergen, Hamburg och Köpenhamn. Främmande fartyg uppehöll förbindelserna med omvärlden och hälften av allt jordagods ägdes av kyrka, kloster och adel utanför öarna (5). Jordarna förpaktades på Färöarna, men lantbruket kunde inte ge försörjning åt en befolkning som omkring 1600 uppskattades till 3.180 personer (6). Man var ytterst beroende av tillförsel av spannmål och andra varor som salt, järn och timmer. Handeln knöts främst till Bergen och utförseln av fisk var genomsnittligt större än under hela 1700-talet och 1800-talets början (7). Andra exportvaror var tran, ull och fjäder.

Ett handelsmonopol bildades under det Islandske Kompagnie i Köpenhamn och vid mitten av 1600-talet övertogs det av länsherre Chr. Gabel. Han efterträddes av sin son och bägge har blivit beryktade för att genom höga import- och låga exportpriser ha försatt öarna i trångmål. Då Färöarna 1709 införlivades med Själlands stiftamt övertog kronan både administration och handel. Ett kungligt monopol skulle förse befolkningen med nödtorftigt gods i utbyte mot yllevaror, strumpor och tröjor, fett, tran och torrfisk. Yllevarorna dominerade och vid mitten av 1700-talet stod tran och torrfisk endast för 1,7 % av utförseln. Omkring 1800 hade fiskprodukterna stigit till 9,8 % (8).

Svabos Tanker

I en uppsats från 1773 "Tanker om Faeröes Ekonomie og dens Forbedring" diskuterar J. Chr. Svabo näringarna "Faedrift, Fiskeri og Agerdyrkning" och deras inbördes ställning.

J. Chr. Svabo (1746-1824) var en prästson från Miðvágur som studerade ekonomi och naturhistoria vid Köpenhamns universitet. Hans studiekamrat N. Mohr hade under några år samlat material till en fysisk-ekonomisk beskrivning av Färöarna. Svabo övertog

materialet och kompletterade det under sin vistelse på öarna 22.5.1781-1.9.1782. Svabo hade en mycket skarp iakttagelseförmåga och hans beskrivningar är klara och trovärdiga. Han hade svårt för att få arbetet färdigt och efter en tid av sjukdom och dålig ekonomi flyttade han hem för att syssla med ordboksarbete och undervisning. Inte förrän 1959 publicerades alla hans "Indberetninger fra en Reise i Faeröe 1781 og 1782" (9). Svabo säger 1773 att fiske och valfångst fordom varit huvudnäring men "siden, da Hvalfangsten ophördte, og Fiskeriet blev uvist, kan man ikke kalde Fiskerierne uden den anden Naering, og Faedriften den förste". Han påpekar vidare, att det borde vara så "at man kan kalde Jord-Dyrkning den förste Hoved-Naering for sin Visheds og Vigtigheds Skyld, Faedriften den anden og endelig Fiskerierne den Tredie" (10). Till "Jord-Dyrkning" hänför han även ängs- och trädgårdsbruk och potatisodling. Såsom påpekas i inledningen till Indberetningerne hade Svabo fysiokratens syn på samhällsekonomien med jorden som enda källa till rikedom och lantbruket som huvudnäring och övriga näringsgrenar beroende av detta.

Vid samma tid stödde Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab reformer inom lantbruket och premier utdelades även på Färöarna. Det är möjligt att den då härskande uppfattningen givit färingarna beteckningen bönder och medfört att deras fiske kommit i skymundan. De fiskade med öppna båtar främst till husbehov och fisket hade haft en längre nedgångsperiod så att det vissa år inte täckt det egna behovet, säger Svabo (11). Han behandlar "Fiskeriets Hindringer", ofullkomliga redskap och torkningsanordningar, fångst av för små fiskar och frånvaron av nedtecknade fiskemärken och säger slutligen: "Vist nok vilde Jordbruget og Fiskeriet drives til större Fuldkommenhed, om Bonden ikke var Fisker, og Fiskeren ikke Bonde, men Faeröes naervaerende Folkemangel, synes vist ikke at tillade, at disse Naeringer bleve adskilte" (12). Därmed har han understrukit att de två näringarna idkas jämsides av samma personer och att färingarna närmast varit fiskarbönder. Det är dock knappast folkmängden som förhindrat en uppdelning av arbetet utan snarare är det så att årsrytmen möjliggjort en kombination.

Fiske omkring 1800

Monopolhandeln betalade höga priser på stickade strumpor och ullarbete gav omkring 1800 en bättre inkomst än något annat (13). De första försöken med att bereda klippfisk, saltad och

soltorkad fisk, hade gjorts på 1770-talet då en dansk köpman, Niels Ryberg, stött fiske med däckade fartyg vid Färöarna och vid Island, men monopolhandeln inköpte endast torrfisk, stora fiskar som fångats under vårvintern. Exporten av fiskprodukter hade stigit till 9,8 % omkring 1800 (14), men inte förrän på 1840-talet kunde den färska fisken säljas. Man fick goda fångster och 20 % av utförseln bestod av fisk (15). I handeln verkade en fiskberedare Jacobeaeus från Island som anställts på amtmand Plöyens initiativ.

Plöyens resa 1839

Christian Plöyen (1803-1867) intresserade sig, liksom prästen Schröter, för näringslivets utveckling. Plöyen vistades på Färöarna 1830-1848 och var mycket omtyckt både som ämbetsman och sällskapsbroder. Förbindelserna mellan Färöarna och Shetlandsöarna hade länge varit goda och för att studera näringslivet där gjorde Plöyen 1839 en resa dit. Till medresenärer hade han valt en odalman från Eiði och en odalman från Nólsoy "ligeledes en opvakt, driftig Mand, dertil en dyktig Snedker og en af Landets bedste Baadebyggere" (16). Från resan hemförde Plöyen nya fiskemetoder och liksom Rybergs tidigare fiskeförsök möttes de av kritik och misstro. Liksom Svabo och många andra författare som uttalat sig om färöiska förhållanden klagar Plöyen över allmänhetens ovilja mot nyheter: "en af de store Mangler blandt Faeringerne er, at de ikke have det ringeste Begreb om den Verden som de, ved den bestaaende Enehandel, ere afsondrede fra, og derfor ofte ansee deres egen lille Verden for at vaere fuldkommen, ikke at kunne modtage nogen Forbedring" (17).

Nólsoyar-Páll och fartygsförsök

Plöyen tillhörde dem som såg monopolhandeln som orsak til öbornas isolering och konservatism. Helt avskurna från och ovetande om yttervärlden har de dock inte varit. Andra nationers fartyg har fiskat och traditionen berättar om män som seglat med främmande skepp kring öarna (18). Som det första färöiska fartyget betraktas Royndin Fríða, det fagra eller goda försöket, en skonert som 1802 byggts av Poul Poulsen Nolsöe och hans bröder. Nólsoyar-Páll, som han kallas, var född i Nólsoy 1766 och hade seglat utomlands innan han med sitt fartyg började fiska och föra varor för egen räkning till Köpenhamn. Vid återkomsten åtalades han

för smuggling av bl.a. järnkaminer, grytor och brännvin. Hans förhållande till ämbetsmännen i Havn förvärrades av att den dansvisa, *Fuglakvaeðið*, som han niddiktat om dem, blev mycket populär. Medan kriget mellan Danmark och England hindrade varutillförseln till öarna lyckades han föra hem en last brödsäd, men under följande resa blev han kapad och förd till England där han 1808 som en hjälte försvinner ur sagan (19). Nólsoyar-Páll hade lämnat sin hembygd men höll kontakt med sina syskon och bygdemän. En av bröderna, Jákup som kallades Forvaltarin, blev förvaltare för Monopolhandeln i Havn och samarbetade med ämbetsmännen bland dem Plöyen och amtmanden J. H. Schröter. Nólsingarna stod i förbindelse med flera av de då inom näringslivet ledande männen. Med sin egen båtbyggartradition är det inte märkligt att de kom att inta en framträdande plats i fartygshistorien. Svabo hade tidigare (1781-1782) i Havn sett "en smuk stor dansk Baad eller Sluppe, haeldigen bygt af de faeröeske Baadebyggere paa Nolsöen" (20), men det framgår att denna var mindre än "Skandsebaaden eller Jakten" som hörde till försvarsanläggningen i Havn och förde sex par åror.

Nólsingar byggde 1810 i Suðuroy Nödvendighet, ett fartyg som de delvis bekostade. Några år senare lät kommendanten på Skansen bygga Haakallen, kallad Faeröe, i Nólsoy. Ett tredje fartyg, Jubelfesten, var en smack som finansierades med hjälp av nästan hela bygden, som då räknade omkring 20 gårdar. Jákup Forvaltarin medverkade vid tillkomsten av skonerten Nolsöe, som var avsedd att tjäna som förebild för en ny båttyp för fiske, med däck i för och akter. Den kom att användas för varutransporter från Shetland och till handelns nyöppnade filialer i Klakksvik och Suðuroy men strandade 1841 (21) (22). En av båtbyggarna i Nólsoy timrade Haabet eller Frihedshaabet som bekostades av tre män i bygden och stod färdigt 1848. Ägarna hade tillstånd att för eget bruk införa "Angler, Liner, Trodser, Sejlgarn, Hamp, Tjaere, Salt samt Braedder til Brug ved Blödfiskens Virkning til Klipfisk" (23). Första året gavs tillstånd att sälja klippfisk till en norrman, men fartyget tycks endast ha varit i bruk en kort tid och det är osäkert om något fiskarbete kom igång i Nólsoy. Med Haabet fördes varor såsom segelduk, fiskekrokar, slipstenar, salt och kol från Shetland men upplysningar om detta såväl som om de andra fartygen är sporadiska och sällan arkivaliskt belagda. Av de nämnda fartygsförsöken, som alla slog mer eller mindre illa ut, framgår att det i Nólsoy funnits intresse och kapital och att man haft dugliga båtbyggare. Utan tvivel har Nólsoyar-Páll verkat inspirerande

långt efter sitt försvinnande men de män som 1806 seglade med honom och då beskrevs som "aldeles usövante Bönder" (24) måste ha haft kännedom om fiske och hav för att våga satsa så mycket som de gjorde. Bristfälliga kunskaper har förmodligen dock medverkat till olyckorna.

Frihandel

På 1790-talet hade ett förslag om handelns frigivande framlagts men då monopolhandeln trots alla klagomål gav trygghet önskade många färingar behålla den. De män som byggde Jubelfesten i Nólsoy skrev i en ansökan till amtmand Löbner 1817: "... da Rygtet om en naerforestaaende Frihandel for Faeröe er kommet os for Ören og vi med Skraek maa betragte saadan Handels Følger for Indbyggerne, om samme pludselig og uden den nödvaendige Forberedelse skulde aabnes ..... med vores Fartöi at reise til Kiöbenhavn, deels for at giöre os bekiendte med Farvandet, deels at skaffe os det fornödne Bekjendtskab med danske Kiöbmaend og Borgere..." (25). De krav på frihandel som bl.a. Nólsoyar-Páll rest hade understötts av köpmän i Köpenhamn som kom att överta en stor del av handeln då den frigavs 1856. Detta år betraktas ofta som ett märkesår, början till en ny tid med fisket som huvudnäring, men som Róland Waag Högnesen påpekat (26) utgjorde frihandeln ett led i näringslivets utveckling.

Av befolkningen som 1801 uppgick till 5.265 livnärde sig 80 % av lantbruk och boskapsskötsel och 1850 hade något över 40 % fiske som huvudnäring och nära 40 % levde av lantbruk (27). Även om uppgifter från folkräkningarna inte återger de verkliga förhållandena visar de att grunden var lagd till det starka uppsving i fisket som sedan följde.

Fiske före 1900

De danska köpmännen stödde eller drev företag i Havn och fungerade som mellanhänder för handelsbodar i bygderna. Lokala handelsmän köpte upp fisk och verkade ofta som redare, vilket skapade arbetstillfällen för den växande befolkningen. Den årliga befolkningsökningen hade varit omkring 1% och steg under 1800-talets sista fjärdedel till 1,5% (28). Med början på 1870-talet köptes en mängd äldre fartyg från utlandet. Sjöfarten från handelsplatsen i Suðuroy ökade och man började undervisa i navigation. Man fiskade med segelskutorna under vår och sommar men under vintern låg de stilla. Fångsterna bereddes på land under sommaren. På 1890-talet kom goda fångstår med höga fiskpriser

och fiskeflottan ökade. Vid sekelskiftet omfattade den ett hundratal fartyg (70-80 bruttoregisterton).

Redan 1856 ansökte två fästebönder i Nólsoy om handelstillstånd (29). Den ene startade inte någon rörelse men den andre som hade erfarenhet från monopolhandeln öppnade en bod i ett båthus. En jordägande familj satsade pengar i ett handelsföretag i Havn, med filial i bygden. Samma familj var andelsägare i flera fartyg, ett av dem, Gustav, strandade oassurerat på 1860-talet, ett annat, Fox, förliste och även ett tredje, Sprite, strandade. Följden blev att handeln måste upphöra och jorden pantsättas för skuld 1892 (B). Rörelsen övertogs av ett par syskon från en fästebondegård. De köpte upp fisk och tillsammans med andra nólsingar investerade de 28.000 kr i Norðlýsið, ett fartyg som strandade vid Island (K).

En bonde uppförde 1868 ett *pakkhús* (nu posthus) där han som den förste i bygden handlade med fisk. Han sägs ha varit en duktig affärsman, "en man om 30.000 kr på 1870-talet" (HH). Inte heller hans fartygsinvesteringar lönade sig emellertid. Han ägde hälften av Hermod som förliste vid Island 1888, och andelar i Neptun och Norðlýsið som ej gav nämnvärd avkastning och hans rörelse upphörde vid sekelskiftet. Andelar i fartygen medförde att manskapet hämtades i Nólsoy och att en del av fångsterna beredes där.

Under denna tid fanns det gott om sysselsättning i bygden och folk sökte sig dit från andra orter. Kvinnor fick arbete i de större hushållen och det krävdes många man till båtarna för närfisket. Invånareantalet steg från 148 år 1860 till 210 år 1890 då antalet hushåll uppgick till 35. Nólsoy ansågs vara en välmående och blomstrande bygd.

Efter 1900

Medan nólsingar ägde jord och tillhörande härligheter bodde en icke-jordägande befolkning i Havn som främst varit handelsplats och säte för lagting och administration. År 1801 hade Havn 554 invånare och vid sekelskiftet 1.656 (30). De goda åren inom fisket betydde mycket för stadsbefolkningen som fick bättre levnadsvillkor. Fiskeprodukter kom att utgöra över 90% av exporten och så har fallet varit sedan dess. Detta har inneburit att öarnas hela ekonomi under 1900-talet varit avhängig av fångstresultat och marknadsförhållanden för ett enda livsmedel.

Utförseln skedde till Danmark, England, Spanien och Norge men begränsades under första världskriget till Storbritannien.

Förbindelserna bröts 1917 och öarna var en tid helt isolerade. Fisket hade under krigsåren varit gott men försämrades under de följande åren. Fiskpriserna var låga och årsinkomsterna för dem som fiskade med segelskutor var dåliga medan trålfiskarna hade det något bättre. Sommarfisket vid Island gav obetydligt och flyttades över till nya fångstfält vid Grönland med goda resultat åren 1927-1930. Under de följande depressionsåren sjönk fiskpriserna. Ekonomiska sanktioner mot Italien och inbördeskriget i Spanien avbröt all försäljning till dessa länder som varit huvudavnämare (31). Fiskarnas situation var katastrofal och staten måste träda till. En första finansplan upprättades för att föryngra fiskeflottan och genom offentliga väg- och hamnanläggningar skapa sysselsättning åt fiskarna. Den avsåg även att stödja lantbruket som man såg som en stödnäring åt fisket. Det finns inga taxeringsuppgifter från denna tid, men den beskattningsbara inkomsten beräknades till 300 kr per person (motsvarande 800 kr för Danmark i övrigt) (32).

Andra världskriget medförde att brittiska trupper anlände i april 1940 och att Färöarna avskars från Danmark. Militärens antal varierade från 2.000-10.000 under de följande fem åren och detta betydde ett kraftigt bostadsbyggande. På Vágar anlades det flygfält, som idag utnyttjas av trafikflyget, och därtill kom vägarbete som gav sysselsättning åt fiskarna. Fjärrfisket var på grund av minering begränsat och många färöiska fartyg användes till transport av isfisk från Island till Storbritannien. Färderna var riskfyllda men förtjänsterna höga. Färöarna ingick i sterlingblocket och efter kriget fanns ett stort tillgodohavande i engelska pund som användes för inköp av äldre trålare och snurrevadsbåtar. Fiskeflottan räknade 1948 omkring 200 fartyg, men många av dem var för stora och otidsenliga och trots att fångsterna var goda och fiskarna sysselsatta hela året översteg deras årsinkomst inte 3.000 kr omkring 1950 (Kk).

Fiskarna sökte sig till främmande fartyg och inom deras organisation uppstod oenighet. Det lyckades dem att uppnå en garanterad minimilön 1952 men förhållandena var svåra och resulterade i strejk 1953.

Sedan 1930-talet fanns färöiska exportorganisationer och lånekassor men i det nya trängda ekonomiska läget bildades ett realkreditinstitut. Genom detta har fiskeflottan under 1960-talet kunnat moderniseras och 1970 omfattade den 174 fartyg av vitt skilda slag (33). Med ny utrustning krävs mindre manskap än tidigare och antalet män sysselsatta inom fjärrfisket har varit nedgående

under 1960-talet (till 2.634 år 1969) (34).

Medan fjärrfisket idag behöver mindre arbetskraft på sjön skapar fiskprodukterna som exporteras som halvfabrikat arbete på land. Sedan 1930, då 46 % av befolkningen som uppgick till 24.200 personer var direkt avhängig av fisket, har bilden dock ändrats. Efter andra världskriget var 36 % direkt beroende av fisket och 1966, då folkmängden ökat till 37.122 personer, hade samma andel sjunkit till 24 %. Industri, handel och transport hade vuxit till stora näringsgrenar (35).

Trots att lantbruket under dåliga fiskeår betraktats som ett stöd åt fiskarna har en mycket liten del av befolkningen haft jordbruk som huvudsaklig inkomstkälla. År 1950 uppgavs 5 % leva av jorden och 1966 hade antalet minskat till 3 % (36). De enda utförselvaror som stammar från lantbruket är stickade yllevaror, som 1970 utgjorde en mycket liten del av exporten. Vad lantbruket och övriga smärre näringsgrenar, som kan räknas till detta, betyder för öarna idag framgår dock ej av några statistiska uppgifter av ekonomisk natur.

II. Samhället

1. BEFOLKNING

Som enda källa med uppgifter om befolkningen finns en serie mantalslängder. Den första tillkom 1801, och de övriga 1834, 1845, 1860, 1870, 1890 och 1911. Senare längder är inte offentliga men uppgifter om 1966 års längd har lämnats av Folkeregisteret i Tórshavn. Samtliga längder har genomgåtts men i det följande kommer främst åren 1801, 1845, 1890, 1911 och 1966 att behandlas.

Folkmängd

Befolkningsutvecklingen i Nólsoy visar under 1800-talet samma tendens som Färöarnas i sin helhet (se fig. 21). År 1801 hade bygden 100 invånare medan siffran 1845 var 149 och för 1890 var den 210. Under 1900-talet är ökningen mycket svagare än för öarna som helhet, från 235 personer 1911 nådde invånaretalet 316 år 1950. Fram till 1955 skedde en ökning med 28 personer men därefter inträder en stagnation. Endast 326 människor bodde i bygden 1966 och 338 år 1970 (Álmanakki).

Civilstånd

Det framgår av fig. 22 att giftasåldern i Nólsoy ligger över 20 år. I samtliga äktenskap redovisade i mantalslängderna för dessa år är mannen 25 år eller äldre medan kvinnan endast i ett fall är under 20 år. Aldersfördelningen på Nólsoy motsvarar den för öarna som helhet och även Nólsoy har idag ett kvinnounderskott. Under 1800-talet fanns lika många kvinnor som män och 1890 ett litet kvinnoöverskott. År 1801 fanns 30 män över 25 år och 30 % av dem var ogifta. Samma år fanns 26 kvinnor över 25 år och av dem var endast 4 % ogifta. Åren fram till 1900 var procenten ogifta män och kvinnor lika stor. År 1966 fanns ett markant mansöverskott då 19 % av männen över 25 år var ogifta och 12 % av kvinnorna i samma åldersgrupp.

Hushåll

Det färöiska ordet *hús* inbegriper inte blott en byggnad utan kan syfta på en gård, ett hushåll eller en familj. När personerna i mantalslängderna är uppställda husvis efter en godtycklig numrering måste man räkna med att det både är taket och härden som husbonden eller huvudpersonen står för och att "huset" motsvarar hushållet. I enstaka fall är det dock markerat i längderna att huset rymmer två grupper.

I de 19 husen i Nólsoy 1801 bodde i medeltal tre vuxna och två barn under femton år. Ett genomsnitt säger inte mycket när materialet är så litet men som exempel kan nämnas att till det största hushållet hörde en man och hans hustru, deras son med hustru och fem barn. Även om mantalslängden inte lämnar uppgifter om födelseort är det tydligt att hushållen endast omfattar familjemedlemmar eller släktingar och benämningen tjänstefolk är sällsynt. I hälften av husen fanns familjemedlemmar av första, andra och tredje generation och så är fallet också 1845 då man räknade 45 hus. Hushållsstorleken hade ökat till i genomsnitt 5 vuxna och 2 barn. Det största hushållet bestod av en gammal man, hans tre ogifta söner, en gift son med hustru och sex barn och en ogift man (timmerman). Det ökade antalet vuxna kan både bero på minskad frånflyttning (vars omfång inte är känd) och på tillflyttning av unga män och kvinnor som fått plats som tjänstefolk (se fig. 23).

År 1890 fanns 35 hus eller hushåll med i medeltal sex personer. I 42 % av familjerna fanns mor- eller farföräldrar, barn och barnbarn och i en lika stor andel av hushållen fanns andra än dem som hörde till familjen. En liten del, 9 % , av hushållen utgjordes av personer av endast en generation (se fig. 24). Vid sekelskiftet bildades 10 nya hushåll, den genomsnittliga storleken minskades till tre vuxna och ett till två barn. Endast 20 % av familjerna kunde räkna tre generationer och 17 % en generation. Fortfarande ingick dock icke-familjemedlemmar i 33 % av de 45 hushållen. Något typhushåll kan inte uppställas, ett fempersoners hushåll kan bestå av ett gift par, två tjänsteflickor och en ogift manlig släkting eller lika gärna ett ungt par med tre barn. Den största skillnaden mellan 1911 och 1966 års hushåll är att de senare endast består av familjemedlemmar, i genomsnitt tre vuxna och ett till två barn i de 78 hushållen. Den äldsta generationen bor tillsammans med den yngsta i lika hög grad som 1911 (d.v.s. 20 %)

Flyttning

Under 1800-talet hände det att folk kom från Havn och från närbelägna bygder för att söka sin utkomst i Nólsoy. Enligt mantalslängdens uppgifter om födelseort fanns det 1845 femton ogifta kvinnor och sju ogifta män som flyttat till ön och som betecknas som tjänstefolk eller familjemedlemmar. Endast tre ogifta inflyttade kvinnor och en man står kvar i 1911 års mantalslängd. I den förekommer dessutom tio inflyttade män som är gifta. Sex av de tio männen är gifta med kvinnor födda i Nólsoy och fyra av dem har hustru med annan hemort än de själva. Detta tyder på att de kommit till Nólsoy från skilda håll och där bildat helt nya familjer. Intet tyder på att hela familjer flyttat till ön men i flera fall har systrar följt varandra och föräldrar kommit till sina gifta döttrar. Det har främst varit kvinnor som flyttat och det framgår av 1845, 1911 och 1966 års längder att nära hälften av samtliga gifta kvinnor i bygden haft annan födelseort. Medan hela antalet inflyttade kvinnor är samma 1845 som 1966 har antalet födelseorter fördubblats (se fig. 23). Detta visar ett ändrat mönster för tillflyttningen och sammanhänger med ökad rörlighet. De unga kvinnorna söker sig från andra orter till Havn där ungdomen träffas.

Under 1900-talet är det få ogifta personer som flyttat till Nólsoy. År 1911 fanns några unga flickor som kommit för att söka tjänst men de få männen utifrån vistades i Nólsoy på grund av släktskap.

Det har inte varit möjligt att erhålla närmare uppgifter om flyttningen från Nólsoy men folk räknar släkt i många närbelägna bygder. När man idag för äldre generationer på tal är det tydligt att det var vanligt att kvinnorna flyttade bort. Vid en jämförelse av 1890 års befolkning med den av år 1911 framgår det att 41 personer bland de 235 invånarna saknas 1911 (se fig. 22). Det rör sig om 15 män och 26 kvinnor i åldern 20-60 år 1911. Vart dessa personer kan ha farit är inte känt.

Som exempel på hur spridda släktingar idag kan vara kan man se en kusinkrets (se fig. 24). Far- och morföräldrarna var födda i Nólsoy på 1860-talet och deras sex barn bosatte sig alla i bygden. Av de 35 barnbarnen bodde 1966 15 i Nólsoy där 10 av dem bildat familj. I Havn bodde 13 stycken och av dem var endast två yngre ogifta. Fyra personer hade flyttat till Danmark, en kvinna var gift på Island och en i Grönland. Det är anmärkningsvärt att inget av dessa barnbarn har bosatt sig i någon annan färöisk bygd. Kvinnor från andra bygder flyttar till Nólsoy men någon flyttning åt motsatt håll är inte vanlig. Frånflyttningen går till staden och längre bort.

Yrkesfördelning

I mantalslängderna lämnas upplysningar om personernas status och levebröd men dessa uppgifter kan synas godtyckliga eftersom de inte följer fasta normer. I de äldsta längderna nämnes husfadern med egen yrkestitel och övriga betecknas endast som familjemedlemmar. I de senare längderna förekommer mer detaljerade uppgifter om individerna som t.ex. "Sön, Skomager og Fisker" och en kvinna kan beskrivas som "Syerske" eller "Datter, Ekspiditrice" (1911). I det följande kommer endast husfaderns eller huvudpersonens yrke att behandlas. Änka som sitter med jord betraktas som huvudperson.

Ordet yrke associeras gärna med skolning och specialisering men det kan man ej göra här. De enda titlar som kan definieras är kungsbondens på grund av fästet och de få som direkt bygger på yrkesutbildning som "Maskinmester".

I den äldsta mantalslängden kallas fästebönderna i enlighet med färöiskt språkbruk för "Bonde og Gaardbeboer" medan ägarna till odaljord benämnes "Jordbruger". Eftersom antalet arrenden är konstant återfinner man sex fästebönder, senare kallade *Kongsleylendinge* och *Kongsbönder* i samtliga längder. Dessa redovisas för åren 1801, 1845, 1860, 1870, 1890, 1911 och 1966 i fig. 25. Av tabellen framgår dock inte att mantalslängden upplyser att en kungsbonde också varit handelsman och en annan fiskare.

Förutom de tio "Jordbrugerne" år 1801 förekommer både en "Jordbruger og Hantverksmand" och en "Hantverksmand og lidt Jordbrug". Beteckningarna följer alltså en i förhållande till jordinnehavet fallande skala som fortsättes av en "Husmand som lever af lidt Jordbrug" och slutligen av en "Jordlös Husmand". Eftersom odaljordarna i motsats till kungsjordarna delas genom arv och försäljning skiftar deres storlek och det är osäkert var gränserna mellan stor och liten jord går. Enligt Svabo borde en "Odalsejer", så kallas 1801 års "Jordbruger" i senare längder, vara ägare till 1 mark jord (1). Den odaljord som ägdes av bönder i Nólsoy under 1800-talets förra hälft var så stor att de kunnat äga närmare 2 marker vardera, men den var splittrad redan då och hushållen var stora. Färre personer betraktas som odalbönder åren 1845 och 1860 då husmännens antal ökat. En husman ägde liten eller ingen jord, tre husmän levde av jorden 1845 då två även var hantverkare och en "Husmand som lever af Fiskeri". Femton år senare får sex husfäder den beteckningen och 1870 uppträder yrkestiteln "Fisker" och har då trängt ut benämningen husman. År 1870 nämnes en odalägare som fiskare och 1911 finns förutom sju odalbönder

åtta jordägare som även beskrives som fiskare. I mantalslängden för det året poängteras jordinnehav ännu, fyra hantverkare och två handelsmän betecknas som jordägare samtidigt som det upplyses om en kungsbonde att han dessutom är "Fisker og Arbejdsmand ved Nolsö Fyr". I 1966 års yrkestitlar skymtar inte någon jordägare även om det bland t.ex. de åtta arbetarna finns män som innehar jord och som sköter den. I längdernas yrkestitlar har en omsvängning ägt rum, från att i benämningarna ha anfört jordinnehav har man övergått till att framhäva fisket och idag framträder jorden endast hos kungsbönderna. Man får dock ej därav dra den slutsatsen att fiske inte förekommit förrän vid 1800-talets mitt. Mantalslängden avspeglar här en förändring i näringslivet, men nólsingar var vana vid fiske tidigare. Jorden krävde mycket arbete och gav så lite att "det er derfor kun med Vindskibelighet og Tarvelighet, at de kunne have deres knappe Udkomme, og dette skeer ved Baadebyggerie og Reparationer paa Baade, ved Indlodsning af Skibe og Husfliid men isaer ved Fiskeriet" (2) säger Schröter 1850 om försörjningsproblemet i Nólsoy.

Det fiske som Schröter omkring 1850 nämner avspeglas ej i mantalslängden utan det är fisket med de nya däckade båtarna som hör samman med de åtta fiskarna år 1870. Förutom dessa finns en "Skibsförer" och en "Sömand" som med sin utbildning är knutna till större fartyg. Två skeppare nämnes 1890 då fiskarna är 13 till antalet. Idag utgör fiskarna den största yrkesgruppen som omfattar 33 huvudpersoner och inom gruppen görs ingen åtskillnad mellan när- och fjärrfiske.

I samtliga längder förekommer en liten grupp hantverkare under benämningarna "Snedker", "Tömmermand" eller "Baadebygger". Eftersom familjens äldste i många fall står som huvudperson är det ofrånkomligt att en stor grupp idag utgörs av pensionärer. Att ett flertal av dem som uppbär statlig pension innehar fasta sysslor framgår ej av fig. 25 men förklarar t.ex. hur det 1966 kunde finnas fem handelsbodar men endast tre köpmän.

2. EGENDOMSFÖRHÅLLANDEN

Rätten till jord

Den otillräckliga jorden utnyttjas ännu i dag enligt sedvanerätten vars regler ofta är lokalt utformade, detaljerade men sällan stadfästa. Innan jag tar upp jordförhållanden i Nólsoy vill jag klargöra några begrepp som för övrigt diskuteras ingående av Björk (3). Sedan gammalt är den jord som tillhör en bygd indelad i *böur*

'inägor' och *hagi* 'utmark'. Medan inägorna är avsedda för odling, duger utmarken i regel endast till bete. Stranden kan betraktas som bygdeallmänning liksom andra icke odlingsbara områden innanför det stengärde som omger inägorna. Där de ursprungliga inägorna med tiden blivit otillräckliga har de vidgats och de tillagda lotterna fördelats mellan jordägarna. Områden kan även ha avsöndrats ur utmarken såsom *traðir* 'stycken' som brukas individuellt som åker eller vall men utan de rättigheter som följer med brukningsrätt av inägorna. Till andel i bygdens jord hör nämligen betesrätt för får och kreatur i utmarken och andel i de till bygden hörande *lunnindi* 'härligheter' såsom rätt till torvtäkt, fågelfångst och säljakt och rätt till att samla tång och drivved. Dessa rättigheter får ej skiljas från inägorna.

Jorden värderas i enheterna *mörk, gyllin* och *skinn*. En mark utgör 16 gyllen och en gyllen 20 skinn. Varje bygd har ett samlat *markatal* 'taxeringsvärde' som bland de 80 bygderna är högst 97 och lägst 4 marker. Hur denna värdering tillkommit är oklart, men det har antagits att en mark jord ursprungligen varit det jordstycke som kunnat köpas för en mark i mynt (4). En gyllen anger således boniteten av en jord i förhållande till hela bygdens värde och ytan av en gyllen inäga varierar alltså inom samma bygd liksom penningvärdet av en gyllen varierar mellan olika bygder. Under 1800-talets senare hälft skapades beteckningen *skattamörk* 'skattemarker', som motsvarade 1.000 kr, och därefter beräknades skatter och arrende utan att värdena i den äldre matrikeln avskaffades.

Omkring hälften av all färösk jord är *ognarjörð* 'odal' (5), som vid arvskifte delas mellan alla arvingar och som en följd av detta är inägorna i regel styckade i mycket små bitar. Enligt lag får dock delning ej ske i mindre enhet än hela gyllen (6). Denna jordsplittring förmodas ha pågått sedan 1600-talet men *kongsjörð* 'kungsjord', som vid reformationen övergått från kyrkan till kronan har förblivit samlad i större enheter. Dessa arrenderas som *kongsfesti* 'fästen' och ärves med förstfödslorätt. I övrigt är det ingen skillnad mellan de rättigheter som följer med kungsjord och sådana som tillhör odal.

På färöiska betyder *eigindómur* 'jord' och för att skapa möjlighet för egendomslösa att odla en *tröð* utanför samfälligheten tillkom 1894 en lag enligt vilken avstyckning för särskilt ändamål, odling eller bebyggelse kunde ske. En utredning av dessa frågor gjordes på 1930-talet och därefter följde en ny Lov om Jordbrugets Fremme 1937. Då överfördes kungsjorden till det allmänna för att administreras av Föroya Jarðarráð, jordrådet.

Under 1800-talets första del hade behovet av en nyindelning av inägorna diskuterats men efter en undersökning hade man funnit att ett skifte skulle vara förenat med utomordentligt stora svårigheter (7). Vid 1900-talets början tillsattes en Landbokommission för att utarbeta förslag till förbättring av jordägoförhållandena och den underströk bl:a. vikten av ett skifte. Sedan 1928 har *útskiftning* 'skifte' genomförts i en del bygder där ägarna av mer än 1/10 av *markatalið* så begärt. Det berör endast inägorna för vilka värderingen i mark bortfaller samtidigt som den kvarstår för utmarken och de tillhörande härligheterna (8).

Jordfördelning i Nólsoy

Jorden har ett *markatal* om 48 marker (9) vilket enligt traditionen utgör en fördubbling av ett medeltida värde (N) och motsvarar 67,60 skattemarker, en sällan använd enhet.

I protokollet för den taxering av färöisk jord som gjordes omkring 1870 är de 48 markerna betecknade som "Indengaardsbrug i den gamle Bö" och avkastningen uppskattas från 1/2 till 2 1/2 kofoder (10). Ett "Brug" betecknar där ej egendom utan en namngiven del av inägorna. På den karta som Matrikulstovan upprättat 1966 är dessa marker utsatta över de nutida inägorna (karta 1966). Det framgår att vissa "Brug" såsom Kirkjumörk ej styckats annat än för husbygge.

Som namnet antyder är marken kungsjord och så är även Lágabösmörk Naestheimasta som ligger helt odelad. Man kan antaga att dessa namngivna marker ursprungligen brukats som hela stycken. I flera fall värderas styckena som namnet antyder till 1 mark såsom Britumörk medan de som haft ett högre värde kallas -böur eller annat såsom Eystur á Bö (5 mk i 5 delar), Eyðisböur (4 mk), Lágiböur (2 mk), Uppi á Váli (2 mk), Uppi á Hamri (2 mk).

Kungsjorden utgörs av 13 marker som är delade på sex *festi* 'arrenden' som under 1800-talet var knutna till husen i Torlakstova, Kongsstova, Í Búð, Í Geil som överfördes till Á Botni, Abbastova och Á Geil. Fästejordarna har alltså inte styckats medan de 35 markerna odaljord som 1801 brukades av omkring 10 bönder nu är splittrad mellan 81 ägare (11). Uttrycket *eigindómshús* användes idag om de gamla "stora" husen som brukade flera marker jord och till dessa hus hörde de ovannämnda fästegårdarna, som ofta dessutom innehade odaljord. Till de större odalägarna hörde Við Brunn, Gortrastova, Kristjansstova, Í Lon, Magnúsarstova och Nýggjastova.

Det förekom att folk ägde mark också i andra bygder och om sådan *uttanbiggjajörð* 'utombys jord' säger amtmand Plöyen i sin beskrivning av jordförhållanden 1838: "Af de 35 marker ejendomsjord på Nolsö er der således 11 marker 10 gylden 2 3/4 skind, som tilhöre udenbys ejere; de övrige 23 marker 5 gylden 17 1/4 skind tilhöre öens indbyggere, altså kun omtrent to trediedele af det private jordegods; og dog ere Nólsingerne straebsomme mennesker, som gribe enhver lejlighed til at samle jordegods og ofte i denne hensigt betale små parceller langt over deres virkelige vaerdi, når de blot kunne få dem til köbs" (12).

Det framgår att en viss handel med jord förekommit och när en handelsman i Nólsoy vid sekelskiftet ägt jordar om en eller flera gyllen i Haldórsvík, Strendur och Miðvág är det snarare affärstransaktioner som ligger bakom än arv, vilket är den idag vanliga orsaken till utombysjord. Ägaren till sådan jord har i regel bett någon vara *uppsitari* 'ställföreträdare' för sig och denne har sänt slaktutbytet men erhållit avkastningen av vallen som ersättning. Det har hänt att marken vanskötts, men så ej i Nólsoy. Däremot vållar utombysjorden svårigheter vid gemensamma angelägenheter där jordinnehav är utslagsgivande. År 1966 fanns det 15 ägare bosatta utanför ön som tillsammans ägde 3 marker 4 gyllen och 1 3/4 skinn. När en äga det året såldes på auktion var intresset mycket stort och priset fastslogs till 2.000 kr per gyllen vilket lär ha varit ett vanligt värde. Det är mycket sällan försäljning av jord sker och jag känner ej äldre saluvärden. Det kan bara nämnas att en gyllen i boupptecknings 1911 värderats till 180 kr och 1930 till 200 kr. Plöyen säger vidare om jorddelningen vid arvsskifte:

..."ved hvilken udstykning arvetagerne ikke alene se hen til störrelsen af den delede jord, men også til jordsmonnets dybde, beskaffenhed og beliggenhed for stormvindens og sörögens påvirkning. Men når böen först engang er udstykket, er det under nuvaerende forhold, da der er en maengde meget små ejere, såre vanskeligere, som udstykningen går til det naesten utrolige; Således har Johannes Poulsen på Nolsö, der besidder 3 marker, 5 gylden, 2 1/3 skind jord i den nordre hauge sammesteds, den dertil liggende bö beliggende på over 40 steder i indmarken" (13).

Förhållandet har varit detsamma under 1900-talet. En äldre handelsman som ägde 2 marker och 4 gyllen år 1966 hade sin egendom splittrad på 79 ställen på inägorna. En annan odalägare med endast 14 gyllen hade dem förlagda på omkring 40 olika platser. Här måste dock framhållas att dessa stycken inte endast omfattar den gamla *böin* utan även tillägg till denna. Inägorna

sträcker sig idag över hela Stongin, men även tilläggen har styckats på samma sätt i smala remsor från stranden upp mot backen. Den inhägnade *tradirnar* vid Tjörnunes som tillkommit under 1800-talets första hälft räknas också till jorden som tillägg.

Omkring hundra år efter Plöyens yttrande beslöt jordägarna på grannastämma (protokoll 17.2.1933) att begära skifte av inägorna. Saken hade förts fram tio år tidigare då lagen om skifte diskuterades men inte förrän på 1960-talet kunde Matrikulstovan påbörja arbetet. Den innebar en ny kartläggning, uppmätning, registrering och värdering av jordstyckena. Arbetet tog flera år i anspråk men var så gott som slutfört 1970. Oklara ägoförhållanden försvårade den i och för sig känsliga omfördelningen av jordarna och det kan dröja länge innan den blir allmänt godtagen i bygden. I dag har de små styckena lagts samman till något större enheter men antalet ägare är fortfarande lika stort och det tidigare *markatalið* gäller för utmarken.

Fig. 27 har gjorts efter den ägarelängd som upprättats vid skiftet och efter mantalsuppgifter 1966. Jordägarna har grupperats efter egendomarnas storlek och ägarnas yrkestitel. Kungsbönderna betraktas som jordägare och i realiteten äger fyra av dem odaljord utöver fästet och innehar alla de större jordarna. Utöver de sex bönderna finns en odalägare med mindre än en halv mark jord som kallar sig jordbrukare. En annan odalägare med över en mark jord tillhör den lilla gruppen av arbetare. En äldre handelsman äger över 2 mk och en pensionerad fiskare har nästan lika stor egendom. Två äldre fiskare har omkring 1 1/2 mk vardera och därmed är de egentliga egendomarnas ägare nämnda.

Man hade kunnat vänta att finna en hög ålder bland jordägarna eftersom husfadern står för jorden som betraktas som familjens egendom. Antalet pensionärer bland ägarna är 12 och den största gruppen utgöres av de 24 fiskarna. I någon mån beror detta på att man delat jorden mellan kommande arvingar för att alla önskat äga en lott, om än ej större än 2 gl, innan skiftet verkställdes och hindrade fortsatt uppspaltning.

Liksom rätten till kungsfäste kan erhållas genom kungsbondens dotter ärver kvinna jord. Endast fyra kvinnor i Nólsoy står dock som markägare. Bland utombysägarna finner man däremot åtta kvinnor, en av dem bosatt i Köpenhamn, de övriga på Färöarna.

NORÐBØSMØRK
1 mk.
SKARPHEÐGUR
8 ql.
HJALLAMØRK
norðara
1 mk.
HÁLVMØRKIN
8 ql.
HJALLAMØRK
1 mk.
MIKKJAESBØUR
1 mk.
BRITHMØRK
1 mk.
KIRKJUMØRK
1 mk.
EGGJAGERÐISMØRK
eystara
1 mk.
EGGJA GERÐIS MØRK
8 ql.
EGGJAGERÐIS MØRK
heimasta
1 mk.
EYSTOR Á BØ
3 mk.
EGGJAMØRK
1 mk.
BOTNUM
8 ql.

NÓLSOYAR BYGD
Innangardsjör
Matrikulstovan 1966

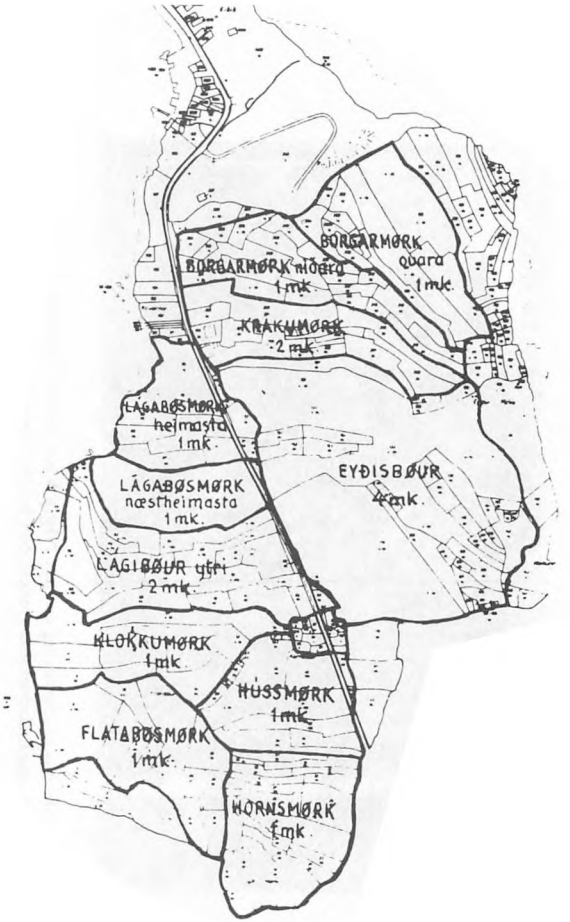

Fig. 5. *Grothus* till förvaring av fisk. Några båsar till får har ställts ut under sommaren, ett hemmalamm står tjudrat och barnen leker på bollplanen, juni 1970.

Fig. 6. *Flagvelta*, mannen sticker sättpotatis in under de vända torvorna. Torshavn skymtas i bakgrunden, maj 1964.

Fig. 7. *Varfjall*, ullen bäres hem i säck från öns östsida, juni 1964.

Fig. 8. Vid fårfållan, lammen får vaccin och hagens märke i örat, juni 1964.

III. Näringar

1. INLEDNING

I en skildring av arbetslivet i Nólsoy är det naturligt att behandla de olika näringsgrenarna var för sig. Eftersom jordförhållanden ligger till grund för mycket av det arbete som utförts i bygden redogör jag först för odling av korn, potatis och vall och därefter för boskaps- och fårskötsel. De mindre näringsgrenarna fågelfångst, valjakt, torvtäkt och slöjd följer sedan och slutligen fisket som uppdelats i närfiske och fjärrfiske. Närfisket är det för skildringen väsentliga eftersom fjärrfisket både i geografiskt och organisatoriskt hänseende är förlagt långt från ön.

Inom varje näringsgren är framställningen uppställd i fem avsnitt. Det första är att betrakta som en inledning med en kort historik som anknyter till kap. I.2. Näringsgrenen presenteras mer allmänt med upplysningar från äldre författare.

Andra avsnittet behandlar bruksrätten till de olika näringsfången, den sedvanemässiga fördelningen och vissa former av organisation. Egendomsförhållanden i kap. II.2 spelar här en stor roll.

Tredje avsnittet gäller bruksmetoder och arbetssätt. Skildringen är i huvudsak kronologisk med en början vid sekelskiftet och en nutid med vilken åren 1964-70 avses. Årets gång och de viktigaste redskapen bildar stomme i presentationen som främst avser att belysa förändringarna under 1900-talet.

Fjärde avsnittet skildrar den arbetskraft som deltagit i näringsgrenen och det utbyte man kan tänkas ha haft. Avsättningsförhållanden och egen hushållning kommer här in i bilden. Någon statistisk översikt över arbetskraft och ekonomiskt utbyte har ej eftersträvats.

Femte och sista avsnittet är en sammanfattning med ytterligare kommentarer till väsentliga förändringar som inträffat.

Material till detta kapitel är hämtat från tryckta källor, intervjuer och genom självsyn.

En författare som Svabo var noggrann med detaljupplysningar. Hans avsikt var att de skulle ligga till grund för reformer inom näringslivet. Ingen har senare upptecknat sådana iakttagelser. Den beskrivning av Nólsoy som Schröter gjorde omkring 1850 innehåller dock intressanta uppgifter byggda på lokalkännedom och de får illustrera den tid som endast lever som fragment i den muntli-

ga traditionen. Också Plöyen kommer in på förhållanden i Nólsoy, men övriga äldre författare har obetydligt lokalstoff.

Äldre statistiska uppgifter finns ej med undantag för den utförliga grindvalsstatistiken som presenteras av Björk (Strandretten). Översikter ges i Landbokommissionens Betaenkning med Tillaeg 1911 och Betaenkning angående Faeröernes Erhvervsforhold 1939. Den senare stöder sig bl.a. på resultat av de åren 1924, 1930 och 1935 gjorda lantbruksräkningarna. En förfrågan hos lantbrukskonsulenten 1964 om lokal statistik gav inget resultat. Den ende som, mig veterligt, redogjort för befintliga uppgifter av statistisk natur är Björk, som tagit upp de traditionella näringarnas utveckling i sina föreläsningar om sedvanerätten (Ejendomsforhold). Han hänvisar dessutom till tryckta beskrivningar av arbetsgången såsom Hammershaimbs "Folkelivsbilleder" 1891 och Williamsons skildringar av arbetsmoment och redskap i "Atlantic Islands" 1948. Båda författarna var väl insatta i förhållandena, men i stort sett saknas initierade redogörelser av den typ som Robert Joensen lämnat för fårskötseln i böckerna *"Royvið"*, *"Býta seyð og fletta"* och *Greivabitin"*.

2. KORNODLING

Som öarnas klimat nätt och jämnt tillåter ett sädesslag att mogna har spannmålsinförsel varit nödvändig. Den enda brödsäd som odlats har varit sexradigt s.k. färöiskt korn (hordeum vulgare och hordeum hexastichum) medan försök med andra arter misslyckats. Svabo redoför för dylika och ger även uppgifter om stora variationer i skörderesultatet på olika platser (1). Den inhemska odlingen beräknas vid mitten av 1800-talet ha täckt 25% av brödsädsförbrukningen (2). Produktionen antas därefter ha stigit för att efter första världskriget starkt minska (3). Före andra världskriget stod den för 1,5% av hela konsumtionen, men med importsvårigheter ökade kornodlingen för att senare upphöra. Om Nólsoy säger Schröter: "Kornavlingen er i gode Aaringer betydelig, 100 Tönder og derover, Kartoffelavlen endnu betydeligere" (4). Avkastningen från en mark jord anslår han till två tunnor under gynnsamma förhållanden (1 tunna = 144 l). Maria Skylv berättar att hon hört sägas om ett äldre par, födda omkring 1810, att de odlat så mycket ett år att de fick sju tunnor korn. Han hade luckrat jorden och hon hade burit gödseln (5). Det betraktades som en stor arbetsprestation med ett gott utbyte. I övrigt skildrar Maria Skylv både skördearbete och torkning, men det är svårt att tidsbestämma hennes upplysningar. Vid sekelskiftet var Annandale i Nólsoy och

han säger att det importerade mjölet är så billigt att många ej mal sin säd och en del alls inte odlar någon (6). Att kornet ej maldes kan ha berott på att det ej mognat under den 4-5 månader långa växtperioden och att man måst nöja sig med att se det som kreatursfoder och halm. Att alla inte odlade säd sammanhänger med att många jordar var små och höskörd för boskapen viktigare.

Eftersom inägorna brukas individuellt står det ägaren fritt att odla korn efter eget skön och jag har i sedvanerätten ej funnit några regler för detta. För korntorkningen fanns för brandfarans skull vissa bestämmelser som den att eld inte fick tändas i *sornhús* 'korntorkningshus' efter klockan sex på kvällen (7).

Större delen av den gamla inmarken (se karta 1966) brukades som *teigalendi* (k), vilket innebar smala tegar i backens lutning med grunt mellanliggande dike som ledde bort regnvattnet. Tegens ena långsida var högre än den andra och när den skulle beredas för kornsådd skar man av en bit av den högre kanten med en vass spade. Den lossade remsan smulades tillsammans med gödsel över den lägre delen av tegen. Därigenom försköts diket mellan de två tegarna något i sidled. Genom denna metod, kallad *skotvelting* eller *reinavelting* (Bf), kunde gräsrötterna bevaras samtidigt som man erhöll god ytdränering. När solen står lågt framträder skuggorna av tegkanterna ännu idag trots att metoden inte brukats på ett trettiotal år. På de få ställen där marken var plan kunde man använda *tvörvelta*, som innebar att man skar grästorven i fyrkantiga stycken och vände dem hela. Även därigenom bevarades vallen.

Velting 'jordbearbetning' påbörjades vid *Graekarismessa*, 12 mars. Tidigare, under hösten och vintern, hade naturgödsel burits ut på åkern och den blandades nu med tång och fiskavfall. Detta arbete, att *saksa*, utfördes med *klóri*, ett slags räfsa som ersatt den under 1800-talet brukade *saksingarhaki* 'spaden' (Be) (8). Efter sådden vid *summarmáli*, mitten av april, *ruspaði* 'slarvade', myllade man ner kornet med samma redskap (Bf). Några hade *harvur* 'harv' till detta arbete. Slutligen klappades tegarna med en *klári*, en träplatta med långt skaft, eller blev *mylda* 'jämnade' med spade. Under försommaren rensades åkern och i september eller oktober, medan kornet ännu var grönt, ägde skörden rum. Med en *akurkniv* 'åkerkniv', ofta tillverkad av ett gammalt lieblad, skar man säd till dess att man samlat till ett *bundi* 'bunt' som bands samman i *neg* (b) och lades *á elmuna* 'på stubbåkern'. Om möjligt satte man *aksini upp á ein bakka* så att de kunde torka ute (Bf). Eftertorkningen skedde därefter inomhus i korntorkningshusen som hade eldstad tvärs över ena gaveln och jordgolv för trösk-

ningen. Där hade man också en *ripari* "axrepa" med vilken axen skildes från stråna. Halmen bands i *hólgar* 'knippen' för att brukas vid taktäckning.

Annandale skriver om korntorkningen: "so far as I have been able to learn from inquiries on the island of Nolsoe there has been no change in the method of procedure within the last century, except perhaps that less care is taken in the winnowing" (9). Hans uttalande är säkerligen riktigt och att agnarna skulle skiljas från kornet på ett mindre noggrant sätt än tidigare ett utslag av att säden ej längre var en livsförnödenhet. Under första världskriget brann torveldarna i nio *sornhús* hela hösten (A). Odlingen var då så omfattande att många hushåll var självförsörjande i fråga om brödsäd (E). Under mellankrigstiden minskades kornåkrarna men då man vid andra världskrigets utbrott hyste oro för varutillförseln ökades odlingen. Några män bildade ett bolag för att inköpa ett tröskverk och kommunen lät anskaffa en motordriven kvarn (J, Nn, DD). Tidigare hade kvinnorna trampat och med *treskitrae* 'träklubba' tröskat på golvet och både egen och införd säd hade malts på handkvarn. Fram till 1942 då kornodlingen upphörde, eftersom engelsmännen börjat införa rikligt med vetemjöl, var dock handkvarnarna i bruk i en del hus (10).

Kornodlingen var ett arbete för hela hushållet. Även om det säges att bära gödsel och *velta* var mansarbete deltog kvinnorna vid behov liksom vid skörden. Torkningen var däremot kvinnoarbete som utfördes av vissa av de äldre. Tre av dem arbetade samtidigt i *sornhús*, de tröskade till en viss rytm och *hamsaði* 'rensade' kornet var på sitt sätt (DD). Som ersättning fick de *avlatingarlön "ein kannuberi av góða korn og ein av laettara"* 'c:a 3 l gott korn och lika mycket av sämre sort' (Nn, K) och en särdeles god middag (Rr). En kvinna kunde under första världskriget fylla en tunna med korn, 32 *kannuberar*, som hon fått för sitt arbete under hösten (DD). Av det goda kornet bakades *drýlur* 'osyrat bröd' som gräddades på glöden medan det sämre gavs åt kreatur och höns.

Kornodlingen var under 1900-talet såsom tidigare ett tungt och tidskrävande arbete med ett utbyte som inte på långt när täckte det egna hushållsbehovet av brödsäd. Med avbruten spannmålsimport visade det sig dock möjligt att öka odlingen och när importstopp inträffade för andra gången upprepades detta. Nu bröts emellertid den kvinnoarbetstradition som funnits i *sornhús* och maskinella hjälpmedel togs i bruk under männens överinseende.

Det är tveksamt om man skall våga se ett samband mellan detta traditionsbrott och klagomål över att kornet därefter smakade sämre. Genom behandlingen i *sornhús* hade kornet fått en särskild

röksmak och om denna råder delade meningar. Bland personer födda omkring sekelskiftet möter man både dem som menar att *drýlur* hade en härlig smak och dem som menar att den smakade illa (b). Förmodligen återspeglar dessa nästan känsloladdade åsikter om det inhemska brödet både den minskande odlingens ställning i de olika hushållen och kristidernas tvång.

3. POTATISODLING

När Svabo 1773 skriver "Tanker om Faeröes Ekonomie og dens Forbedring" nämner han flera gånger potatisen som borde odlas tillsammans med andra köksväxter (11). Björk redogör för belägg för att potatis odlats i Kirkjubö (12) åren innan Svabo företog sin stora resa. När Svabo därefter diskuterar växten är han bitter över att den betraktats som ett hot mot kornodlingen och att den mötts med misstro trots att den visat sig trivas med klimat och jordmån (13). Han anser att potatis kunde och borde odlas i mycket större omfattning och denna uppfattning går igen i "Betaenkning angående Faeröernes Erhvervsforhold 1939" (14). Potatisen hade då blivit en viktig del i kosthållet och övertagit kornets plats inom jordbruket, men man ansåg att ökad produktion var möjlig. Under första världskriget hade både potatis- och kornodlingen utvidgats men efter kriget inskränktes de. Importen av såväl utsäde som matpotatis steg trots att skördarna under 1920- och 1930-talen med konstgödningens hjälp förbättrades (15). Krigsåren förde med sig nya potatisland men sedan dess har odlingen varit ojämn på grund av låga importpriser och varierande skörderesultat.

Både inom och utom det gamla inmarksgärdet i Nólsoy finns potatisland som anses över hundra år gamla (Bf). Ett exempel på sådana är stycket Á Brekku som nyodlades 1836 troligen redan från början till potatis. När den först kommit till ön är ovisst men vid 1800-talets mitt jämför Schröter den med kornet som ej odlas i samma omfattning (16). En äldre kvinna har berättat att hennes far, född 1870, sagt att de äldste han mindes inte gärna åt *epli* 'potatis' därför att man fick kräfta av det och att han själv brukat sätta potatis liksom lite i smyg (CC). Säkerligen har dock alla hushåll vid sekelskiftet haft en *eplavelta* 'potatisland'.

Jordägarna kan fritt odla potatis på sin mark och det är vanligt att man även utnyttjar hustomten till potatisland. För samma ändamål har nyodling skett i utmark vilket var ett av motiven till den s.k. "tröloven" (se s. 30) som siktade till att ge icke-jordägare odlingsmöjligheter.

En odlingsmetod är *hyppivelta* som innebär att man inte skonar grästorven. När potatisen stuckit upp brukar man kupa den. Detta potatisland, som således ligger bart om vintern, måste hållas fritt från ogräs.

En annan metod gör det möjligt att liksom vid kornodlingen behålla vallen. Den kallas *tvörvelta* eller *flagvelta* och går ut på att gräsbottnen vändes och lägges över sättpotatis och gödning. En variant av denna *velta*, kallad *hestvelta*, innebär att man skär grästorven i rader så att varannan rad blir smal och varannan bred. Sedan vänder man den smala torvan, lägger gödning ovanpå och täcker över med den breda torvan. Därefter sticker man in potatisen mellan torvorna. Vid skörden behöver man endast lyfta upp den övre torvan och lägga den på sin ursprungliga plats. En sådan *velta* växer efter ett år åter som vall.

Den nu vanliga *flagvelta* kan göras i ordning i april eller, om vädret är gott, redan i mars. I maj kommer turen till de gamla potatislanden med *hyppivelta* (Ss). Till dem har man försökt använda hästdragen harv (U), men nästan alla jordstycken är för små. Man *saksar* i stället med spade och kupar med *hyppijarn* (17). Även *flagvelta* beredes med spade, man skär torven med en vässad sådan *haki*.

Potatisen gödes med salpeter, blåkorn eller kogödsel, eventuellt även fiskavfall och *tari*, ett slags tång, som fått ruttna i *taraköstur*, 'tånggrav'(i,U, Bf).

Om arbetet med att bära gödsel och *velta* sade en äldre kvinna: *Mannfólkaarbeiði, men altkavael...* (CC). Hon tillade att de gamla kvinnorna bar gödsel, men att hon själv inte burit så mycket. Hon var dock van vid att sätta potatis med man och barn. I hennes barndom hade familjen skördat så rikligt att det räckte till avsalu både inom och utom bygden. Potatisen kunde vara en inkomstkälla framför allt i kristid. Under andra världskriget sålde man potatis till Havn och även till Island (L) och eftersom många av fiskarna gick hemma fanns det tillräckligt med arbetskraft. Det är inte uteslutet att kvinnornas idag minskande deltagande i arbetet med jorden har samband med att männen då tog över. Den tyngsta delen av odlingen, att med pannband bära *leypur* 'spjälkorg' med gödsel hade underlättats sedan de vägar som kom på 1920-talet gjorde att skottkärra och vagn kunde tas i bruk.

Genom *flagvelta* har potatisen kunnat anpassas i vallodlingen och kan även växa där jordlagret är tunt. Den nu omtyckta formen lär stamma från Miðvág på 1920-talet och kallas enligt Jóhannes av Skarði *reimavelta* (18). Williamson säger att den från Vágar spritts till andra öar på 1940-talet (19). Enligt flera sages-

män i Nólsoy har den setts av nólsoyingar första gången på ett bröllop i bygden Hestur 1924. Man kallade metoden *vagavelta* men nólsoyingar benämnde den *hestvelta*. Man gjorde försök med den och det gav trettonfalt (L), men metoden skall ej ha blivit allmän förrän på 1960-talet och var den dominerande 1970. Åsikterna om den varierar, somliga säger att man får mer ogräs, andra att man får mindre, några att utbytet blir större, medan åter andra klagar över att *epli* blir gröna. Jordens beskaffenhet och storlek får avgöra valet av odlingsmetod, dvs. hur mycket man har råd att offra av vallen.

Flera äldre har sagt att man numera äter mycket mer potatis än man gjorde i deras ungdom. Skördeutfallet kan vara ojämnt men kvaliteten har förbättrats. Detta beror på bättre sorter som man kan erhålla genom lantbruksföreningen som på 1930-talet ivrade för odlingen. I Nólsoy framhåller man gärna att en kungsbonde, som också var lärare, Hanus í Kongsstovu (1858-1931) hade verkat för bättre utsäde mycket tidigare. Han beställde potatis och kålrötter från Kristiania och delade ut i bygden, berättas det (f). Med stort intresse för förbättringar inom jordbruket läste han lantbrukstidskrifter och genom en kontaktman i Danmark införde han nyheter såsom den första lien med böjt orv och metoden att bada fåren mot ohyra. Han var en mycket avhållen lärare (20) och det är tydligt att hans inflytande varit stort. I bygden vet man att det tar lång tid innan en ny metod som *hestvelta* slår igenom men man framhåller gärna vem det var som först introducerade en nyhet som så småningom accepterats.

4. VALLODLING

Grunden till det färöiska jordbruket är den naturliga gräsväxten. Under 1900-talet och även tidigare beräknas 90 % av inägorna ha varit täckta med gräsvall. Den består av olika slags gräs, klöverväxter och ogräs, alla sorter dock ej lämpade som kreatursfoder (21). Vallodlingen innebär inte endast slåtter och höbärgning utan även kultivering genom korn- eller potatisodling. Jirlow talar ej om vallodling utan behandlar höskörden för sig, innan han går in på jordbruket som helhet. Han finner åkerbruket "stå kvar på en mycket ursprunglig nivå, som bl.a. kännetecknas av att plog, harv, vält och slaga nästan helt saknas" (22). Efter en hänvisning till upprepade försök att införa plogen säger han att moderna redskap som slåttermaskin och hästräfsa endast i undantagsfall påträffas. Just vid den tid då Jirlow besökte öarna pågick intensiva försök med att höja avkastningen inom lantbruket. Statens försöksstation i Hoyvík hade verkat i ett tiotal år. Med konstgödning

hade man lyckats höja den totala produktionen av såväl hö som potatis (23). Samtidigt måste man dock importera jordbruksprodukter. De framsteg som gjordes på 1920-talet har inte fortsatt i samma takt, även om den enskilde jordbrukaren på senare år erhållit nya tekniska hjälpmedel och ökad avkastning.

I litteraturen har jag ej mött några upplysningar om vallodlingen i Nólsoy utom hos Tarnovius som i övrigt inte kommenterar öns näringar. Av "dem i Nolsö boendis" har han hört berättas om virvelvindar, "Af samme vinde lide de oc stor skade om Hösten paa deres Höe, thi naar det i hobe er sammenlagt, da kand den samme vind hele Höestakker borttage, saa at de seis icke videre" (24).

Till gräsvall på inägor och *traðir* 'tillägg' har man enskild brukningsrätt men det är ej tillåtet att hägna eftersom hela inmarken under vintern traditionellt ligger som betesmark åt fåren. Den s.k. "haugeloven" ger möjlighet till undantag för hägnader efter nysådd, men det förekommer i regel endast vid nyodling (25). Det finns möjlighet att upphäva vinterbetesrätten, som anses vara ett hinder för intensifierad vallodling, men så har ej skett i Nólsoy. Slåtter och höbärgning regleras ej av andra rättsregler än av allmänna sådana som att annans mark ej får skadas. Tyngre redskap kan här vålla problem, eftersom många jordstycken ligger långt från vägarna.

Gödslingen ägde rum i samband med kornodlingen. Slåttern började först efter Olavsöka, den 29 juli. Man använde rak s.k. färöisk lie och bredde ut gräset på vallen för torkning. Hötorkningen kunde ta lång tid, under vilken höet förvarades i *sáta* 'stackar' på vallen. När allt var torrt hölls *hoyberadagur* 'höbärningsdag' , då de större jordägarna samlade så många man som möjligt för att bära och bygga *des* 'stor stack' i högården. En sådan stack eller *hoyggj* kunde hålla omkring 4 *kúfóður* och ett kofoder motsvarade 50 *byrðar* 'bördor' som bars med rep (EE). För att binda stacken snoddes *bendlar* 'hörep' och enbart till dem åtgick två bördor.

Numera kan man tack vare konstgödningen använda både kogödsel och tång på gräsvallen förutom den gödsling som sker vid potatisodlingen. Gödseln fraktas ut i markerna med av kommunen hyrd bil eller egen vagn efter traktor och spridningen sker under vårvintern. På grund av att fåren betar vallen fram till 14 maj kan gödning med salpeter och fosfater ske först därefter. Många ägor är så små att gödningen lättast sker för hand.

En del föredrar att slå innan gräset gått i frö i juli. Med slåmaskin och räfsa efter minitraktor kan bönderna klara det på mycket

kortare tid än förr. De tre bönderna med silos har dessutom möjlighet att genast ta hand om det färska gräset utan att invänta torka. På de mindre ägorna måste höet torka och både slåtter och skörd kan dröja till sent på året. Följande utdrag ur brev av den 2.12.67 är belysande: "Der er flere som ikke er ferdige at törre Höet endnu vi har regn ver eneste dag og nu Storme oksaa". Inte var det bättre den 4.10.70: *"Taŏ er regn naestan hvönn dag so eg havi turka alt i turkilag her er nógv eftir at hoyggja men um taŏ nakran tíŏ verdur liŏugt veit eg ikki"*, det regnar nästan var dag, så jag har torkat allt i hässja, här är mycket kvar att bärga, om det någonsin blir färdigt vet jag ej' . Den omtalade hässjan, *turkilag*, är tillverkad av stormaskigt ståltrådsstängsel eller tråd som på stagade trästolpar står ute hela året. Den har visat sig lämplig särskilt vid fuktig väderlek men svårigheten ligger i att gräset är så kort. I gott väder förfar man som förr och sprider höet för hand och med räfsa. Man *ballar, nulvar, klúkar* och *puntar*, en rad termer som endast gäller hur man handskas med höet. Bärgningen sker med vagn, skottkärra eller genom bärning beroende på ägostorlek, arbetskraft och ekonomiska möjligheter. Allt hö förvaras under tak.

Arbetet *í hoyna* 'i höbärgningstiden' berörde hela hushållet och gör så än idag. Slåttern var och är mansarbete dock med hjälp av kvinnor och barn vid torkningen. Höbärningen till stackarna krävde fler män än som fanns i hushållet och ett antal kvinnor som snodde repen. Detta uppdrag gavs varje höst åt vissa äldre kvinnor som då också deltog i den stora måltid som avslutade arbetet. Under arbetet gavs både mat och dricka till alla och ersättning i form av fårkött. Dagen betraktades som en festdag också efter det att vägarna underlättat hemförningen. Flera stackar stod kvar i högårdarna på 1920-talet men antalet var minskande och efter kriget har de varit få. Det förekom också att de större jordägarna lejde kvinnlig arbetskraft för att hjälpa till med hötorkningen, men idag är timlönen så hög att bönderna inte anser sig kunna anställa någon. Det är för övrigt ovisst om någon är villig att åta sig sådant arbete.

I kristid har nólsingarna kunnat sälja hö till staden och även idag kan man se hösäckar fraktas med postbåten. Trots att många sedan andra världskriget slutat hålla kreatur är fodret värdefullt, antingen som handels- eller utbytesvara eller för att brukas till innefodring av får.

Vad som betytt mest för vallodlingen sedan sekelskiftet är konstgödningen som först togs i bruk i slutet av 1920-talet (L), men som ansågs dyr och kom till användning först efter kriget. Med det

större utbyte som följde blev det lättare för de mindre jordägarna att fodra en ko.

De jordbruksredskap varav Jirlow 1929 sett några exempel kom till Nólsoy 1936, då en yngre kungsbonde under ett år på försöksstationen i Hoyvík satt sig in i bruket av dem. Han köpte den första plogen och hade den första hästvagnen. En harv tillverkade han själv och en hästräfsa skaffade han sig. På inmarken som låg i *teigalendi* och i små bitar var dessa redskap otympliga och de blev aldrig vanliga. Redan tidigare hade läraren och kungsbonden i Kongsstovu samband med den danske försöksledarens far och genom honom erhöll han utsäde. Läraren hade i sin trädgård odlat märgkål och gulsenap på försök, plantor som senare växte i Hoyvík (A). Detta kan nämnas här som exempel på att folk i Nólsoy varit intresserade av nyheter inom jordbruket och att dessa förmedlats genom personliga kontakter och enskilt initiativ.

En kungsbonde som läste om hässjor i lantbruksföreningens tidskrift satte tillsammans med två bröder upp ett första *turkilag* 1938. Anordningen väckte munterhet och döptes i folkmun till *tröll* 'troll'. Under den våta sommaren 1950 visade hässjorna sig vara utmärkta och följande år var det många som hade dem (L). Antalet torkstativ var 1970 mycket större än 1964, vilket kan vara ett resultat av det just genomförda skiftet. Nu torkades hö på nya och större stycken än tidigare och det kunde vara mödan värt att sätta upp en hässja (26).

De ovannämnda bröderna inköpte hötjugor som de sett i en redskapskatalog. När redskapet togs i bruk kallades det *dovnari*, av adjektivet *dovin* 'slö', 'kraftlös', eftersom mannen inte behövde böja sig lika mycket som förr. Flera år senare fann andra bönder dem användbara och det visade sig att den danska modellen var lämpligare än den först provade norska. Gräset är emellertid för kort för att tjugan skall vara helt effektiv. Medan alla jordägare är beroende av en god räfsa är tjugan bondens redskap.

Förhållandet är annat med silon, eftersom det är en fast anläggning. Nämnda bröder byggde 1942 en *súrhoyggjbrunn* och har nu hälften av sitt hö som ensilage.

Sedan 1964 har de en hökanon för inblåsningen. En yngre bonde som 1959 började med kreatursskötsel har också maskinell utrustning i sitt fähus till skillnad från övriga större jordägare. Däremot har små 5 hkr traktorer visat sig nyttiga för många, den första köptes 1961, den andra 1964 och nu finns ett flertal dylika. Förutom att vara lämpade för arbete på vallen är de utmärkta för godstransporter inom bygden.

Funktionella redskap är en förutsättning för jordbruket, eftersom bonden inte längre kan räkna med arbetshjälp.

5. BOSKAPSSKÖTSEL

De författare som berör nötkreatursskötseln på Färöarna under 1800-talet tecknar en mörk bild av svältfodrade djur i osunda stallar. Svabo säger inte mycket om kreaturen men anmärker att mjölkmängden är ringa på grund av att fodringen försämrats. Han förbinder detta med jorddelningen och bruket att hålla fler kor än jorden bär (27). Hela stammen anslår han till mindre än 3.000 djur medan den vid sekelskiftet 1900 uppskattas till omkring 4.000. Rasen brukar betecknas som färöisk, en blandning av en mindre, äldre typ och djur som införts under 1800-talet från olika länder (28).

Resultatet blev genomgående brokiga kor, småväxta med en mjölkmängd som beräknats till 800-900 l per år. Mjölken förbrukades i hushållen och när ett mejeri upprättades i Havn 1908 började en viss försäljning. På 1920-talet inledde kontrollföreningarna sitt arbete och de har påvisat en starkt ökad avkastning som vid 1950-talets mitt låg omkring 3.000 kg per ko och år med en jämn fetthalt. Även om aveln förbättrats anses ökningen vara ett direkt resultat av bättre utfodring. Import av mjölkprodukter har varit och är nödvändig och som orsak härtill angav Erhvervskommissionen 1939 både bristande "Rögt og Pleje" och organisationssvårigheter (29). Med tanke på att flertalet ägare endast hade 1-2 kor och att besättningar med över 5 mjölkkor var fåtaliga ännu 1949 (30) kan man förstå att problem måste funnits. Förvaring och transport av mjölken är fortfarande besvärliga. Trots ett växande behov av konsumtionsmjölk i staden har det totala antalet kreatur minskat. "Hushållskon" har kommit ur bruk och nedgången har inte uppvägts av rationalisering inom större enheter.

När Schröter 1850 säger att årligen fodras omkring 60 mjölkkor förutom ungdjur och tjurar på inmarken talar han om maximal besättning beräknad efter jordäga. Med 11 gyllen följde betesrätt för en ko (D) och utmarkens norra hälft hade 1816 "ved Delingen paataget sig den Forpligtelse at afgive Udraegster til de Köer, der födes af Bygdens samlede Indmark" (31). Antalet kreatur är idag detsamma som 1850 och sommarbetet är oförändrat. Eftersom vallen dock ger mer foder än tidigare räcker 6 eller 8 gyllen (C, H) till ett *kúfóður* och då intresset för kreatur har minskat har betesrätten, bunden till jordinnehav, förlorat praktisk betydelse. Korna

är enskild egendom, men för tjurhållningen finns särskilda bestämmelser, som utfärdas på grannastämma. Fram till slutet av 1960-talet har kreatursägarna haft en förening, *tarvafelagið*, som hållit en tjur.

Under vintern eller snarare under 8 månader stod kreaturen inomhus. På 1921 års karta finns 11 *fjós* 'fähus' markerade och 4 av dem rymde både stall och lada. De flesta kreatursägarna hade emellertid djuren i boningshusens källare, vilket var besvärligt, eftersom högårdar, höhus och gödselstackar kunde ligga spridda i bygden. Vid fodringen måste höet skäras av stacken och bäras till djuren. Som tilläggsfoder gavs torkad småsej (e) tång och matrester. Kraftfoder togs i bruk först under mellankrigstiden men blev ej allmänt förrän efter andra världskriget. Nu användes oljekakor, majs och korn (s) och 3 eller 4 bönder ger ensilage. Deras ladugårdar av betong är sedan 1960-talets början utrustade med tekniska hjälpmedel såsom mjölkmaskiner och spel för mekanisk utfodring.

Så snart vädret tillät eller i början av maj släpptes kreaturen på utmarksbete och de gick i Norðara Helvt fram till mitten av september. Kalvningen skedde vanligtvis på våren och korna mjölkades under sommaren i det fria. De största mjölkmängderna uppnåddes under denna tid, men efter det att mejeriet 1949 genom samhällsbidrag höjt priset på vintermjölken, låter man kalvningen ske på hösten. Korna går då i sin under en del av sommaren.

Att utfodra djuren anses vara mansarbete medan kvinnan mjölkar och håller rent i fähuset. Under tider, då kvinnan varit ensam med hushållet har hon naturligtvis skött även utfodring. På senare år har det blivit vanligt att mannen mjölkar både när det gällt "hushållsko" och större besättning. *Neytagongd* 'sommarmjölkning' har betraktats som kvinnogöra. Morgon och kväll gick en grupp till utmarken med spannar av trä eller bleck. Kvinnorna turades om att mjölka för varandra. Så sent som 1945 var det nära 20 kvinnor som mjölkade ute (I), men därefter minskade deras antal och under 1960-talet har ett fåtal deltagit.

Numera råder mjölkbrist under sommaren. Äldre sagesmän minns ett överflöd av mjölk i sin barndom. Mjölken förbrukades i hushållet som *morgundrekka* och till kvällsmålet som *bollamjólk* eller *súpan*. Smör och färskost tillverkades i liten utsträckning och mjölköverskottet gavs åt dem som kunde behöva. En äldre man berättade hur han som läsbarn i Havn blev tillsagd att gå och köpa mjölk men nekade, eftersom han var van vid att man endast behövde be om mjölken (brev g). Idag säljes mjölk inom bygden till mejeripris. Matvanorna har dock ändrats så att förbrukningen

av färsk mjölk sjunkit, många föredrar den kondenserade varan i sitt te.

Som orsak till att mjölkförsäljningen i Nólsoy inte började med mejeriet har uppgivits att folket i bygden ej var delägare (Bf). En konservfabrik, som svensken Öhström drev, köpte upp mjölk på 1910-talet, men företaget upphörde snart (A). Med reguljära förbindelser med "Dúgvan" på 1920-talet var det möjligt att avyttra mjölk och på 1930-talet kom mejeriets egna båtar "Sigmundur" och "Trondur". På senare år har postbåten "Ritan" fraktat mjölk två gånger i veckan. Enligt uppgifter från mejeriet erhöll det 1939 från Nólsoy 19.000 kg, 1953 31.000 kg och 1963 46.000 kg mjölk. Frakten under 1963 omfattade 72.711 kg, vilket motsvarade ett saluvärde av nästan lika många kronor. Skillnaden mellan mejeriets inköp och den mjölkmängd som fraktats från Nólsoy måste bero på privat försäljning i Havn.

Trots dessa uppgifter är det svårt att uppskatta det ekonomiska utbytet av kreatursskötseln. Livdjursförsäljning förekommer i mindre utsträckning och slaktuppfödning är ovanlig. Mjölkförsäljningen anses idag inte lönsam men skälet till att man slutar hålla en ko brukar vara att man inte orkar med arbetet längre. Sommarmjölkningen är något de äldre kvinnorna nämner med saknad. De började unga deltaga och även om det var tungt att bära och det hände att de *grísa* dvs. gick förgäves utan att finna korna, så är det vackra morgnar och samhörigheten man minns. Gemenskapen underströks av *neytakonugildi* då kvinnorna samlades i utmarken med kaffe och kakor, gjorde upp eld, lekte och dansade. Maria Skylv berättar att vad *neytakonur* pratat om sinsemellan inte fick föras innanför inmarksgärdet. Samtidigt som hon säger att *neytakona* kunde brukas som okvädinsord förmodar hon att det kommer att försvinna eftersom nu även män deltar i arbetet (32).

Medan vinterfodret förr var knappt är det nu sommarbetet som framstår som så otillräckligt att man i en del fall föredrar att hålla en mjölkande ko inne eller låta henne beta tjudrad i inmarken framför att släppa henne i utmarken. Stallförhållandena är enkla hos dem som endast har en ko,vilket 1966 var fallet i sex hushåll. Samtidigt som arbetslättande förändringar skett i de större ladugårdarna, en med nio mjölkkor, tre med sex och en med fyra stycken förutom ungdjur, har produktionen i dem ökat. Frågan om kreatursskötseln kan utvidgas i framtiden hänger samman med resultatet av utskiftningen och är ytterst beroende av priser och tillgång på kraftfoder. Att mjölken under 1900-talet fått ett penningvärde måste ha bidragit till förändringen i kostvanorna. Kreaturen gav en liten men jämn inkomst medan andra inkomstkällor var sä-

songspräglade. Efter andra världskriget har mjölken inte kunnat stiga i pris så att kostnader för moderna redskap kunnat uppvägas. Samtidigt har en ny syn på arbetet kommit fram, det blir olönsamt och de män som går hemma övertar kvinnosysslorna.

6. FARSKÖTSEL

Att öarna fått sitt namn av fåret som kan beta den oländiga terrängen året runt förefaller inte märkligt. Däremot heter får på färöiska *seyður* och ordstammen *faer* finns endast i ordet *förilús* 'fårlus'. Den ofta citerade munken Dicuils berättelse från 825 om öar "plenae innumerabilibus ovibus" (33) 'fulla av otaliga får' brukar nämnas i sammanhanget och därefter ordspråket *Seyða ull er Föroya gull* 'fårull är Färögull' och fårets betydelse för öarna anses i allmänhet därmed angiven.

De "otaliga" fåren utgjordes på Svabos tid liksom idag av omkring 70.000 utegångsfår av typen det nordiska hedfåret. På grund av det begränsade betet kan stammen inte ökas utöver *skipan* eller maximal besättning. Svabo omtalar dock att en äldre *skipan* bestått av 96.000 medan en yngre, på hans tid, räknade 75.000. Samtidigt anmärker han att det uppgivna antalet på grund av böndernas rädsla för ökade pålagor kan ha tagits till i underkant men också att det finns betesmarker där besättningen ökats "og af disse er isaer Nolsöen maerkvaerdig, hvis gamle Skjipan var 900, men nye nu, formedelst Indbyggernes Flid, Industrie og gode Huusholdning 1100" (34). Han syftar då främst på att utmarken i Nólsoy förbättrats genom att man samtidigt med torvtäkten grävt diken för dränering (35). Denna utdikning har fortsatt i sen tid och haft viss betydelse för de vattensjuka områdena vid öns södra del. Annan jordförbättring har inte ägt rum och fåren betar från de klippiga strandkanterna till bergets kala, högsta delar. Full *skipan* beräknas idag till 824 får och antalet livdjur överensstämmer med Svabos "gamle Skjipan". Oväder utgör det svåraste hindret för att hålla antalet konstant, årligen vräker stormen får i sjön.

Man har sluppit farsoter och bygger på en gammal fårstam som intar en plats mellan de två slag av får som Svabo beskriver (36). Skillnaden mellan det större fåret, Norðanfjörðs, och det mindre, Sunnanfjörðs, som är vildare och har kortare ull, upprätthålles fortfarande. För att i Nólsoy hålla en genomsnittlig slaktvikt av 12 kg inköps avelsdjur ibland från Eysturoy men oftast från Sandoy (M). Införda djur från Norge, Skottland, Island och Grönland har blandats med de färöiska och i flockarna förekommer främmande

huvudformer, men i stort är djuren ensartade med små horn och liten svans. Den gråvita färgen dominerar med inslag av brunt och svart. Ullen är rak med grova täckhår och fin bottenull. Reproduktionstalet ligger nu som tidigare omkring 50%.

Att utmarken i Nólsoy sedan 1816 är delad i två hälfter om 24 mark vardera innebär att en jordäga räknas till ena eller andra hälften och det tillhörande betet är lokaliserat dit. Delningen berörde eller förändrade inte själva inägorna men både betesrätt och rätt till härligheter som är fästa vid jorden. På motsvarande sätt är inägorna rörliga i sitt förhållande till utmarken som inte påverkats av 1960-talets skifte. Den norra, Norðara eller Heimara helvt, hälften ligger närmast bygden och sträcker sig till öns mitt där den begränsas av ett gärde (se karta 1970). Sedan 1948 är den södra, Sunnara eller Ytri helvt, hälften tredelad med stängsel kring var *hagapartur*. Delarna kallas Heimasta, Mittasta och Uttasta Tríðing. Andra namn på dem är Junkarshagin, Ognarhagin och Kongshagin vilket syftar på adlig jord, odal och kronojord och sägs höra samman med en äldre tredelning av hela utmarken.

Ordet *hagi* 'hage' betecknar dels utmark i allmänhet, dels viss betesmark eller *hagapartur* 'del av betesmark' utan någon antydan om hägnader. Samtidigt som norra hälften är organiserad som en *hagi* är den uppdelad i betesområden, medan den södra både rättsligt och praktiskt brukas i tre delar om 8 mark vardera. Betesrätten är fördelad så att en gyllen jord ger ett helårsbete och det innebär att den som idag äger jord av genomsnittlig storlek har 7 får och den störste ägaren har rätt till 64 beten. Förhållandet måste ha varit likartat under hela 1900-talet även om genomsnittsägan vid sekelskiftet bör ha varit något större.

Betesrätten utnyttjas antingen kollektivt eller enskilt. Vid *feli* 'samäga' betraktas fåren som gemensam egendom och utbytet fördelas efter jordandel. Om *kenning* 'säräga' tillämpas är djuren däremot enskild egendom och varje jordägare uppbär sina djurs avkastning. Dessa två system har tillämpats sida vid sida inom olika delar av betesmarken. Diskussionen om systemens för- och nackdelar är gammal. Svabo räknar upp olägenheter med säräga och prisar samäga som efter en förordning av 1757 egentligen borde vara rådande. Trots det förekommer säräga på över 1/3 av all jord säger han (37). Björk nämner en skrivelse från amtet 1837 till invånarna i Nólsoy i vilken de anmodades att samma höst införa samäga (38). Under 1800- och 1900-talen har säräga dock inte varit förbjuden men reglerad i enlighet med den s.k. "haugeloven" av 1866 som med smärre ändringar 1911 ingår i 1937 års jordbrukslag (39). Debatten om vilket system som är bäst pågår ännu i

Nölsoy. I den norra hälften går fåren sedan gammalt i samäga. I den intilliggande Junkarshagin råder säräga. I mittersta hagen hade man 1948-51 samäga för att övergå till att ha hälften av djuren i säräga och 1964 till enbart säräga. Den sydligaste, Kongshagin, har behållit samägan. Övergången till säräga i Ognarhagin motiverades med att många får gått förlorade i den branta Urðin under vintern. Genom att öka det privata intresset ansågs det lättare att snabbt återfå full besättning.

Enligt "haugeloven" fattas beslut som rör hagen av hagens samtliga ägare på *hagastevna*. Stämman hålles vid behov och bör vart fjärde år välja *hagastýri*, en nämnd, som har tillsyn över skötseln, fasta anordningar i betesmarken och hand om den gemensamma kassan. Tillsynen över fåren ordnas genom av hagen anställda herdar medan ägarna har skyldighet att deltaga i förekommande arbeten enligt en *fjallisti* 'förteckning över ägoandelar'. *Hagastevna* har sedan 1937 övertagit vissa funktioner som en äldre *mikkjalsmessustevna* haft och även några som grannastämman hade. Det är dock grannastämman som behandlar frågor som rör alla jordägarna. Det framgår av stämmoprotokoll att t.ex. problem i samband med det gärde som skiljer hälfterna togs upp 1915. Beslutet om tredelningen fattades på grannastämma 1948 men blev aldrig stadfäst och 1970 kom saken upp på nytt. Dessförinnan hade ägarna i Junkarshagin på *hagamöti* enats om upphävande av södra hälftens tredelning. De ansåg att betesgången genom hägnaderna blivit låst och för dem ofördelaktig. Något beslut fattades dock ej.

Fåren som är halvvilda går ute hela året men det händer att man innefodrar enstaka djur. Det kan vara lamm som varit sjuka och måst tas om hand eller får som hålles utöver betesrätten och står tjudrade på inägor under sommaren. Hemmafödda får blir betydligt större än de andra. Det anses att dessa djur ej senare kan klara det knappa utmarksbetet och att utegångsfår ej bör vänjas vid hö eller annat extrafoder. Under stränga vintrar har det varit nödvändigt att bära hö till utmarken. Baggarna stallfodras under våren. Till norra hälften hör 13 baggar och till den södra 12 som ägs av hagen och står utanför *skipan*. I norra hälften går 440 livdjur och dessutom 35 *seyðafraelsi* 'betesrätt' som utgör ersättning till herdarna. Bortåt 200 av fåren släpps *innangarðs* 'på inägorna' under tiden 25 oktober till 15 maj. Lämpligheten av detta vinterbete, som förstör den tidiga gräsväxten har ofta ifrågasatts. I de sydliga tredjedelarna går enbart 128 får och 14 *fraelsi* i varje del, men inte heller där går hjorden samlad. Fåren betar i *fylgi* 'smågrupper' och det är viktigt att de vänjes vid att hålla sina betes-

platser liksom att söka lä vid oväder. Då det är ont om naturliga vindskydd har sådana uppförts för de olika flockarna. Lammningen sker i slutet av april och i maj månad. Under denna tid får tackorna daglig tillsyn. Vid säräga märkes lammen genast med ägarens märke i ena örat och hagens i det andra. Tackan bär dessutom ett *spjaldur*, et märkt träbit i ett snöre om halsen. Vid samäga behöver lammen inte märkas förrän fåren samlas till klippning i slutet av juni. Då vaccineras lammen mot vissa sjukdomar och avmaskas. Fåren pudras mot ohyra och vartannat år badar man dem. Sedan 1925 har man haft tillgång till vaccin och något senare behandlade man frågan om bassäng och fårtvätt på grannastämma. På hösten samlas flockarna åter då slaktdjur skall väljas ut. Detta sker traditionellt i tre omgångar *heystfjöll*, men det händer att *fyrsta skurðfjall*, då de svaga lammen uttas till slakt, slås samman med den andra *skurður* (av *skera* 'slakta får'), då bagglammen väljes bort. I november vid den slutliga *klipping* 'skiljningen' gallras det bland fåren så att endast stammen återstår.

När herdar och ägare samlar fårflockarna sker det i en *raett* 'fålla'. Männen bildar först en drevkedja och skrämmer med rop och åtbörder hjorden ner mot fållan. Denna ligger ofta lågt med ena sidan i sluttningen, är byggd av sten och bräder och har hägnader som bildar fångstarmar. Marken i själva fållan är cementerad men var förr stenlagd. Ingången stängs med bräder och både lamm och får lyftes en efter en ur fållan för att värderas eller klippas. Formen på fållan varierar beroende på terrängen men den rymmer en *gonga* 'samling', dvs. hela besättningen i de tre hagarna och en tredjedel av norra hälften där djuren drives i tre omgångar.

I betesmarken bör finnas *stöður*, skyddade platser, dit flocken kan söka sig vid oväder. Några klippblock kan räcka men på öppen mark måste vindskydd, *bøl*, uppföras. I flera fall har de hästskoformade *bøl* byggts om till *seyðahús*, skjul med plåttak och öppen ingång. Det första huset lär vara byggt under 1800-talets senare del, en del har tillkommit efter andra världskriget.

Fållor, hus och gärden hör till hagen och underhålles av ägarna. De få redskap som förekommer är enskild egendom. Ägarna kommer till klippningen med ullband och sax. Bandet, *haft*, är spunnet av ull eller snott av nylonstrumpor. Det användes till att binda fårens ben under *royting* 'klippning'. Ullen sitter ofta löst och äldre män var i sin ungdom vana att med kniv skära av den ull som ej kunde ryckas. Läraren och kungsbonden i Kongsstovu införde saxen 1912 och denna kom i allmänt bruk. Till herdens

utrustning hörde en rak, ofta utsirad stav. Idag går han med en kortare käpp med böjt handtag och för att hålla kontakt med andra herdar bär han en walkie-talkie.

Herdarna arbetar ofta tillsammans, två av dem på norra hälftens västsida och tre på östsidan. För varje tredjedel inom södra hälften av utmarken ansvarar två herdar. Den genomsnittliga åldern bland de 11 herdarna var 52 år 1964, då den äldste av dem var över 70 år gammal. En av dem har varit verksam i utmarken sedan 1921, andra har endast arbetat ett par år med fårskötseln. Två män som är anställda vid fyren passerar ofta genom utmarken och ser till fåren samtidigt. Flera av herdarna äger själva jord och ägnar sig åt lantbruk, andra åter står utan jord och räknas till yrkesgruppen fiskare. Det har inte varit svårt att få ersättare till de herdar som av hälsoskäl dragit sig tillbaka trots att jordägarnas krav på herdens kunskaper är höga. Schröter talar 1850 om kungsböndernas höga arrende och säger att "kun en omhyggelig Faarerögt kan derfor skaffe Kongsbonden nogenlunde Udkomme, den beroer isaer paa duelige Söjdemaend, thi denne Bestilling er saa vigtig, at kun den der er begavet med en god Hukommelse og sindigt Overlaeg, er duelig dertil, thi han maae kiaende og erindre saavel Faarenes Slaegt, deres sedvanlige Graesningssted og kunne skiönne om Besaetningen er gavnligen fordeelt saa det hele Terrain benyttes, derfor maae han og kiaende hvert Levefaar og dets Lam..." Därefter framhäver han att gossarna unga måste vänja sig vid att se arbetet som sitt livsverk, så svårt att lära att utomstående aldrig "har vaeret istand til at opfylde en god Söjdemands Pligter" (40). Idag går pojkarna med för att samla fåren, de sköter gärna klippningen och lär känna djuren. Som tonåringar är de till sjöss under sommaren och efter skolan skaffar de sig fast arbete, svårt att förena med fårskötsel. Som vuxna händer det däremot att de återvänder till mindre bundna sysslor i bygden. Tidigare var herdarna oftare i hagen än idag. De brukade parvis med hundar driva fåren i små flockar för att hålla dem till vissa betesplatser och se till att de utnyttjade betet. Detta förekom flera gånger i veckan, dock ej under lammningen då hund ej fick vara i utmarken. Bruket upplöstes på 1930-talet och idag ägnas liten tid åt att se till att fåren går i *fylgi* innanför stängseln som hindrar dem från att gå långt utmed öns längd.

Det händer att djuren under snötunga vintrar måste fodras och då måste herdarna bära ut hö. Om det rör sig om stora mängder kan de kalla ägarna till hjälp. Jordägarna brukar endast budas till traditionella *fjalldagar*. Årets första infaller omkring trettondagen, då 16 man i varje Helvt går ut att se över gärden och skjul och

hämta *veðragjólingar*, unga baggar som skall tas in. Vid *Halvarðsöka* i mitten av maj släpps de åter ut, samtidigt som herdarna från norra hälften med hjälp av skolbarnen, som fått fridag, jagar tackor och lamm från inägorna. Lammningen har då börjat och under den tiden turas herdarna om att dagligen se till tackorna. Intresset för lammningen är stort i bygden och ägarna går gärna själva för att se till sina djur i säräga. I slutet av juni kallar herdarna till *várfjall*, klippning och märkning. Detta tar ofta två dagar och herdarna deltar även när närliggande *gongur* samlas i egenskap av *samgongumenn*. Under hösten, då slaktfåren väljes kan herdarna räkna med tre eller fyra hela dagars arbete i utmarken samman med ägarna. De senares arbetsinsats är helt avhängig av deras jordegendom. Sålunda är den störste jordägaren skyldig att möta upp med två eller tre man vid varje *fjalldag*, medan den som äger jord av genomsnittsstorlek, 7 gyllen, skall vara med var tredje eller var fjärde gång alternerande, vilket ger honom en full arbetsdag per år.

Under senare år har *várfjall* främst blivit ett tillfälle för ägarna att kontrollera besättningens utseende efter vintern då ullen haft ett så lågt värde att själva klippningen spelat en mindre roll. Den lösull som fallit av fåren får ligga kvar i hagen och den ull som burits hem delas utan att det väcker större uppmärksamhet. Vid säräga tar ägarna vid fållan hand om sin ull medan samägans delas av herdarna. Först delas de sammanvikta pälsarna i hälfter, därefter i fjärdedelar osv. tills ullhögarna motsvarar utbytet av hela marker jord. En våg användes vid den fortsatta delningen som förr gjordes efter känsel genom att *lǫgva* 'handfara' ullen. Utbytet beräknas till 4-4 1/2 *merkur* ull per gyllen (1 mörk = 250 g) i norra hälften och till 3-3 1/2 *merkur* i södra, dvs. något över respektive under 1 kg. Jordägarna erhåller alltså i genomsnitt 7 kg ovaskad ull.

Efter *heystfjall* sker delning av de får som förts hem till slakt och då är alla intresserade eftersom köttet är värdefullt. Herden börjar med att skilja på de levande djuren så att de motsvarar en mark. Djurens utseende varierar naturligtvis mycket och för att kunna dela vidare drar männen lott, *taka teir lut*. Den som dragit vinst slaktar och delar därefter eventuellt med andra ägare. Ett helt får parteras i 22 *stykki*, så många bitar har ett *krov* 'skrov'. Dessa stycken delas mellan ägarna utan att man brukar våg, men påtagliga ojämnheter försöker man jämna ut vid nästa delning. En gyllen jord ger ett slaktfår vartannat år och en genomsnittsägare kan räkna med 3-4 får. Ullen skall sorteras och tvättas innan den kan säljas eller sändas till spinneriet. Slaktmaten tas om hand i hushållet, inälvorna kokas eller saltas och köttet hänges upp till torkning.

Någon nämnvärd försäljning sker ej.

Eftersom betesmarken ej kan förbättras har fårstammen ej ökats och större förändringar inom fårskötseln ej skett sedan sekelskiftet även om besättningen nu kan hållas i bättre kondition än tidigare. Den av Svabo omnämnda reduceringen av stammen genom att får faller i havet drabbar även idag ägarna. Samägan är ur denna synpunkt fördelaktig då förlusten delas av flera och inte blir så kännbar för den enskilde. För de många jordägare som är borta på fiske större delen av året är samägan den bättre driftsmetoden eftersom det vid säräga förväntas att ägarna ägnar sig åt sina får även om herdarna sköter hjorden. Att man i södra hälften av utmarken önskat ersätta samäga med säräga tyder på att man ansett sig ha möjlighet att sköta de egna fåren.

Mötesorganisationens förändring i enlighet med 1937 års lag synes inte haft stor betydelse i praktiken. Räkenskapsåret löper som förr till *Mikkjalsmess* och möte utlyses endast då viktiga beslut skall fattas. I större frågor vänder man sig som tidigare till grannastämma. Herdarnas arbete har minskat eftersom de ej längre håller fåren i smågrupper men deras ansvar är lika stort. Det är tveksamt om aveln kan förbättras på annat sätt än att de bästa moderfåren väljes ut för att bilda en lätt och härdig stam. För detta krävs ingående kännedom om både djur och bete. Medan walkie-talkie tagits i bruk utan att väcka större uppseende, man kände till apparaten tidigare från sjöfarten, har införandet av sax vid ullplockningen tydligen varit ett debattämne eftersom man i allmänhet anser sig veta vem som kom med den första. Jirlow nämner att sax tagits i bruk omkring 1910 på Sandoy och i Kirkjubö (41) och det är möjligt att den kommit till Nólsoy från Kirkjubö. Kungsbonden där arbetade ivrigt för fårskötselns förbättring och 1921 höll han en serie föreläsningar kring detta ämne. På Streymoy gjordes statliga försök inom fåraveln och på 1930-talet gavs nya lånemöjligheter till uppförandet av skjul och tvättfållor (42). Detta ledde också till förbättrade fasta anläggningar i Nólsoy utan att dock arbetet med fåren ändrades.

Att ullen tidigare varit en god inkomstkälla och givit material till den egna dräkten är säkert men värdet är svårt att uppskatta idag. Penningvärdet på kött är högt och det är möjligt att det för kungsbonden har stor betydelse eftersom hans avkastning är större än det egna hushållet förbrukar. I övrigt är det torkade köttet en läckerhet som sparas för att finnas till hands under vintern (43). De grupper av män som går *á fjall* präglas av herdarna och de större jordägarna som alltid deltager. Eftersom många ägare sällan kan vara med måste de be någon gå i sitt ställe och även

detta bidrar till kontinuiteten då ställföreträdaren måste tas bland de män som är hemma i bygden. För detta arbete får mannen matsäck, en god kvällsvard och dessutom kött eller hö. Det sker även att han får kontanter. De dagar männen är i utmarken är hela bygden medveten om det, under dagen skickas något barn ut till fållan med pannkakor och varm dryck och när männen sent på kvällen återvänder väntar man ivrigt på att få höra hur det gått.

7. FAGELFANGST

Den omtalade munken Dicuil nämner inte bara de otaliga fåren utan också "diversis generibus multis nimis marinarum avium" (44) (oerhörda mängder av olika slags sjöfågel) och sjöfågeln måste ses som en av öarnas få naturtillgångar.

Svabo lämnar en ingående redogörelse för fågellivet och beskriver fångstmetoderna för de viktigaste arterna, lunnefågel, sillgrissla och tordmule. Både ägg och fågel togs till hushållsbruk medan fjäder kunde säljas i handeln. Prissättningen ansåg dock Svabo vara sådan att den missgynnade välsorterat dun och fjäder, vilket borde kunna vara en värdefull handelsvara (45). Under 1700-talets senare hälft stod fjäder för 0,5 % av det samlade exportvärdet och för 1,7 % åren 1841-1850 (46). Endast obetydlig utförsel av fjäder har ägt rum under 1900-talet.

När Schröter omkring 1850 redogör för nólsingarnas utkomstmöjligheter nämner han inte fågelfångsten som näring vilket kan förklaras med att den inte ger något större kontantutbyte och att han ser den som en obetydlig del av lantbruket. Han säger att jordskatten var hög "fordi Fuglefangst og Saelhunde endog Hvalrosser i Datiden kunde fanges. Brugen af Skydegevaehr isaer af Fremmede har nu naesten gandske fordervet Fuglefangsten, men hiin Fangst er aldeles ophört" (47). Jakt med skjutvapen i fågelbergens närhet har förbjudits och fångsten fortsatt som under Schröters tid. Fågelbeståndet har emellertid förändrats. Nólsoy tillhör inte de fågelrikaste öarna men på dess östra sida häckar kolonier av lunne och stormfågel och även andra arter (48). Till de fåglar som haft betydelse för försörjningen hör storskarven och den mindre liran. Den förre, *hiplingur* (phalacrocorax carbo), häckade på ön vid sekelskiftet och försvann på 1920-talet, den senare, *skrápur* (puffinus puffinus), vars stam var hotad, är sedan 1941 fridlyst. Andra fåglar som sillgrissla, *lomvigi* (uria aalge), och tordmule, *álka* (alca torda), förekommer vid ön men häckar inte där.

Lunnefågeln, *lundi* (fratercula arctica), har sina bohålor i den steniga Urðin där även stormfågeln, *náti* (fulmarus glacialis), sla-

git sig ner. Den sågs först vid ön på 1870-talet (Kk) och har förökat sig så snabbt att Williamson under andra världskriget inte säger sig våga gissa hur många hundra tusen fåglar det rör sig om (49). Vid den tiden hade kolonien inte skattats på fågel sedan 1936, då ett förbud mot stormfågel utfärdats efter att man funnit den vara smittobärare av papegojsjuka (psittacosis), medan lunnefågeln varit utsatt för sedvanlig fångst. Denna måste ske i begränsat omfång eftersom fågeln förökar sig mycket sakta. Hos stormfågeln är förhållandet det motsatta, trots att fångst pågått sedan 1950-talet. Några uppgifter om fångstmängder finns ej. Niels á Botni uppskattade antalet årligen fångade lunnefåglar till 20.000 och stormfåglar till 1.000 per man (50).

Fågelbergen räknas som en härlighet till jorden och beslut om fågelbergens nyttjande och vård fattas på grannastämma. Sysselmannen skall på stämman kungöra gällande bestämmelser om fredning och jakttider. Rätten till fångst av lunnefågel är fördelad mellan jordägarna efter deras egendoms storlek. Den tidigare nämnda tudelningen av utmarken gäller även här på så sätt att ägarna i norra hälften har tillgång till Urðin, den huvudsakliga delen av fågelberget, under jämna år medan ägarna i södra hälften får nöja sig med *illa helvt*. I stället får de fånga lunne utanför Urðin och har rätt till drivved och tång. Udda årtal är förhållandet det motsatta. Fångstperioden för Urðin sträcker sig från 2 juli till 10 augusti och under den tiden finns det möjlighet att utnyttja 12 fångstplatser. Dessa fördelas — 2 mark jord ger en fångstplats varje fångstdag — efter en lista av samma slag som de som förekommer inom fårskötseln. Det är emellertid inte endast fångsträtten som fördelas utan även själva fångsten. Efter en fångstdag räknas utbytet och 1/3 tas i *landpartur* som fördelas mellan de jordägare som har rätt till Urðin det året. Om hela fångsten är mycket liten (30 fåglar) lämnas ingen andel åt jorden men eljest delar alltså fångstmännen 2/3 sinsemellan. För *illa helvt* finns ingen fast fördelning, men på grannastämma 1943 diskuterades *landpartur* även där, vilket måste ha berott på den intensiva fångst som förekom under kriget. I övrigt har småpojkar och *øvuðkomandi* 'ikke ägare' lov att fånga lunnefågel utanför själva Urðin.

Den mindre liran, *skrápur*, som bor i utkanten av lunnens område, fångades efter jordäga. Den 24 augusti, *líradagur*, gick 12 man för att ta ungarna som kallas *líri*. På grannastämma 1928 framlades förslag om förbud mot "Gang paa Uren efter Skropens Unger om Natten" och detta slag av fångst, som tydligen ej skett efter jordinnehav, har vållat skador på beståndet, vilket ledde till fridlysning.

Eftersom *náti* 'stormfågeln' kom så sent som på 1890-talet har den inte blivit föremål för samma fångstprinciper som lunnefågeln och liran trots att den också betraktas som härlighet. Den utsattes för fångst redan i början av seklet och på grannastämmorna 1917 och 1920 diskuterades "Havhestefangsten". Stormfågeln fångas under vintern, 15 december – 20 april, och under sensommaren tar man de icke flygfärdiga ungarna i fågelberget. Liksom annan sjöfågel är således stormfågeln fritt byte. Jakt med skjutvapen sker till havs och utövas närmast som sport. Under vintern skjuter man más, *valmási* (larus hyperboreus), och under försommaren sillgrissla.

Lunnelandet i Urðin har man värnat om genom att endast tillåta vissa fångstplatser eller *sessir* 'säten' och man har även försökt utöka det genom "Udgravning af Lundaholer af 1 Mand paa hver Mark" enligt stämmoprotokoll 1906. Det säges däri vidare "Paa de Steder hvor der var blevet skulde den i det nevnte Tidsrum ikke flejes". Att gräva hålor har dock varit ovanligt. På samma sätt fördelades arbetet med att hålla "de gamle Flejesesser" i stånd. Det fanns 12 namngivna (51) sådana sittplatser med ett litet värn av sten. Genom ras fördärvas de ofta och idag är den del helt förstörda. För fångst från dessa platser användes en särskild håv som förutom käpp eller spö med krok är det enda redskap som brukas. För att nå de klipphyllor där stormfågeln häckar firas fångstmannen ned med en berglina. Håven, *fleygastong*, är en lång stång av trä med två fångstarmar som är surrade till stången och isärhållna genom ett spänne av horn. Mellan fångstarmarna, som i Nólsoy 1964 i flera fall var av glasfiber, är fäst ett löst nät av bomullsgarn. Både lunne och stormfågel kan man *fleyga* 'fånga med håv", men för den senare krävs ett grövre nät eftersom fågeln är dubbelt så stor som lunnen. För att dra fågel ur bohålorna har man brukat en käpp med krok, men metoden förbjöds beträffande lunnefågel vid mitten av 1800-talet (52). Ordet *skrápakrókur* är känt men under 1900-talet har det varit vanligare att ta mindre lira med hund. Det var då höstfångst av ungar, medan de vuxna fåglarna drogs under äggläggningen i maj och juni. Fångst med krok på kort käpp förekommer inte längre men däremot på långt spö.

Fångsttiden för lunne börjar vid *Syftunsöka*, 2 juli. En kväll när man räknar med att vinden under morgondagen blåser mot eller utmed fågelberget låter den som är "tilsynsmand", ett uppdrag som innehas av någon som är mycket intresserad av fångsten, göra *fleygaboð*. Tidigt följande morgon ger de budade männen sig iväg med fågelstänger och matsäck. Strax innan de når Urðin samlas

de i Dölunum för att dra lott om fångstplatserna och spänna upp sina nät. Männen intar sina fångstplatser och håller håven beredd för att fånga fåglarna som vid viss vindriktning cirklar tätt invid land och gör *landkoma*. De första lunnar fångstmannen fått sätter han upp på pinnar runt om sig som lockfågel. Fångstdagens längd beror på vinden men männen återvänder gärna samtidigt varefter räkning och delning av fångsten sker *undir Botnagarði* 'mitt i bygden'. Så skedde fångsten på 1960-talet utan att några större förändringar skett sedan sekelskiftet.

För att gå ut att *fleyga nátar* göres inte något *fleygaboð*, men en man går inte gärna ut ensam. Fångsten sker på kvällen då vädret är vackert. Vid dålig väderlek är fågeln till sjöss. Den mest omtalade fångsten gäller ej de vuxna fåglarna utan de feta *nátungar* som i augusti sitter på klipphyllorna i berget. Med en berglina som manövreras av ett tiotal man firas *sigmaður*, som sitter fastbunden i en sele, ut över klippkrönet. Han griper ungarna med handen eller med ett spö med krok och binder fåglarna runt sin midja. För att röra sig i sidled kan han lösgöra sig från linan och med en visselpipa signalerar han till männen ovanför när han vill förflytta sig vertikalt. *Sigmaður* kan ta ett femtiotal fåglar vid varje nedstigning och göra ett trettiotal sådana under dagen. Fångsten kan börja i gryningen och pågå tills det blir mörkt. Arbetet upprepas tre eller fyra dagar på olika platser utefter öns östra sida (53). Nedanför fågelbergen håller man en båt för att med håv fiska upp de ungar som fallit i sjön. Även om stormfågeln tillhör 1900-talet är metoden *at síga*, med lina göra nedstigningar utmed klipporna, känd från andra öar där den brukas vid äggsamling. I Nólsoy samlar man inte ägg.

För att skickligt kunna hantera en *fleygastong* krävs ett säkert öga och lång träning medan den som skall vara *sigmaður* måste vara vig och ha ett utvecklat balanssinne och goda nerver. Det är få män som duger till detta. Av dem som håller linan krävs främst uthållighet. Småpojkar övar sig i att hantera håven hemma i bygden men kan också gå *á fleyg* utanför Urðin.

Lunnefågeln tillhörde vardagskosten vid sekelskiftet och det var vanligt att ha några tunnor saltad lunne stående. Utan tvivel tillvaratogs alla fångstmöjligheter och det är först efter andra världskriget som fångstplatser lämnats tomma under fångstdagar. De som fiskade med segelfartygen var liksom trålfiskarna idag borta under lunnefågelfångsten och någon annan hushållsmedlem har fått ersätta dem. Under vintern har fiskarna däremot haft möjlighet att *fleyga* stormfågel. Inte heller fångsten av stormfågelns ungar har varit bunden till jord utan snarare till fångstlinan. Den är

ett andelsägt redskap och bytet delas mellan *sigmenn*, deltagare och ägare av linan. Härigenom har även icke jordägare haft tillfälle att skaffa sig fågel. Eftersom jorden är och även har varit så splittrad är fångsträtten till lunnefågel fördelad mellan så många att de flesta husen kunnat få andel, om än liten, varje år. Idag är det omkring 50 ägare som delar de 12 fångstplatserna under fångstperioden som skulle kunna vara 40 dagar men i praktiken endast innebär ett fåtal dagar. Detta beror dels på vädret och dels på bristande intresse.

Att intresset för lunnefågeln minskat kan höra samman med delningen av fångsten som gör att det antal fåglar en man erhåller efter en dags fångst kan vara mycket litet. För att systemet skall fungera tillfredsställande krävs deltagande från alla ägare. Det framhävs ibland att under andra världskriget var fångsterna så stora att 50 lunnar kunde givas i *landpart* per mark och dag. Detta skulle innebära en dagsfångst om 3.600 fåglar och varje fångstman skulle få 200. Då var alla fiskarna hemma och förutom värdet för det egna hushållet hade fågeln ett högt marknadsvärde. Försäljningen av fågel och fjäder i Havn hade börjat på 1920-talet men blev betydande först under kriget. Allteftersom stadsbefolkningen tilltagit har efterfrågan på fågel ökat och den har fått karaktären av lyxvara. Priserna har under 1960-talet stadigt stigit så att fågelfångsten för den som haft möjlighet att ägna sig åt den kunnat ge en icke föraktlig extrainkomst. Om man, som en fiskare ett år fångar 37.000 stormfåglar, kan de vid försäljning ge mer än genomsnittsinkomsten i bygden. Då krävs inte enbart att mannen fångar fåglarna utan även att han plockar, sveder och vaskar dem. Eftersom papegojsjukan funnits särskilt farlig för kvinnor får endast män ta hand om stormfågeln. Det är möjligt att detta bidragit till att männen idag även får *royta* 'plocka' lunnefågeln vilket tidigare var kvinnogöra. Den sedvanliga ersättningen för plockning är var femte fågel, men arbetet är drygt. Sedan fjäder och dun mist sitt marknadsvärde har det blivit vanligt att *skralla* 'flå' fågeln, vilket går betydligt fortare, men icke heller det är ett omtyckt arbete. Lunnefågeln fryses för eget bruk eller försäljning medan den feta stormfågeln måste saltas.

Sedan sekelskiftet har fågelbergen som härlighet ändrats, lunnefågeln finns kvar med minskad stam medan stormfågeln vuxit oerhört i antal. Storskarven har försvunnit och den mindre liran fredats. Fångsten av lunne fortsätter begränsad, knuten till jordäga, och stormfågeln kan fritt fångas större delen av året.

Sommeren 1970 visade det traditionella fångstsystemet tecken på sönderfall. Lunnefångsterna var små och alla gav ej *landpart*. Det

hände att folk bar hem fågel i säck vilket påtalades av de äldre. De unga vill se bort från jordäga och låta egen arbetsinsats ge direkt utbyte.

Fåglarna är inte oumbärliga i kosthållet som de förut varit men utnyttjas fortfarande samtidigt som de fått ett saluvärde. Fågelfångsten kan därför ses som en sport som kan ge kontant utbyte, vilket blir mycket större för den enskilde om han ägnar sig åt att *fleyga* stormfågel i stället för lunnefågel. Fjädern har förlorat sitt värde och kvinnornas inställning till arbetet med att plocka fågel har ändrats. Arbetsfördelningen mellan könen har därvidlag uppmjukats, dock torde en kvinna aldrig ha fångat fågel.

8. VALFANGST

Förutom ett fåtal harar och sälar är valar de enda däggdjur som kan jagas vid öarna. Den värdefullaste arten är grindvalen (globicephalus melas), en 5-7 m lång val av delfinsläktet. Den uppträder i flockar som sporadiskt kommer nära öarna och även kan ses från land när djuren går upp i vattenytan för att andas. Jakten, som skildrats av ett otal författare, går ut på att med båt driva djuren mot stranden för att där avliva dem. Statistiken över fångsterna visar att den totala årliga fångsten på öarna varierar från ett fåtal djur till bortåt 3.000 (54). En fångst om ett hundratal djur betyder stora mängder kött och späck, ett tidigare viktigt tillskott i hushållningen. Jakten kräver mångas deltagande och en viss organisation har varit nödvändig för att samla folk, samordna deltagarna och dela utbytet. Svabo riktar en del anmärkningar mot då gällande lokala regler (55) som 1832 sammanfattades i ett "reglement for grindefangsten". Förslaget till detta hade utformats av amtmand Tillisch men amtmand Plöyen har oftast förknippats med det. Han författade "En nye Vise om Grindefangsten paa Faeröerne trykt i Kjöbenhavn Aar 1835". Visan, som fortfarande sjunges till dans, bygger på god kännedom om fångsten och om Nólsoy, varför jag vill citera den (56):

vers 54 För tog Landet den halva Part,
det halve til Maendene gik;
dog denne Deling ej havde Art,
de rige det meste fik.

vers 55 Takket vaere vor Konge god,
vi alle af ham beskyttes;

han den Forordning udgive lod,
hvorefter Hvaler byttes.

Han talar här om delning av fångst och syftar på den andel som de jordägande vid fångstplatsen haft anspråk på. Genom reglementet minskades denna jordandel som 1935 avskaffades helt. Det första reglementet har reviderats flera gånger, senast 1955. Fångsten ligger under Föroya Landsstýri och sysselmännen har översyn över delningen medan lokala förmän styr jakten tillsammans med den som upptäckt valflocken.

Det står alla fritt att fånga val men inte att driva den på land var som helst. Öarna är indelade i distrikt och inom varje finns en *hvalvág* eller flera fångstplatser som fastställts som lämpliga. Nólsoy tillhör S. Streymoy-området och bygden beräknas ha rätt till *fullur partur* 'hel andel' per 50 invånare av fångster i Havn, Vestmanna och i Sundinni och halv part i Eysturoy och Vágar (57). Nólsoy har inte ansetts tjänlig som fångstplats men efter några fångster under senare år förklarades viken vid kajen på grannastämma 1970 som *hvalvág*. Detta medför att nólsingar kan få andel antingen de kunnat vara med i själva jakten eller ej.

Fångsten kan indelas i fyra moment: bud, drev, dråp och byte. Någon regelrätt spaning efter *grind* har inte skett, dock föreslår Erhvervskommissionen 1939 att flygspaning efter sill borde omfatta även val (58). Hundra år tidigare hade en präst anbefallt att man, som en känd nölsing vid namn Mallu-Jógvan gjort, skulle hålla utkik efter *grind* (59). Om detta säges i visan:

vers 27 Malle-Jógvan på Fjaeldet stod,
han så den Sjöstug i Mast,
hjem han iled på letten Fod,
han knapt kunde tale af Hast.

"Sjöstugen", ett långt ytterplagg, i masten är den signal som gavs från båt som siktat grind och som ännu brukas jämsides med radiomeddelande.

vers 28 "Grind for Östen", han pressed' frem,
"hun nesten er nord á Bue".
Strax fore fra Nolsöe Både fem,
og dygtig at rodde due.

Grindaförmannen skall se till att båtarna bemannas, men det har aldrig funnits någon plikt att deltaga. Intresset har alltid varit så

stort att det aldrig har saknats manskap *i grind* (Bf) även om rodden kunde vara hård och till de flesta av distriktets fångstplatser ta 3-4 timmar (Bf).

vers 29 Glaverne lyste og Budene gik,
i Havn blev der megen Larm.
Hver Mand i Flasken en Draabe fik,
den gemte försigtig i Barm.

"Glaverne" är de eldar som tändes för att underrätta Streymoy om att val synts till. Genom att *glaða* på tre olika ställen i bygden kunde man ange i vilken riktning flocken befann sig. Folket å Argjum hade skyldighet att svara med eld och låta budet gå till Havn (60).

På motsvarande sätt kunde nólsingar nås av *grindaboð* och detta signalsystem fortsatte även under 1920-talet då man haft radiotelefon i några år. Upplösningen av detta budsystem vållade mycket förtret i bygden och 1926 behandlades frågan i lagtinget (61). Idag är möjligheterna att snabbt sprida budet utmärkta, både rundradio och kustradio sänder meddelanden och dessutom användes telefon. Från telefonstationen i Nólsoy ropas *grindaboð* och barn springer hojtande från hus till hus. Alla män som har möjlighet att fara gör sig redo och skyndar till båtarna. Var man har sin *grindaknívur*, en kraftig kniv, men i båten har man också flera *hvalvákn*, ett spjut med tveeggat blad, och *sóknarongul*, en stor järnkrok, bägge med tillhörande linor. Vidare bör det finnas sten eller *kast* att skrämma valarna med.

För att samordna båtarna vid *rakstur* 'drivning' använder man idag radiotelefonen och med motorbåt går arbetet mycket lättare än på den tiden då man rodde. Drevet måste ske försiktigt så att inte djuren flyr, vilket ofta händer. När man väl närmat sig den överenskomna fångstplatsen hårdnar jakten, något djur såras och rusar mot land och med stenkastning driver man flocken upp mot stranden från båtarna som bildat kedja. När valarna väl kommit upp på strandkanten sker *dráp* 'dråpet' fort genom ett snitt över ryggmärgen, men det kan även ske i vattnet från båtarna vilket är mycket besvärligare. Då går döda valar till botten och det tar tid att loda efter dem och dra dem i land.

Det är tillåtet för alla att genast ta hand om levern men i övrigt får djuren ej röras förrän fångsten värderats. Först utgår de fasta andelarna som *finningarfiskur*, till den eller dem som upptäckt flocken, *matarhvalur* till hushållen vid fångstplatsen där alla deltagarna trakteras, *skaðahvalur* till dem som tillfogats materiella

skador och ersättning till dem som haft särskilda åligganden. Därefter delas återstoden som *partahvalur* bland båtlag och deltagare och till hela distriktet (62).

Hur många män som deltager i fångsten beror på omständigheterna, vilken årstid grinden kommit och hur budet gått. Grinden kommer ofta i augusti men även under vintermånaderna. Den som ger sig i grind vet aldrig hur länge jakten fortsätter och den kan pågå i flera dagar. Drivningen kan gå sakta och delningen av fångsten gå långsamt. Under tiden utvecklas feststämningen på land. Folk besöker varandra i hemmen och det blir gärna dans i något hus eller i någon samlingslokal. Sedan landsvägsförbindelserna efter andra världskriget förbättrats kommer många i bil för att vara med som åskådare och för att roa sig med sprit och dans.

För nólsingarna har den närmaste fångstplatsen varit Havn där man under andra världskriget och även senare dräpt grind trots det hinder som kajerna utgjort. Nu anses vattnet emellertid vara så förorenat att det är olämpligt att driva grind dit. I mitten av december 1966 fördes en flock om 70 valar därför till Nólsoy vilket inte skett sedan 1816 (63). Många av fiskarna hade kommit hem till jul och alle man gick ur huse. De män som ej varit med i båtarna vadade i viken för att dra upp de stuckna djuren, kvinnor och barn stod på stranden. Man berättade att det varit en enorm uppståndelse. Då jag följande dag kom till bygden såg jag männen stå i båthus och källare i färd med att salta kött och späck. Flocken hade värderats till 400 skinn, ett skinn motsvarar ungefär 25 kg späck och 50 kg kött. Sysselmannen hade ej varit närvarande utan kommunen hade hand om delningen varvid *partahvalur* gavs som lotter till alla män oavsett ålder (64). Med fångstmännens parter kan utbytet beräknas till i genomsnitt 175 kg kött och 87 kg späck per hushåll. Delningen uppfattades dock som ett traditionsbrott och väckte missnöje, ty det har varit regel att val som kommit till bygden fördelats mellan hushållen efter antalet medlemmar. De män som fört hem bygdens andel från annan fångstplats har själva erhållit 1/3 i *föringarpartur*, men på senare år har de ofta fått behålla vad de fraktat hem. Någon allmän utdelning har ej skett och de gamla *grindalistar*, förteckningar som upptog alla män över 15 år har inte förnyats. Folket i Nólsoy gladde sig emellertid åt den goda fångsten och dråpet var en händelse varom man länge talade. Arbetet med delning och röjning gick fort, någon dans förekom ej, men en hel del av de drycker som beställts till julen gick åt.

Av de lokala kommentarerna till fångsten i Nólsoy 1966 framgick det att inte alla kunnat bete sig och hantera redskapen som

de bort. Det är naturligt då många av männen inte brukar vara hemma och inte har någon erfarenhet av fångsten. Även om sekelskiftets redskap finns kvar i de flesta husen kommer de mera sällan till användning trots att några män alltid svarar på *grindaboð* genom att ge sig iväg. För att bemanna de fem båtar som nämnes i *Grindavísa* skulle bortåt 40 man behövt deltaga, mycket färre kan med motorbåtar göra lika stor insats.

Torkat eller saltat grindvalskött med späck har tillhört vardagskosten och gör det om möjligt också idag. Alla är angelägna om att fylla på förråden när tillfälle ges. Man är dock inte lika beroende av grinden som man varit. Det sägs ofta att grinden inte utnyttjas så väl som tidigare och det är riktigt att man inte längre smälter tran och att avfallet slängs i sjön, men allt kött och späck togs till vara i Nólsoy 1966.

Grinden är alltså uppskattad föda, men det stora intresset för fångsten hör samman med den spänning och gemensamma glädje som följer med och som drar med sig även dem som aldrig stiger i båtarna.

9. TORVTÄKT

Den enda värmekälla som funnits på öarna har varit bränntorv. Drivveden har med den ständiga virkesbristen varit alltför värdefull för att brukas som bränsle och först efter andra världskriget kom kolbrytningen igång på Suðuroy. Kolet har använts jämsides med torven som nu håller på att överges för eldningsolja. Detta har på många ställen skett tidigare än i Nólsoy där torvmossarna ansetts vara mycket goda och där de utnyttjats fram till 1970.

När Schröter 1850 skriver om bygden citerar han Landt som 1800 prisat öborna för "deres Törvemosers ordentlige og nette Behandling", vilket Landt i sin tur upprepat efter Svabo (65). Schröter tillägger att folket i Nólsoy liksom på andra orter var bekymrat för en framtida bränslebrist eftersom familjernas antal växte och korntorkningen med ökande åkerbruk krävde mer bränsle. Det är möjligt att några mossar uttömts och att man tvingats övergå till nya upptagningsplatser. En del förändringar hade skett i samband med utmarkens delning 1816 (D) och under 1900-talet har flera olika områden bearbetats, alla på öns södra del.

Torvtäkten var liksom utmarksbete, fågelfångst, tångtäkt och drivved en härlighet knuten till jorden. För att få *torvskurðarraet* i Nólsoy skulle hushållet äga minst en (BB) eller två (e) gyllen jord, men den som inte ägde jord hade lov att ta upp torv mot att han

ägnade två dagar årligen åt dikesgrävning i utmarken (BB). Det är dock osäkert om detta ersättningsarbete åt markägarna verkligen utkrävts. Då man under första världskriget skar torv till försäljning i Havn erlades däremot avgift till jordägarna (A).

Maria Eide, som skrivit om torvarbete vid seklets början, säger att *torvheiðar* 'mossarna' brukats gemensamt men efter beslut på grannastämma styckats för att den missämja som rått skulle upphöra (66). Hon citerar en spotsk visa om de fortsatta stridigheterna om torvgravarna och fortfarande berättas anekdoter om dem från tiden före kriget. Ärenden om mossarna förekom på grannastämma åren 1902, 1907, 1914, 1917 och 1921 samt återupptogs 1938 och 1950. En äldre kvinna som arbetade med torv på 1910-talet sammanfattade problemen kring rätten till torvtäkt: "Det var så noga. Nu bryr sig ingen om det bara man lägger igen grästorven" (e). Hon syftade då också på det som Svabo betonat, att torvgravarna ej får lämnas öppna så att betesmarken tar skada.

Arbetet med torven pågår under försommaren i tre etapper: skärning, bärning och forsling. Den första påbörjas i maj månad och är enbart mansarbete medan kvinnor och barn hjälper till med det övriga. Mannen som skär torv är utrustad med en *forskeri*, ett långt träskaft med ett snedställt lieblad, en *haki*, smal spade och ett *pinnagrev*, en vass vinkelspade. Först ristar han och lossar grästorven med *forskeri*, lyfter sedan bort den med spaden och skär den mörkbruna torven med vinkelspaden riktad nedåt. Varje strimla lyftes hel och lägges bredvid *eyga* 'torvgraven'. Efter en eller två veckor skall torvstyckena spridas för att torka. Detta arbete *at bera út um* är kvinnogöra liksom arbetet med att resa torvstrimlorna mot varandra eller *seta upp* och *misskifta*, 'vända dem', om torven är mycket våt (BB, Ss). När torvstyckena är lagom torra stuvas de i säckar för att föras hem med båt.

Vid seklets början hade varje hus sitt *lutastað*, plats för torvstapel vid landningsplatsen á Gúlanum, dit torven bars i *leypi* 'bärkorg'. Senare sattes en linbana upp och torven kunde transporteras i säckar vilket underlättade lastningen som måste ske under lämpliga vind- och strömförhållanden. Innan man på 1920-talet fått motorer i båtarna deltog även kvinnor i den över en timme långa rodden mellan bygden och sydspetsen.

Helst skulle arbetet vare färdigt före Olavsöka (Rr) och Maria Eide säger att vid *Mikkjalsmessa* fick ej torv ligga kvar ute. Hon nämner också *kráartorv* som lagts upp i en täckt hög för att föras hem vid tillfälle, men eftersom landningsförhållandena är svåra kan det ej ha varit vanligt.

För att få bränsle till hushållet och till korntorkningen krävdes

att de som var hemma under sommaren hjälptes åt med torvarbetet. Maria Eide berättar att *gerðarbýti* 'arbetsbyte' mellan män och kvinnor var vanligt just beträffande att skära och bära torv. Till *grúgva* 'den öppna eldstaden' i hennes hem behövdes omkring 160 stora *leypar* eller 4 fyllda båtar och till en vanlig *komfýrur* 'järnspis' gick det åt ytterligare en eller två båtlaster (67). För korntorkningen åtgick en båtlast och det sägs att en nyfödd i huset krävde en last extra. På senare år har årsbehovet beräknats till 200-250 säckar beroende på hur mycket kol man blandat med torven till järnspisen.

Kostnaden för att elda enbart med kol anslogs 1964 till 700-800 kr. Då hade man börjat installera små oljebrännare i järnspisarna och torvskärningen minskade. Den sommaren skars det torv till 27 hushåll vilket var 10 färre än föregående år. Följande sommar var många män sysselsatta med kajbygge och torvtäkten var ännu mindre men ökade 1966 till att omfatta en tredjedel av bygdens hushåll. De män som var hemma och hade tid skar torv men kvinnornas andel hade blivit allt mindre. Under 1966 installerades centraluppvärmning med oljebrännare i flera hus. Ett fåtal skar torv och 1970 var det endast en. Det ansågs ovisst om han ensam skulle lyckas föra hem den eller om han skulle kunna få hjälp.

Rätten till torvtäkt anses numera höra till varje hus, jorden är ej längre utslagsgivande, men täktens värde har minskat med behovet. I kristid har torven varit en tillgång som förutom att täcka den egna förbrukningen var en inkomstkälla. Även om man gjort vissa arbetsbesparande förändringar skedde grävning och torkning som förut (68). Helt naturligt utnyttjade man vackert väder för torvarbetet och då var det många som samlades kring kaffeeldarna vid mossarna. Dit gick man i grupper längs ön och efter arbetet åter hem. Båtarna togs endast i bruk vid forslingen som skedde ungefär samtidigt. De äldre minns upp till tolv båtar som låg sida vid sida vid landningsplatsen medan folket fyllde dem. Nu hör man folk sakna den gemenskap de upplevde i arbetet som dock alltid var mycket tungt och i dåligt väder dessutom besvärligt.

10. HANTVERK OCH SLÖJD

Arbetet med ullen var en viktig näringsgren under den tid då de stickade plaggen var utförselvara. Hemslöjd för eget bruk eller för avyttring inom den egna bygden har även varit omfattande och dit kan man räkna tillverkning av redskap, husgeråd och trätofflor, medan båtbyggeri bör betraktas som ett hantverk. Duktiga båtbyggare har ägnat en stor del av sin tid åt beställningar från andra orter på öarna.

Svabo omtalar ullarbete och redskap och nämner ett fåtal hantverk. Om smederna säger han att de endast "naar deres vigtigere Bonde-Arbejde tillader det" ägnar sig åt smide och om timmermän att många själva lärt sig bygga goda timmerbyggnader (69). Det har funnits hantverkare i Havn som gått i lära i Köpenhamn men i allmänhet har skickligheten uppövats hemma.

"Vel ere der mange Bönder i Faeröe der endnu bygger deres egne Baade af og til, men det fornemste Sted, hvor de nu bygges og snart for det hele Land, er Nolsöen, hvor man af den idelige Övelse, gjör dem bedre, og altid til lige saa lette, om ej lettere, Priser, end anden, for sig selv, kunne gjöre dem. De bestilles da hos en af Öens Baadebyggere, og videre har man da ikke at bekymre sig om, siden disse selv anskaffe Alting, og have Jernsmede i Öen der slaae Sömmen. De paa andre Steder, der kunde have Lyst at laere dette Haandvaerk, og gjöre nogen Lykke dermed, laere det og i Nolsöen" (70),

skriver Svabo och man får ett intryck av att där funnits många hantverkare. Schröter nämner både båtbyggeri och "Huusfliid" som inkomstkällor (71) och i mantalslängderna under 1800-talet förekommer huvudpersoner som lever av hantverk och andra som kombinerar det med jordbruk eller fiske. Ullarbetet skymtar även som en utväg till försörjningen, en änka uppges leva därav 1860 och en annan 1890. Ullen är den råvara som funnits i så stora mängder att den inte kunnat förbrukas på öarna och 1939 konstaterade Erhvervskommissionen beklagande "Forarbejdning af Uldvarer var — og er — hovedsagelig en Vinterbeskaeftigelse for Landbrugerne og deres Familier, medens der ikke hos Fiskerne har vist sig nogen udbredt Tilböjelighed til paa denne Maade at supplere Saesonindtaegterne" (72). Då hade *Föroyskt Heimavirki* 'Hemslöjdsföreningen' startats för att organisera och kontrollera arbete och försäljning som till största delen gick genom de lokala handelsmännen. Under andra världskriget var det god avsättning på stickade tröjor men under senare år har priserna på både tröjor och ull varit låga.

Rätten till hantverk har inte varit begränsad och skråväsen har ej funnits. Bristen på inhemska råvaror uppvägdes något av att man kunde handla direkt hos partihandeln vilket ej tillåtits efter andra världskriget. För en man som brukat köpa läder, lim och pligg för att sula skor i Nólsoy medförde detta att arbetet inte längre lönade sig.

De äldre i bygden talar om spinning och stickning som en naturlig del av vardagen. Först skulle dock ullen rensas, tvättas i urin, sköljas i ån och torkas utomhus. Därefter sorterades den ef-

ter färg och finhet, man *nappar*, skiljer de grova håren från finullen. Så kardades ullen till spinningen som utfördes med *skotrokkur*, en spinnrock med ett stort hjul som fördes med handen. Hjulet var antingen placerat på en bänk eller kunde sättas på väggen i köket. Garnet hasplades på en trävinda och brukades både till stickade plagg och vävda. Den vita ullen hölls gärna för sig, den grå och bruna blandades och färgades med växtfärger eller färger köpta i handeln. Man spann och stickade i alla hus och det fanns flera vävstolar i bygden. Ylletyget valkades och användes till ytterplagg. Både mans- och kvinnodräkten var av ylle liksom den äldre mansdräkten i dag. Nu sändes ullen till spinneriet och det är inte mycket mer än ull till *haft* att binda får med som blir spunnet på spinnrock eller med slända. Det stickas dock en hel del framför allt till eget bruk. Det förekommer dock att grova tröjor stickas till avsalu.

Vid seklets början fanns två kända båtbyggare i Nólsoy och hos dem gick flera av de yngre i lära (73). Man har dock främst byggt båtar till eget bruk och ägnat sig åt att bygga om äldre båtar. Under 1960-talet har några båtar byggts men här gäller detsamma som Svabo sagt om smederna: folk har ägnat sig åt det när annat arbete tillåtit det.

Att kunna bygga och reparera hus har inte betraktats som någon särskild färdighet och husägarna har i regel själva byggt sina hus med hjälp av andra bygdemän. Vid sekelskiftet fanns två eller flera män som var duktiga snickare och tillverkade fönster och dörrar och även möbler. Fortfarande sker husbygge som självbygge men delar som fönster och dörrar köpes färdiga i Havn och en elektriker tillkallas för specialarbetet. Det har varit naturligt att kunna hantera yxa och kniv liksom att själv kunna tillverka sina redskap för arbete både inom- och utomhus. Till varje hushåll hörde ett antal byttor och ämbar av trä och *leypar* 'spjälkorgar' av olika storlek som alla tillverkades i hemmet. Av en grässort som växer i Nólsoy har man förr bundit *taega*, pl. *-ur* 'korgar' som använts till korn och mjöl.

Duktiga slöjdare har hjälpt andra i bygden med vissa arbeten, en man sinkade söndrigt lergods och porslin och en annan förfärdigade trätofflor som såldes eller lämnades i utbyte mot annat. Någon försäljning utom bygden känner jag inte utom vid ett tillfälle under andra världskriget då gummiballonger flutit i land. Nólsingar tillverkade därav gummiskor till försäljning.

Män som ägnat sig åt slöjd och hantverk har således varit de som haft fallenhet därför och detsamma har gällt kvinnornas väv-

ning och sömnad medan ullarbetet varit en självklar del av hushållsarbetet.

Tillverkning av redskap och husgeråd hör ihop med en så hög grad av självförsörjning som möjligt och även om man i handeln både i bygden och i Havn kunnat köpa de ting man behövt så har man undvikit onödiga utgifter. Med material som ull, skinn, drivved och gräs har man kunnat göra mycket utan att köpa annat än spik och järnartiklar.

Genom de kontakter öarna haft med Skottland har engelskt porslin kommit till bygden och en tid handlade folk på postorder direkt från Paris men i övrigt mest från Köpenhamn. De flesta varor man behövt har således funnits att köpa men det är inte förrän under 1960-talet som bodarna utvecklats till butiker med ett varierat sortiment. I en av butikerna är varorna databokförda.

Det allmänna ekonomiska uppsvinget avspeglas först i butikerna men även i heminredning och klädedräkt. Syntetiska fibrer konkurrerar med ullen men fortfarande stickas det tröjor. Finare slöjdalster såsom *grindaknívar* med inläggningar i skidan och miniatyrredskap för torvskärning förekommer även idag och en liten del därav säljes till turister i Havn.

11. NÄRFISKE

Nólsingarna fiskar "saavel paa Havet med Fiskersnöre, som naermere Landet med Langliner og Fuglestang" säger Schröter helt kort 1850 (74). Därmed kan han syfta på det havsfiske som då höll på att utvecklas och på *útróður*, det traditionella båtsfisket. Handsnöret var det vanliga redskapet både vid fiske efter torsk (Gadus callarias), kolja (Melanogrammus oeglefinus) och hälleflundra (Hippoglossus hippoglossus) från däckad och från öppen båt. Långreven var då ett nytt redskap som Plöyen sökt sprida efter sin resa 1839 och som nólsingarna säkerligen anammat. Den användes nära land där man även med spö fiskade sej (Pollachius virens). Sejfisket kunde också bedrivas som strandfiske med metspö eller not. Notfiske hade införts vid mitten av 1700-talet då ett sällskap i Havn verkade för dess främjande. Strandfisket har utgjort en del av närfisket som i övrigt omfattar båtsfiske med bygden som daglig hemmahamn och däcksbåtsfiske med fisketurer på några få dagar.

Fartyg från flera nationer har under lång tid fiskat både på bankarna i sydost och närmare öarna. För att stödja det lokala fisket utestängdes på 1880-talet främmande fartyg från färöiskt territorialvatten och vid sekelskiftet sattes gränsen till tre nautiska

mil. Innanför denna gräns var fisket fritt för alla färingar. För att värna om fiskbeståndet förbjöd man 1925 bruk av trål och vissa andra garnredskap innanför gränsen, men utanför den svepte utländska trålare bankarna och färingarna var oroliga för återväxten. Fiskegränsen utvidgades 1959 för att 1964 fastställas till tolv nautiska mil varigenom de viktigaste delarna av landsockeln blev skyddade. Därigenom skapades en bättre grund för det lokala närfisket.

Fisket var fritt men stranden har hört till jorden och när notfisket spreds ställde jordägarna krav på att få rätt att dra not från land. Nólsingar klagade över att utomstående hindrade deras notfiske och sysselmannen svarade 1832 att de naturligtvis själva hade första rätten till detta fiske, som dock inte var tillåtet före Olavsöka. Av en rättssak 1854 framgår det att män från Kollefjord i 40 års tid kastat not vid Nólsoy och att invånarna slutligen protesterade. I ett lagförslag om notfiske 1890 sägs att det är fritt 1 juli – 31 december, men om not dras mot inmark kan jordägarna kräva landpart upp till en åttondel av fångsten. Två år senare riktade 22 nólsingar "for vilke Fiskeri med våd efter gråsej hidtil har vaeret en meget vigtig erhvervskilde" en protest till folketinget mot att notfisket skulle vara fritt så stor del av året (75). Inom bygden var rätten inte bunden till jordegendom utan andel i redskap. Maria Skylv omtalar att det funnits fyra notar och eftersom andelarna genom arvsskifte splittrats hade folk del i olika notlag (76).

Lagen fick kasta i en viss ordning och när ett lag fyllt 100 tråg om 240 fiskar tog nästa lag vid. Regeln om 100 tråg ändrades till 50 för att flera skulle få del i även mindre fångster. En fråga om *nótakast* behandlades på grannastämma 1937 men delningsprinciperna har sedan dess kommit ur bruk.

Strandfiske

Av klagomålen framgår att notfisket varit betydande de tider då gråsejen i stim hållit sig vid land. Notdragningen skedde om hösten i viken vid bygden. Vid sekelskiftet fanns sex notlag och ett sjunde tillkom senare (G, L, h). De äldre notarna var av ull, de yngre av hampa eller bomull. De var försedda med kil och hade en längd av omkring 50 m (GG) (77). Under andra världskriget förekom det att två lag drog samma kväll men sedan dess har fisket gått tillbaka. Gråsejen fångas nu på annat sätt men vintern 1969-1970 gjordes försök i viken med sillgarn. De gamla notarna har fallit sönder. De gamlas talesätt *hann sum átti tráðu og pott skuldi altíð liva vael í Nólsoy* (Bc) 'den som ägde metspö och gryta skulle alltid leva gott i Nolsoy' syftar också på gråsejen som i

skymningen kan fångas från strandklipporna. Den kan även fångas under dagen vilket Svabo betecknar som missbruk och han påpekar att nolsingarna förbjudit det (78). För fiske *á seiðabergi* krävs ett långt bambuspö, snöre och krok. Som agn kan användas sej eller *fliða* 'patellasnäckor', som plockas i vattenlinjen.

Båtsfiske

De öppna båtar man vid sekelskiftet brukade vid närfiske var i regel byggda i Nólsoy. De var klinkbyggda av fur med köl och stävar av ek och med löstagbart roder. Storleken angavs efter antalet rorsmän, de mindre var *fýra-* eller *fimmannafar* och de större *seks-* eller *áttamannafar*. Vid fiske nära land under sommaren brukades de mindre båtarna av två eller tre man. En av dem rodde mot strömmen för att hålla båten medan de andra fiskade. Till höst- och vinterfiske hade man de större båtarna med sex eller sju mans besättning. För att komma till fiskeplatserna rodde man vanligtvis i flera timmar. "Det hände att vi seglade både till och från fiskeplatserna" berättade en man som brukade fiska med sin farfar (i). Båtarna var försedda med hjälpsegel, ett *bersegl* 'råsegel el. loggertsegel' och ett *spritsegl*. Storseglet var snedskuret och dess form tillskrivs enligt traditionen Nólsoyar-Páll som skall ha infört det. Båtarnas utseende förändrades inte med de första motorerna, som kom under 1920-talet. Efter 1930 brukades varken segel eller åra hävdas det bestämt i bygden. Med kraftigare motorer måste skroven förstärkas och efter andra världskriget har de blivit allt tyngre. Längden på ett vanligt *seksmannafar* var 7 m (C) men har ökats till 8 m. Under 1960-talet har den nyaste båten i bygden också varit den största uppgav en av fiskarna (h). Nu är båtarna för tunga för att ros annat än i nödfall och de har motorer på 10-24 hkr. Flera av dem har överbyggda motorhus och till den tekniska utrustningen hör både radio och ekolod. Med dessa båtar fiskar i regel två eller tre man.

Båtsfisket var också vid sekelskiftet ett helårsfiske även om fiskarna då som nu kunde ha långa dödperioder. Den bästa fisketiden inföll i regel på hösten då torsken kring öarna var fet. Under vintern avtog fisket och vårvinterfisket gav små fångster. Tidigare hade man betraktat våren som en särskilt god period (i). I maj-juni förekom *sildafiskur*, stor torsk som ätit sill (g), och även hälleflundra vilket ordspråket *Krossmessa, kalvafisk í hvörjum potti* (d) "3 maj, hälleflundra i var gryta' ännu minner om. Sommarfisket gällde småtorsk och sej. Kolja förekom på fiskeplatserna men den var inte efterfrågad och fiskarna undvek den (h). Efter andra världskriget då fisken kunde avyttras färsk fångades även den.

Koljan har fångats tillsammans med torsk under hösten och vintern som fortsatt att vara den bästa perioden. Den värdefulla hälleflundran har minskat på grund av utfiskning, den fångas i färre och mindre exemplar men är mycket eftersökt. Med redskapens utveckling har möjligheterna att fiska en stor del av året ökats och fisken kan sökas över ett mycket större område än tidigare.

När rodden till fiskeplatserna tog flera timmar måste fångstfälten ha varit begränsade. Vinterdagen är kort och man har alltid måst ta hänsyn till de svåra strömförhållandena. *Kyrrindi* 'strömskifte' sker var 6 1/4 timme och då bör fiskaren ha hunnit till fiskeplatsen. Huvudströmmen i sundet, Nólsoyarfjörður, driver 8 1/4 timme *vestfall* 'söderut' och 4 1/4 timme *eystfall* 'norrut' (79). Efter att ha beräknat tiden efter almanackan och det lokala strömtalet far fiskarna helst ut med *fallandi rák* ' fallande ström' (c). Även motorbåtarna måste ta hänsyn till strömmen. Vid full måne och nymåne är strömmen så stark att den hindrar fiske. Nólsingarna brukade fiska i sundet, i Norðhavið öster om Borðan där de mötte båtar från bygderna i norr och i Miðhavið i sydost. Västra delen av Miðhavið *býttu teir sundur*, delade de med båtar från Sandoy (c). Fiskegrunden var namngivna och allmänt kända. De lokaliserades genom *ýtir* 'landmärken' och till varje *mið* 'med' hörde flera märken. Längre än 12 nautiska mil kunde ej märkena ses och på detta avstånd låg de yttersta meden till vilka rodden tog fem eller sex timmar. De inre meden låg på omkring två timmars avstånd. Närmare land fanns *plinkar*, små med,som kunde vara fiskrika. Två eller tre båtar for gärna till samma fiskeplats men det talas också om män som lyckats hålla med hemliga och om hur man lurat till sig upplysningar av båtar från andra öar. Svabo har upptecknat ett antal med (80) som de äldre männen i Nólsoy idag känner till och som i viss mån brukas vid torskfiske med snöre. Det finns fortfarande *miðabökur*, förteckningar som går i arv till de yngre fiskarna som är vana vid ett rörligare fiske på andra platser. De söker sig gärna från sundet utåt längs två bottenryggar mot SO och S. På tre till fyra timmar kan de med öppen båt nå de yttersta fiskeplatserna som ligger omkring 20 nautiska mil från land. Radiopejling har ersatt landmärkena och ekolodet ger upplysningar om bottenförhållanden men ersätter inte fiskarens kunnande som grundas på erfarenhet.

Den moderna utrustningen ger däremot en mycket större säkerhet, båtarna som ofta följes åt *á somu leið* kan genom radion hålla kontakt med varandra, med bygden och Tórshavn kustradio. Tack vare väderleksrapporter från flera länder kan fiskarna hålla

sig underrättade om de ständiga väderförändringarna och rätta fisket därefter.

Fiskeredskapen är i stort sett de samma idag som vid sekelskiftet även om materialet i dem ändrats. De är alla krokredskap: handsnöre, snella, runddörj och långrev. *Snöri* 'handsnöret' var förr av hampa eller bomull men har nu ersatts av terylene och tunn nylon. En snöreslängd mäter 60 famnar och på snöret sitter en blytyngd och en meterlång båge av grov ståltråd med en eller två krokar på tafsar i var ände. Snöret löper över relingen, vindas upp och förvaras på en *sūla*. *Snella* är en förbättring av det enkla handsnöret som tagits i bruk efter andra världskriget. Reven eller *hövudsnellan* löper från en trumma som är fäst vid relingen och som är försedd med broms och en vev att dras för hand. På reven sitter sänke och sex eller flera krokar. Både snöre och snella används vid torsk- och koljefiske på olika djup medan båten ligger för dragg. Ett tredje krokredskap som fiskar medan båten hålles i rörelse kallas *runddorg* 'runddörj' . På en 100 m lång rev sitter ett stort antal krokar och reven roterar omkring ett liggande hjul i båtens akter. Reven löper ut över en rulle på båtens ena sida och dras in över den andra sidan. Med *runddorg* dörjer man efter smärre fiskar, främst gråsej som brukas som agn. På dörjens krokar sitter gummibete medan snöre och snella agnas med färskt agn. *Gággur* 'havssnäckor' brukas också som agn. Dem tar fiskarna genom att på grunt vatten lägga ut en rev agnad med torskhuvuden. Snäckorna förvaras sedan i *gágguskip*, flata sumpar, förankrade i viken vid bygden. Detta förvaringssätt var särskilt viktigt innan frysmöjligheter fanns. Annat agn såsom sill har fiskarna brukat köpa utifrån och idag är frusen sill vanlig.

Vid fiske med *līna* 'långrev' efter torsk och kolja agnas krokarna i förväg och fiskarna far ut med revarna i *līnukassar* 'lådor' . Idag håller sig gärna en båt med ett tiotal lådor med en lina om fem eller sex *stykki* och 320-450 krokar i varje låda (d, h). Långrevarna som står vid botten skall helst sättas då strömmen är svag och vittjas efter en timmes tid. Tre eller fyra man skiftas om att hala in reven för hand men några av båtarna har försetts med spel för detta ändamål. Den lina som brukas vid hälleflundrefiske är betydligt grövre med ett stort avstånd mellan krokarna. Till långrevarna hör drivankare och bojar. Medan snöre och snella är var fiskares egendom och alltid färdiga att tas i bruk har långreven alltid varit ett dyrt redskap som hört båten till. Vid sekelskiftet var sex eller sju båtar och på 1960-talet omkring tio utrustade med långrev.

Däcksbåtsfiske

Under 1900-talet har nólsingar gjort några försök med fiske från däckade båtar men de har ej slagit väl ut. Omkring 1917 fiskade man med Korndal som blåste på land (B). Efter andra världskriget hade man under några år Nevið Reyða och Saevarenni på 5-10 bruttoregisterton avsedda för närfiske men först vid mitten av 1960-talet vågade man åter satsa på däcksbåtar. En stor träkutter om 60 bruttoregisterton, Holmasund, med tio mans besättning var avsedd både för fiske vid Färöarna och fjärrfiske. Ytterligare en stor båt, en *línubátur*, Eystfellið, utrustad med långrev inköptes. De fick lossa i Havn eftersom bygden inte kunde ta emot så mycket fisk åt gången. Två andra nybyggda däcksbåtar om 20 bruttoregisterton, Saevarenni och Oyggjarmúli, har Nólsoy som hemmahamn. De var utrustade för helårsfiske och hade 4-7 mans besättning. En femte båt, Kálaberg, hade köpts från Island och byggts om i Nólsoy till *útróður*. Den var på 10 bruttoregisterton och hade 2-3 man ombord. Däcksbåtarna kunde ligga ute flera dagar åt gången och hade betydligt större redskap än de öppna båtarna men fisket var av samma typ. Så fiskade t.ex. Saevarenni 1966: kolja med långrev i januari-februari, torsk med snöre och snella i mars, lubb med lina i maj och hälleflundra i maj-juli. Sedan följde en tid utan fångster och höstfisket störtdes av oväder som tvingade båten i hamn varje kväll. Fångsterna låg i genomsnitt på 200-250 kg av hälleflundra och det största utbytet av en tredagarstur var 6.500 kg kolja (Pp). Med större båtar finns det dock även möjlighet att lätt gå över till sillfiske eller annat tillfälligt fiske.

Det är osäkert hur många båtar som deltog i närfisket vid sekelskiftet. I en handelsbok för åren 1907-1910 förekommer 23 namngivna båtar från vilka handelsmannen köpt fisklever (81). Alla dessa båtar har dock inte kunnat bemannas eftersom det inte fanns fler än 61 män i åldern 15-65 år 1911. Visserligen kunde både yngre och äldre deltaga men under vintern krävdes så många i var båt att högst ett tiotal båtar kunde gå ut samtidigt trots att alla var hemma från fjärrfisket. Eftersom det fanns fler handelsmän som köpte upp fisk i bygden är det dock troligt att det funnits ännu fler båtar. Närfiskarna har varit beroende av att lätt kunna sälja fångsterna och av att få lönat efterarbete med fisken. Med låga fiskpriser under mellankrigstiden följde svårigheter för handelsmännen och inte förrän efter andra världskriget började två av dem köpa upp fisk i bygden. Det hade funnits möjligheter att avyttra fångst i Havn och där har en del försäljning skett direkt från båtarna vid kajen. Med is från Havn och egna kylmöjligheter kan handelsmännen idag låta skära filet och packa torskrom i plast

och sända det färskt till djupfrysning på fiskefabriken i Havn. De kan köpa hela fångster från de öppna båtarna, men det händer att fiskarna föredrar att själva skicka t.ex. frusen hälleflundra till Köpenhamn.

Under 1960-talet har ett tjugotal av de omkring trettio öppna båtarna i Nólsoy använts vid närfiske. Ett tiotal kan sägas bedriva aktivt fiske. Det är båtar som far ut så snart vädret tillåter, de övriga följer först nästa dag. Några män fiskar ensamma när det är möjligt men annars brukar två, tre eller fyra man fara tillsammans. Det är då i regel far och son eller söner, bröder eller andra familjemedlemmar som bildar lag. Båtlagen framstår därför ej som särskilda lag, man fiskar tillsammans med den som står en närmast.

Fångsterna delas efter försäljningen så att utgifter för agn och bränsle dras av, återstoden delas i manslotter och en "god" halv lott går till båten eller båtsägaren. Det stöd som det allmänna idag lämnar närfisket brukar också räknas till båten. Fångsterna varierar ständigt, fiskaren kan komma tomhänt eller som vid ett tillfälle i juni 1968 återvända med 1.000 kg torsk. Han hade ensam varit ute med ett handsnöre och fiskat på grunt vatten i sundet strax utanför bygden (GG).

De större däckade båtarna har alla flera ägare och manskapet får där ta hyra som i fjärrfisket. Familjebanden spelar stor roll även inom de större båtlagen men om skepparen ej är från bygden kommer gärna manskap även från andra orter. Delningsprinciper och hyra blir på de största båtarna samma som inom fjärrfisket.

Närfisket har i hög grad förändrats sedan sekelskiftet och båtmotorerna inneburit den största omvälvningen. Den första utombordsmotorn inköptes 1918 av en son till en handelsman. Händelsen är ännu i färskt minne hos flera av de äldre. Motorerna var otillförlitliga och man kan förstå att de som då var gamla hyste stor skepsis inför dem. Först togs de i bruk vid frakt och därefter vid fiske. Så sent som 1927 rodde man skjutsbåten men det hävdas bestämt i Nólsoy att efter 1930 brukades varken segel eller åra. Därmed var även de stora båtlagen borta. En äldre fiskare införde de slitstarka och underhållsfria syntetiska materialen som började användas under 1950-talet som den största förändringen inom själva fisket (h). Så har t.ex. färggranna plastbojar i början av 1960-talet ersatt de tjärade segelduksbojar som med drivankare höll långrevarna på plats. Segelduken i sin tur hade ersatt sekelskiftets bälgar av skinn eller valmage som torkats och tjärats. Dessa *kíkar* skall ha kommit från Shetland efter Plöyens resa 1839 (82) (83). Det tog lång tid innan långreven eller linan vann in-

steg, det sägs att trots att linorna vid sekelskiftet var så korta jämfört med dem man brukar idag så blev det alltid *ein evig flökja* 'en evinnerlig härva' (GG). Efter andra världskriget kom *línudrift* igång på allvar (c) och idag utgör långreven huvudredskapet.

Med den moderna utrustning de öppna båtarna och däcksbåtarna har idag och sedan hamnförhållandena förbättrats kan nólsingarna utnyttja det fiske som efter fiskegränsens utflyttning varit gott. Genom de korta fisketurerna och de jämfört med fjärrfisket små fångsterna kan de sälja en god vara och det är naturligt att man under några år haft planer på att bygga en liten filetfabrik. Svårigheten blir förmodligen att ge den en jämn tillförsel, dels är fisket ojämnt och dels är flera av fiskarna borta på fjärrfiske en del av året.

12. FJÄRRFISKE

Det fjärrfiske som utvecklades under 1800-talet var av samma typ som närfisket men med större fartyg och andra fångstfält. Idag sker fjärrfisket över stora områden och den maskinella utrustningen tillåter en hög grad av mekanisering, men en del av det varierande fjärrfisket skiljer sig föga från närfiske med däckade båtar och vid Grönland förekommer dessutom båtsfiske från öppna båtar.

Liksom det egna närfisket påverkas av fiskegränser återverkar andra nationers gränser på fjärrfisket. De isländska farvatten där segelskutorna fiskade vid sekelskiftet är nu stängda men sedan 1920-talet har färingar haft tillstånd att fiska både vid kusten och i fjordarna vid Grönland. I övrigt rör sig fjärrfisket på internationellt vatten alltifrån Spetsbergen till Newfoundland.

Vid sekelskiftet utgjordes fiskeflottan av ett 80-tal kuttrar och segelskutor, så kallade smacks eller *sluppir* (84). De låg förtöjda hemma under vintern och fiskesäsongen började i februari eller mars. Vårfisket skedde i närheten av Färöarna och fortsatte vid södra Island. Där låg skutorna till fram i maj månad då besättningen som räknade 14-20 man enligt avtal hade två veckors ledighet hemma. Därefter vidtog sommarfisket öster om Island varefter fartygen återvände i september eller oktober beroende på väder och fångstresultat. Efter 1911, då den första motortrålaren kom till Färöarna, ökade antalet fartyg och hjälpmotorer installerades i skutorna. Under andra världskriget låg större delen av fisket nere men återupptogs efter kriget främst som en ny typ av helårsfiske med trål inom olika områden av Atlanten. Detta fiske har

vidareutvecklats och under 1960-talet har både fiskeflotta och fångstfält utökats.

Det redskap som brukades på segelskutorna var handsnöret av samma typ som inom båtsfisket. Man fiskade torsk som fläktes och saltades ombord. Saltfisken bereddes efter hemkomsten till klippfisk och detta gav arbete i land. I Grönlandsfisket togs långrev i bruk strax före andra världskriget. Sommarfisket vid Grönland var givande ännu vid början av 1960-talet och skedde fortfarande med långrev och handsnöre, men detta fiske med öppna båtar och saltning ombord på moderfartyg har minskat under de senaste åren. Trålfisket innebar massfångst av annat slag än tidigare och med kyl- och senare frysmöjligheter var fartygen ej så beroende av hamn utan kunde söka sig längre bort. Samtidigt som man idag fiskar med garnredskap från stora industrifartyg där fångsten beredes och fryses har det visat sig lönande att fiska med smärre så kallade linebåtar. De är utrustade för olika slags fiske och kan övergå från torskfiske med långrev till sillfiske med not. Det gäller att snabbt utnyttja nya fångsttillfällen och rörligheten är en förutsättning för att fisket skall kunna drivas hela året.

Det har inte varit möjligt att få några uppgifter på hur många man från Nólsoy som deltog i fjärrfisket vid sekelskiftet. Eftersom det då som nu var skepparen som rekryterade manskap är det naturligt att de nólsingar som förde fartyg hämtade besättning i bygden. Flera nólsingar ägde andelar i fartyg och några skeppare fanns i bygden. En av dem förde t.ex. Arizona och med honom fiskade 16 nólsingar i början av 1900-talet (g). Folk från bygden har gärna tagit hyra på samma fartyg och när ett tyskt rederi vid slutet av 1950-talet sökte manskap for sex nólsingar med samma fartyg.

Sedan 1960 är samtliga mönstringar registrerade och enligt registerkort hos Föroya Fiskimannafelag har 69 av de omkring 105 männen i åldern 15-65 år i Nólsoy mönstrat på fiskefartyg någon gång under tiden 1.1.1960-1.8.1966. Den genomsnittliga åldern för dem som varit till sjöss var 30 år och ytterst få av dem hade befälsposter ombord. Det var inte vanligt att många nólsingar mönstrade samtidigt, vid ett tillfälle for åtta man tillsammans och vid två tillfällen sex stycken, men i övrigt två eller tre (85). Under denna period har stora förändringar skett inom fiskeflottan och detta måste ha påverkat manskapets flyttningar från ett fartyg till ett annat. Det har funnits gott om arbetstillfällen och alla har kunnat få hyra. Av de 69 männen har tio fiskat ombord på samma fartyg i fyra års tid eller längre och det har då rört sig om långturer. En tredjedel av de 52 personer som tog hyra 1965 hade

någon gång under de närmast föregående åren fiskat med samma fartyg. Det sker även flyttningar under året och 1965 flyttade nio av de 52 männen över till annat fartyg (jfr. fig. 28). Rörligheten inom fiskeflottan gör det möjligt för männen att välja fiskeperioder utan att binda sig för helårsfiske. En fiskare på ett fartyg med mycket stora fångster lämnar inte gärna sin plats men det händer att han ber någon annan fara i sitt ställe om han själv vill vara hemma över en tur.

En genomgång av mönstringarna för år 1965 visar att 52 nólsingar tog hyra det året (se fig. 28). Mönstringen sker i regel dagen före avresan eller samma dag både när det är fråga om en tur på flera månader eller endast några dagar. Av fig. 28 framgår när mönstring ägt rum och turens ungefärliga längd.

Nólsingar fiskade med 23 olika fartyg, trålare, *línubátar*, äldre *skonnartir* och en lastbåt. Både trålare och linebåtar gjorde långturer och deltog i sillfisketurer vid Färöarna under sensommaren. Som exempel kan trålaren Magnus Heinason nämnas (fig. 28 nr. 11). Den är på 1.037 bruttoregisterton, byggd 1961 och ägd av Föroya Trolarafelag. Den används till torskfiske. Fångsten fläkes och vaskas ombord och förvaras saltad i lasten. Trålaren kan ligga ute 60 dagar och har 46 mans besättning, av vilka några är delägare. Två nólsingar var med under de två första turerna, i augusti tillkom ytterligare fyra man som varit på linebåtar och trålare och två av dem mönstrade åter strax före jul. Det var dock inte någon normal tur ty 6.1 följande år for trålaren till Newfoundland och sedan med fångsten därifrån direkt till Spanien. Den 24.4.66 återvände Magnus Heinason till Färöarna men fortsatte två dagar senare till Grönland. I slutet av augusti låg trålaren åter hemma under sex dagar för att avsluta året med tre månader vid Grönland (Hh). Den har ofta fiskat bra och en man av befälet var från Nólsoy, vilket troligen gjorde det lättare för hans bygdemän att komma med.

De mönstringslistor som ligger till grund för fig. 28 bör inbegripa alla färöiska fartyg och det sker sällan att män som bor i Nólsoy tar hyra på främmande båtar. Av de 52 nólsingar som deltog i fjärrfisket 1965 var tydligen aldrig mer än hälften borta samtidigt. Den 15 mars var omkring 15 man till sjöss, den 15 juni var de omkring 22 och den 15 september 23 stycken, medan antalet män som fiskade den 15 december sjunkit till omkring 16. Det var således inte mer än en fjärdedel av alla män i åldern 15-65 år som samtidigt var till havs.

Inkomsterna från fjärrfisket är beroende av fångsternas storlek och försäljningspris eftersom hyrorna erläggs som manslotter ef-

ter särskilda regler. År 1965 uppgick en god förtjänst på en modern trålare till 20.000 för hela året, men en tur i september-oktober gav 9.000 kr (j). Några stora fångster kan på kort tid uppväga ett dåligt år och att en fiskeperiod kan dra till sig många män som under större delen av året sysslar med annat är givet. De som mönstrat har sedan mitten av 1950-talet erhållit minimilön och den uppgick 1966 till 1.200 kr per månad. Båtsfiskarna har inte haft någon garanterad inkomst (statsstöd till dem utgår efter fångstmängd) men den som går hemma har kunnat sköta andra sysslor de dagar han inte fiskat.

Trots att fiskeflottan förändrats så oerhört under 1900-talet och fjärrfisket varit så skiftande genom åren förefaller den inverkan fjärrfisket idag har på arbetslivet inom bygden vara lik den som förekommit vid seklets början. Idag finns ett helårsfiske men de flesta föredrar att fara bort inom samma fiskeperiod som segelskutorna förr låg ute. Det är främst de unga männen som deltar i fjärrfisket och det ger de största inkomsterna, nu som vid sekelskiftet.

Fig. 9. Undir Botnagaroi, pojkarna bär lunnefågel i stickat pannband, den ene håller fångstarmarna. Männen bär stickade tröjor av ofärgat garn, aug. 1971.

Fig. 10. Männen plockar och sveder fågel i ett båthus. 1966.

Fig. 11. Undir Botnagaroi, samlingsplatsen med utsikt över viken, juli 1966.

Fig. 12. Den utvidgade hamnplanen, öppna båtar med motorhus vid kaj och framför båthusen. Uppe på Eioio ligger förvaringshus för fisk, torv och hö, juli 1970.

IV. Arbetsår

1. ARSRYTM VID SEKLETS BÖRJAN

Inledning

Efter att ha skildrat olika traditionella arbeten i bygden under 1900-talet vill jag sammanbinda dem till ett arbetsår som det kan ha tett sig vid seklets början. Framställningen kan inte bli annat än schematisk då det inte utan en närstudie med dagboksmaterial går att rekonstruera ett år vare sig i dåtid eller nutid.

Arbetsårets rytm har varit densamma för hela bygden och de dagliga sysslorna likartade i varje hem även om de enskilda personernas arbetsuppgifter varierat mellan och inom hushållen.

Hushållet har bildat en naturlig arbetsenhet med husfadern och/eller husmodern som ledare. Till hushållet hörde vid sekelskiftet i medeltal tre till fem vuxna personer och ett till två barn. Det är samma genomsnittliga hushållsstorlek som idag men då fanns det tjänstefolk i 15 av de 45 husen. Som tjänstefolk benämnes i mantalslängden personer som inte tillhör familjen och som i huvudsak var lönad arbetskraft, en kategori som idag är helt borta.

Årsrytm

Liksom årstiderna avlöser varandra utan större förändringar blandas arbetsårets perioder, förkortas och förlänges allt efter nederbörd och temperatur. Huvudparten av till jorden knutet arbete växlar med väderleken, men vissa sysslor såsom betesflyttning och fågelfångst är sedvanemässigt bundna vid kalenderåret. Fisket följer en egen rytm störd av vind och ström.

Under vintern, den tid då alla män var hemma i bygden, kunde fisket vara gott. Om vädret inte tillät fiske fanns det utomhussysslor, man bar gödsel till åkrarna eller grävde diken. För de flesta av männen kom arbetet med jorden liksom underhållet av byggnader och redskap i andra hand under fiskeperioder. De som fiskade till havs drog bort med skutorna i februari-mars innan den egentliga jordbearbetningen börjat. Den kunde pågå från mitten av mars till kornsådden i april-maj och den efterföljande potatissättningen. Kvinnorna utförde med barnens hjälp en stor del av vårbruket. När skutorna i maj återvände från den första långturen köpte handelsmännen upp saltfisk som bereddes i bygden. Kvinnorna

tog hand om fisken för att vaska och torka den. Varje hushåll hade sin fasta torkplats på klipporna vid sjön och sin egen stack. Handelsmannen styrde arbetet som pågick under försommaren. Även barnen hjälpte till med att breda ut fisk och stacka den.

Från början av maj betade korna i utmarken och kvinnorna turades om att gå dit för att mjölka morgon och kväll. *Neytagongdin* fortsatte fram till september eller oktober beroende på vädret. I juni skulle torven skäras, ett arbete för de män som var hemma, och sedan vidtog torkningen, vilken helst skulle vara färdig före Olavsöka, 28 juli. Detta för att man därefter skulle kunna ägna sig åt slåttern. Lunnefågelfångsten skedde också före Olavsöka. Den krävde dagsverke efter jordstorlek av männen och gav kvinnorna arbete med plockning och saltning. Fåren hade samlats till klippning i fållorna omkring midsommar och ullen tvättades under sommarens lopp. I slåtterarbetet deltog allt husfolket och vid fuktig väderlek kunde arbetet med att torka höet bli långvarigt, helt fram till jul. Den slutliga hembärningen krävde så stort deltagande att de större jordägarna fick tinga hjälp i tur och ordning. I september-oktober återvände fjärrfiskarna hem och kunde därefter hjälpa till med höskörden och kornet. Torkningen av kornet var däremot kvinnogöra. Några vackra dagar under hösten gick åt att frakta hem torven från mossarna. Notdragningen i viken vid bygden var en annan höst- eller vintersyssla som krävde både mäns och kvinnors insats. I slutet av oktober och november drevs fåren samman till slakt och förråden fylldes. Senhösten ägnades åt närfiske och i övrigt upptog arbetet med ullen mycken tid. Männen stod vid spinnrocken och kvinnorna satt vid vävstolen eller *við stokkum* 'med stickorna'. Under julen liksom på sön- och helgdagar låg alla redskap stilla och efter helgen följde en tid med sällskapsliv och dans.

2. ARSRYTM PA 1960-talet

För en fjärrfiskare utan jord betyder det traditionella arbetet i bygden idag mycket litet. Han kan stå helt utanför och så även hans hustru, men de hör talas om och följer med vad som sker i fårskötseln och i slåttern. Om familjen inte har en jordlott till potatis har hustrun intet utomhusarbete. Endast några få kvinnor har möjlighet att få arbete med fiskberedning för handelsmännen. Det finns ej längre behov av arbetshjälp av den typ som förr lönades med varor som t.ex. fågelplockning och korntorkning.

Bondens år har förändrats och flera tunga sysslor bortfallit. Sedan kornodlingen upphört är jordbearbetningen mycket mindre

och de små lätta traktorerna underlättar både gödsling och transporter. Det egentliga vårbruket består idag i att sätta potatis till det egna hushållet. Fårskötseln sker på samma sätt som vid sekelskiftet, men som ullen nu inte är värdefull lägger man ner mindre arbete på den. Ullen säljes obehandlad och både tvätt och sortering har upphört. Ett fåtal av männen intresserar sig för att fånga lunnefågel, fångsttiden utnyttjas ej helt. Fågeln konsumeras färsk, stoppas i frysbox eller säljes.

Kvinnornas sommararbete har minskat, att mjölka kor i utmarken och skära torv är 1970 helt bortlagt. Fisktorkningen på klipporna upphörde redan på 1930-talet. Slåttern kan ske utan att hela familjen deltar. Arbetet har ändrat karaktär, det börjar tidigare, sker till stor del maskinellt och kan utföras i etapper. En man kan ensam bärga ett eller två kofoder. En större jordägare kan däremot ha svårt att leja arbetskraft för att klara slåttern. Fårsamlingen om hösten sker som förr och höstslakten utförs hemma. Med hushållsmaskiner och frysboxar är det lättare att ta hand om fårköttet såväl som fisken från närfisket. Notdragningen är borta, men sejen kan fångas med metspö och fångsten torkas eller fryses. Närfisket pågår under hela året med ständigt skiftande intensitet. Med bebyggelsens tillväxt och den starka moderniseringen av äldre hus har det funnits byggnadsarbete att tillgå under sommaren då närfisket varit skralt. Senhösten betraktas inte längre som en tid av inomhusarbete. Ännu stickas det dock tröjor tiden före jul. Spinneriet levererar garn och påbörjade arbeten som kvinnorna slutför mot kontant ersättning. Fjärrfiskarna kommer som regel hem till jul och kalenderåret avslutas med frid och gamman.

Arbetsåret 1966

Även om man har möjlighet att se folk gå till och från arbete och följa dem i arbetet är det svårt att uppfatta sysslornas mångfald och utan rena tidsstudier ogörligt att avgöra hur dygnet brukas. En iakttagare som befinner sig mitt i bygden kan notera att somliga går till något arbete medan andra bidar.

Som ett försök till en översikt av arbetsåret gjorde jag en rundfrågning i december 1966. Meningen var att ställa direkta frågor som lätt skulle kunna besvaras av flera familjemedlemmar och eventuellt korrigeras och suppleras med arbetsböcker och att svaren skulle kunna sättas in på ett årsdiagram. Det visade sig svårt att ställa frågor som inte uppfattades som närgångna och det var inte lätt att få svar från andra än husfadern. Kvinnorna fann det omöjligt att beskriva sitt arbete vid spis och köksbänk och de unga

var för blyga för att svara. För att inte enbart tala med folk jag tidigare kände valde jag 26 av de 80 hushållen på så sätt att jag gick ut om kvällen och knackade på där ljuset var tänt. Under dessa besök fyllde jag i ett schema med uppgifter om fiske, jordbruk och annat som man överhuvudtaget ägnat sig åt under året (se fig. 29). Där har fjärrfisket placerats överst och kreatursskötseln nederst medan de i alfabetisk ordning numrerade hushållen grupperats så att fjärrfiskarna förts till höger och bönderna till vänster.

Av de 26 tillfrågade männen hade fyra ägnat sig åt fjärrfiske av den typ som hindrar att de sköter andra sysslor, de fiskade med trålare och hade endast haft två eller tre avbrott då de vistats hemma några dagar (8, 10, 13, 14). En man (4) hade som maskinmästare deltagit i sillfisket vid Färöarna vilket innebar några veckors fiske åt gången. Han hade möjlighet att stanna hemma under en tur i augusti, något som ofta sker vid fiske i hemmavatten. Ytterligare tre män deltog i fjärrfiske (3, 11, 25). Två av dem låg vid Grönland 4 1/2 månad och ägnade sig åt närfiske under resten av året. Den tredje fiskade vid Island under juni och juli, ägnade sig något åt närfiske och arbetade som sillvräkare åt en köpman i bygden under hösten. Han var den ende av de åtta fjärrfiskarna som ägde jord och djur och han och hans hustru hjälptes åt med höbärgningen. Kreaturen skötte hon annars själv. Fjärrfiskarna var unga, sex av dem under 35 år, och alla utom en hade familjer med små barn.

Jordegendom hörde till 19 av de 26 hushållen men jordarna var så små att de i tio fall var mindre än 8 gyllen (vilket motsvarade sex får i årlig avkastning, Ee). Två jordägare (17, 22) som hade 1 mk 13 gl och 15 gl var pensionärer som sysslade något lite med närfiske med lät någon annan sköta jorden med de rättigheter och de skyldigheter som den tillhör. Den största jordegendomen var kungsjord om 3 mk 8 gl som sköttes av en ung bonde med stor familj (5). Han höll tre kor, bedrev närfiske tillsammans med sina bröder och hade även andra sysslor. Den största kreatursbesättningen om 16 djur ägdes av en jordbrukare (21) som innehade 11 gl 15 sk. Förutom att sköta djuren ägnade han sig åt nyodling med hjälp av egna nya redskap och som bisyssla hade han uppstoppning av fågel. Ytterligare 11 hushåll (2, 7, 9, 12, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26) hade en till sex kor, främst till eget bruk, och i åtta av dessa hushåll ägnade husfäderna sig åt fiske. Av de två män som ej fiskade skar den ene (18) fiskfileter under våren och packade sill under hösten, medan den andre (20) som hade egna jordbruksmaskiner utförde arbete åt andra i bygden och stod för smärre trans-

porter. Av de 26 hushållen var det således endast tre som saknade direkta inkomster från fiske eller fiskarbete (20, 21, 22). I det ena fallet förestod en pensionerad lärare hushållet och i de två övriga betonade huvudpersonerna att de var jordbrukare. Deras hushåll var små, läraren bodde tillsammans med sin dotter, den ene jordbrukaren hos en äldre släkting och den andre hade sina gamla föräldrar, hustru och ett barn i huset.

Det fanns inte många möjligheter till fast lönat arbete annat än vid fyren och under en period av vårvintern fanns kommunalt arbete med omläggning av vattenledningarna. Timlönat arbete erbjöds vid husbyggen och hos köpmännen då de hade fisk att bereda. En man som arbetat vid fyren (15) i början av året övergick till intensivt fiske med en däckad båt som han köpt tillsammans med sin bror som uteslutande ägnade sig åt närfiske (16). Från september till november lät en köpman lossa och packa sill på kajen och sex husfäder (1, 2, 6, 10, 11, 18) arbetade där dagligen eller när vädret tillät. En av dem (6) ägnade sig även åt tillfälliga byggnadsarbeten och ytterligare två bland de tillfrågade hade under året byggt något och i övrigt bedrivit närfiske. Två män hade varit sysselsatta med vattenledningarna, den ene kungsbonde och båtbyggare (5) och den andre (2) herde. Denne hade under vintern farit till Havn varje måndag att lossa frakt och for flera gånger i veckan under sommaren. Endast en annan man hade tagit del i lossningsarbete men inte mer än en dag under året, i övrigt ägnade han sig åt jord och fiske (9).

De traditionella sommarsysslorna torvskärning och fågelfångst vilar på helt olika betingelser, men den som är hemma har stor möjlighet att föra hem både torv och fågel. I 11 av hushållen (1, 5, 7, 9, 10, 12, 15, 19, 20, 23, 26) hade man skurit, torkat och fört hem torv till årsbehovet. Från sex av dessa familjer hade någon deltagit i fågelfångsten i juli och de hade alla kreatur att sköta. Fyra av de män som skurit torv fångade ingen fågel, två av dem var utan jord och utan andel i fågelbergen (1, 15), en (7) hade ej andel det året och en (10) var borta på fiske under själva fångstperioden. En jordbrukare som föregående år skurit så mycket torv att det räckte för två vintrar tillbringade en vecka i Mykines för att fånga fågel. Två män som deltog i fågelfångsten i Nólsoy höll på att installera oljeeldning och hade upphört med torvskärningen.

Kvinnorna i de 26 hushållen hade svårt för att redogöra för sitt arbete, det var så självklart att de passat hus och hem. Endast tre av de gifta kvinnorna hade haft timlönat arbete, två av dem (6, 15) skar fiskfileter hos en av handelsmännen och packade sill un-

der hösten. Den tredje hade arbetat för en annan handelsman så snart han köpt upp fisk (9).

3. DAGLIGA SYSSLOR VID SEKLETS BÖRJAN

"Vi var 12 personer i hushållet och vi var 10 syskon och pappa ägde mycken jord. Han ägde skepp och var skeppare. Han var borta från mars till september så när jag var 10 år gammal och två syskon var äldre arbetade vi tillsammans med mamma både i sådd, höbärgning och torv där det var mycket att göra. Jag minns att när mamma gick upp på morgonen tände hon i spisen och värmde morgondryck. Så gick hon till ladugården, gav kreaturen hö och mjölkade. Så silade hon mjölken och tvättade ämbaren. Så gav hon oss en bit bröd och mjölk eller bröd och kött och så gick vi ut. Så satte hon sig med stickorna en stund medan det var stilla tills det var tid att sätta på middagen. När maten var färdig serverades den i ett trätråg som sattes på en grindvalskota mitt på golvet. Så satte vi oss på var sin skammel och med var sin lilla kniv och tog för oss...

Men jag minns att mamma ofta gick till kvarnen att mala korn så snart hon hade mjölkat och så att knåda och baka bröd. Mamma hade mycket att tvätta ibland men aldrig hörde jag henne klaga. Hon hade bara en träbalja och satte en gryta på spisen och kokade det som behövdes. Men allt vatten fick bäras och när kläderna var tvättade lades de i en balja och bars ut till sköljning i rent vatten. Så hängdes de på en stång inne i *hjallin*. Allt måste bäras på huvudet antingen i *leypi* 'bärkorg' eller rep. Var det hö bars det i rep och var det torv, gödsel, tång eller potatis bars det i *leypi* på huvudet. Allt vatten bars från en å i träbyttor... Men nólsingar var de första som fick vattenledning efter Havn år 1907 och då var kvinnorna glada" (Brev, g, i översättning).

Så beskriver en meddelare, född 1892, sin moders sysslor vid seklets början. Han talar om utomhusarbete, matlagning, mjölkning, stickning och tvätt. Därvid framhåller han särskilt att alla förnödenheter måste bäras till huset, en syssla som ofta föll på barnens lott. Karet med dricksvatten som stod i köket skulle fyllas och torvlådan invid spisen fick inte stå tom. Torven hämtades från torvhuset som låg i bygdens östra del medan andra förrådshus låg på vitt skilda ställen. Moderns dagliga utomhusärenden kunde vara många, hon gick till fähuset för att mjölka, till källaren efter potatis och till de olika uthusen efter kött och fisk. Hos handelsmannen köpte hon övriga varor såsom ärtor, ris, te, socker och salt, som förvarades i spiskammaren invid köket där också mjölk-

maten stod. Kvarnkammaren låg gärna därintill och kornet gömdes i en tunna på loftet.

Eftersom kosthållet byggde på förrådshushållning var den dagliga tillagningen av födan inte tidskrävande. Förarbetet gjordes när förråden fylldes, fisken rensades och slaktmaten bereddes. Dagens första mål utgjordes av en dryck, te eller mjölk, och en bit bröd. Till frukosten vid tio-tiden åts gärna uppvärmda rester från föregående middagsmål. Detta intogs vid tvåtiden och bestod antingen av kött eller fisk och potatis. På kvällen serverades ofta mjölkmat, soppa eller välling, och målet kallades *súpa*. Stommen till *dögverða* 'middagen' var gärna den saltade fågeln eller det torkade valköttet, som kokades i samma gryta som potatisen. Middagen serverades i ett trätråg, ett sådant fanns till fisk och ett annat till kött. Tråget ställdes på en pall eller på grytan och husfolket samlades kring det.

Den dagliga städningen gällde främst *roykstova* eller köket som var både matplats och arbetsplats och där man tvättade både kropp och kläder. Övriga delar av huset rengjordes en eller två gånger om året då den omålade träpanelen skurades. *Stova*, finrummet, stod oeldat, använt som sovrum eller endast vid högtider och till utsocknes gäster. Ej heller sovkamrarna var uppvärmda och därför var köket med järnspisen den naturliga samlingsplatsen.

En tung del av hushållsarbetet var att mala kornet som användes till *drýlur*, hembakat bröd, och soppa. Rågbrödet köptes däremot i handeln.

Ekonomi

Det mesta arbetet i bygden syftade till en så stor självförsörjning som möjligt. Fisket, fiskberedningen och ullarbetet inbragte kontanter, men produkterna som kunde säljas var få. Levertran och fjäder gav t.ex. inte några större inkomster. En bonde med överskott av korn kunde sälja eller lämna det i utbyte mot varor eller tjänster. Handelsmännen hyrde folk till frakt eller annat arbete och avlönade kvinnorna för fiskarbetet. Lönen drogs från den vanliga löpande räkningen, som kunde göras upp då fjärrfiskets fångster sålts och förtjänsten delats.

Det är svårt att säga något om hushållens ekonomiska situation. En del har haft jordar och fått sin jämna bärgning medan andra fått lita till det osäkrare fisket. Fast egendom har belånats och affärstransaktioner har förekommit, men man måste utgå från att hushållen i allmänhet haft mycket litet kapital. Hushållet har fungerat som en enhet både i fråga om arbete och ekonomi, men tjänstefolk har haft rätt till ersättning både in natura och i kontanter. Hur man sinsemellan ordnat räkenskaperna är ovisst och

här mötte jag samma respekt för privatlivet som den som omgav de äldres kistor för personliga ägodelar.

4. DAGLIGA SYSSLOR PÅ 1960-TALET

Kvinnornas dagliga sysslor har förändrats med omgivningen och alla hus har moderniserats sedan sekelskiftet. Det tunga bärandet är borta, husen är försedda med källare och brygghus och de nyaste boningshusen har tillbyggd *hjallur*. De största förändringarna inom det dagliga hushållsarbetet har inträffat efter det att man 1957 anslutit alla boningshus utom två till elnätet. Med ljuset följde hushållsmaskiner och strömförbrukningen ökade omkring 1965 så att belastningen blev för stor och de senaste elektriska apparaterna, mixer och hårtork, inte kunde användas.

Ett av de viktigaste nya hjälpmedlen blev frysboxen som spreds mycket hastigt, så anskaffades t.ex. vid en prissänkning 1964 under en kort tid 25 boxar till de 80 hushållen. Två år senare var det flera hushåll som funnit sig ha bruk för två frysboxar. De säsongpräglade tillskotten till förråden djupfryses genast eller får först hänga en tid i *hjallin* för att få smak och stoppas sedan i frysboxen. Djupfrysningen har underlättat beredningen av slaktmaten medan den dagliga matlagningen i stället blivit mera tidskrävande. Kosthållet har ändrats: färskmat har blivit allmän med torkat kött och saltat späck som uppskattad omväxling.

Mattiderna har förskjutits. Middagsmålet, med kött eller fisk och potatis och gärna en söt efterrätt och kaffe, sammanfaller med nyhetsuppläsningen i radio mellan klockan tolv och ett. Kvällsmålet vid sextiden eller senare består av bröd med pålägg och te. Soppan och gröten har försvunnit med mjölken då de flesta upphört med att hålla egen ko och övergått till kondenserad mjölk. Familjen samlas vid köksbordet för att äta och köket är fortfarande uppehållsrum för kvinnor och barn. I många hus är nu också det intilliggande finrummet uppvärmt och där sätter man sig för att prata och dricka te om någon granne tittar in. Där finns matsalsmöbler och stoppade sittmöbler, tapetserade väggar och heltäckande mattor, en ny typ av inredning som hör ihop med centraluppvärmning. Under slutet av 1960-talet har oljeeldning installerats även i många av de äldre husen och med nya badrum och toalett med septictank har man uppnått samma materiella standard som i det övriga Norden.

Ekonomi

Det är uppenbart att det krävts kapital för att förse boningshusen

med alla bekvämligheter och att med dem följer fasta utgifter till bränsle och underhåll.

Fjärrfiskarnas inkomster har på senare år varit goda och helårsfiske är den vanliga arbetsformen för de unga männen. Många av dem har nyligen bildat familj och har nyuppförda hus. Närfisket har ökat och höga fiskpriser har givit de män som fiskat från hemmahamn stora förtjänster. Deras fiske låter sig väl förenas med andra sysslor och tillfälliga arbeten i Havn eller i bygden ger kontanter. Med staden som marknad kan varor som förr ej haft något saluvärde säljas till handel eller till enskilda köpare. Förnödenheter som tillhört naturahushållningen värderas i mynt också inom bygden och man betalar för mjölk, kött och hö. Bonden som har kreatur sköter dem ensam och kan inte söka andra arbeten. Hans beskattningsbara inkomst är låg men genom att hålla fast vid förrådshushållningen och genom försäljning av överskottet kan också han inköpa de nya hjälpmedlen till hushållet. De sociala bidrag som finns betyder mycket för dem som inte har en fast inkomst. De äldre är vana vid små personliga utgifter och den allmänna folkpensionen blir ett stort bidrag till hushållet. Gamla som bor tillsammans med sina vuxna barn hjälper dessutom till med till jorden hörande arbeten särskilt om familjeförsörjaren är till sjöss. Barnen följer som små de gamla, går dagligen i skola, passar småsyskon men utför ej något egentligt arbete före konfirmationsåldern.

Med ökade inkomster har även en ny syn på utgifter trätt fram. Varje besparad utgift var tidigare en vinst då den egna arbetstiden och kraften ej värderats i kontanter. Inkomsterna var osäkra och både bankbok och förråd gav trygghet. Ännu 1966 var det många som hellre skar torv än köpte kol till spisen, men fyra år senare hade flytande bränsle slagit igenom både till järnspisar och eldningsaggregat.

Skillnaden i inkomster och inställning till pengar avspeglas tydligt i kvinnornas dagliga sysslor, kökens utrustning och kosthållet. Fjärrfiskarens unga hustru passar sina barn och sitt moderna hem och köper alla varor hos handelsmannen. De gamla kvinnornas åsikt, att mat inte är något man köper utan något man har kvarlever däremot i jordägarens hem. Hans hustru ser till barn och djur och ett gammalt hus och fyller förråden i frysbox och *hjall*.

V. Omvandlingen

1. NÓLSOY – HAVN

Vid 1800-talets början var Nólsoy en i förhållande till Havn rik bygd med 18 hushåll. De hade nästan alla andel i jorden och dess härligheter och närfiske och hantverk bidrog till försörjningen.

Hundra år senare hade staden börjat växa tack vare det ökande fjärrfisket i vilket även folk från Nólsoy tagit del. Bygden hade 45 hushåll och befolkningen ökade långsamt. Sommarens fjärrfiske och vinterns närfiske gav de största inkomsterna men hushållningen byggde fortfarande på de egna förråden. Flera hushåll stod utan jord men de större jordarna krävde mycken arbetskraft. Tjänster lönades in natura och både män och kvinnor hade därigenom en möjlighet att skaffa de varor som följde med jordinnehav: korn, fågel, mjölk, kött och ull.

Under första världskriget visade det sig att man kunde försörja sig på traditionellt vis och dessutom sälja till Havn sådana varor som förut ej haft saluvärde.

Under andra världskriget steg naturaprodukternas värde ytterligare och i Havn fanns ett stort behov av arbetskraft. Penningomloppet ökade, fjärrfiske blev helårsfiske men inkomsterna därav osäkra. Inom närfisket förnyades fiskeredskapen och i bygden fick man elektricitet 1957. Då hade staden utvecklats till en huvudort med livlig handel.

På 1960-talet fanns 80 hushåll i bygden och nästan alla hade inkomster från fiske eller arbete med fisk. Jorden var oerhört splittrad med 12 större egendomar och många mycket små stycken. Nya maskiner togs i bruk både till jordbruk och hushåll, men inte förrän närfisket efter 1964 visat sig säkert och fiskpriserna gynnsamma inträder en tydlig modernisering av hemmen. Fram träder en ny hushållning, avhängig av större kontantinkomster för de fasta utgifterna. Utvecklingen har medfört ett minskat behov av arbetskraft i bygden och inga nya fasta arbetstillfällen har skapats. Det har dock visat sig att mångsyssleri med traditionella göromål och tillfälliga arbeten ger en god försörjning.

Det talas ibland om fattiga eller sjuka som på 1800-talet sökte sig från Havn till Nólsoy för att bli omhändertagna. Idag är förhållandet omvänt. Samhället driver nu sjukhus och vårdhem i sta-

den och även äldre nólsingar vänder sig dit, dock inte i onödan. Ofta har jag mött en gammal inställning till Havn som handelsplatsen och de jordlösas hemvist, som man i kraft av sin tradition i viss mån ser ned på.

Nólsingar har alltid handlat, gått och läst och haft bekanta i staden. Ännu vid mitt första besök märkte jag ett avståndstagande till vad som skedde i Havn. Att de egna naturaprodukterna under kristider kunnat säljas har stärkt en känsla av självförsörjning som verkat som en spärr mot nymodigheter av det slag man möter i staden. Efter åren med hög inkomst verkade motståndet 1970 vara brutet. Nu kunde man bo och bygga stadsmässigt och unga människor talade om att de nu inte ville flytta eftersom de hade det bättre i bygden med naturainkomster, lägre levnadskostnader och en god omgivning för barnen.

Med det växande närfisket har följt täta förbindelser med staden, men man reser inte över utan ärende. Unga kvinnor från andra bygder flyttar till Nólsoy som gifta och idag kan de unga köpa tomter där, utstyckade av inägorna i samband med utskiftningen. Detta kan nog påverka bygdens framtid men inställningen till Havn kan kanske bli lika avgörande.

2. BONDE — FISKARE

Genom sitt läge har Nólsoy kunnat ta del av de senare årens ekonomiska utveckling och ingår idag i ett livskraftigt samhälle vars huvudnäring är fiske. Utförseln består av fiskeprodukter och fisket är den största näringsgrenen men stora grupper arbetar inom industri, handel och samfärdsel. Många yrkesgrenar kräver särskild skolning som måste sökas i Havn eller utanför öarna. Specialiseringen medför yrkestitlar som anger ett fast verksamhetsfält på ett annat sätt än benämningarna bonde och fiskare, vilka yrkestitlar av kamerala skäl tilldelats husfäderna alltefter egendomsförhållanden och förmodad huvudsyssla medan det traditionella utnyttjandet av flera näringsgrenar varit underförstått.

Barnen i Nólsoy har vuxit upp med kännedom om de gamla näringsfången. Som yngre har de sökt sig till fjärrfisket och om de haft stor försörjningsbörda har de fortsatt därmed tills deras barn vuxit upp. Som äldre har de återvänt till bygden med närfiske och annan sysselsättning och avlöst en tidigare generation. Detta arbetsmönster har i stort sett varit ensartat under 1900-talet. De yngre med yrkesutbildning har flyttat bort och en viss specialisering inom fjärrfisket gör sig gällande.

Arbetsmetoderna har ändrats sedan sekelskiftet, jorden kräver

mindre arbete än förr och fisket ger nu mer, men var nólsingen bondefiskare då så är han det också nu. Han är inte alltid sin egen men det står honom fritt att välja den förening av olika näringsgrenar som ger honom bröd. Huvuddelen av nólsingarna är varken arbetsgivare eller anställda men fria män.

3. MAN – KVINNA

På grund av förändringar i näringslivet har en del av de arbetsuppgifter kvinnorna hade vid sekelskiftet bortfallit, andra minskat eller underlättats genom tekniska hjälpmedel och några överförts på männen.

När en meddelare (Bd) berättat att fadern, född 1857, var fiskare och modern *arbeiddi alt fyrifallandi arbeiði naestan sum ein maður* har han menat att när fadern var borta skötte modern djuren och jorden som en man. Vissa göromål som att skära torv och samla får har hon dock ej kunnat klara utan manlig hjälp.

I en del fall har man kunnat bortse från den traditionella uppdelningen i mans- och kvinnoarbete. Kvinnor har aldrig varit väl sedda i båtarna utom när det fattades folk vid årorna. Det har hänt att de deltagit i närfiske men fisket som helhet är mansarbete och trots att fisktorkningen länge var kvinnogöra betraktas idag arbetet i fiskkällarna som okvinnligt. Kvinnorna har inte övertagit några typiskt manliga sysslor och aldrig deltagit i fårskötsel, fågelfångst eller grindjakt.

Förskjutningar har däremot skett i motsatt riktning. När maskiner togs i bruk för efterarbetet vid kornskörden övergick detta till männen. Den kvinnokraft som förr kunde lejas vid slåttern har ersatts av maskin eller av en lönad man med maskin. Den gamla arbetsdelningen i fähuset där mannen fodrade och kvinnan mjölkade och mockade kan fortfarande skönjas men i hushåll med flera kreatur är det mannen som sköter dem. Även om de flesta män inte skulle kunna tänka sig att mjölka så har några deltagit i sommarmjölkningen innan den upphörde. Att plocka lunnefågel var kvinnogöra men efter förbudet att hantera stormfågel har även lunnefågeln kommit på mannens lott. Idag stoppas fågeln oplockad i frysboxen.

Idag kan det vara stor skillnad på arbetsuppgifterna hos en äldre bondhustru och en yngre fiskarhustru. Den äldre håller fast vid den traditionella hushållningen och sysslorna leder henne utanför hemmet men alla de kvinnliga arbetslagen är borta. Den yngre arbetar inom hemmets fyra väggar och står helt utanför

bygdens arbetsliv. Hon företräder det "moderna samhället" på Färöarna.

4. ARBETE – GEMENSKAP

Medan kvinnornas arbetsområde således är snävt beskuret är männens mångskiftande och de ingår i olika samarbetande lag. Det talas ofta om den 'gamla gemenskapen' i förbindelse med arbetsliv på Färöarna och denna gemenskap skulle ha hört bondgården till och upplösts med fjärrfiskets framväxt. Om man med gemenskap syftar på samarbete överhuvudtaget blir situationen en annan. Arbetet med jorden utfördes vid sekelskiftet och senare med deltagande av samtliga familjemedlemmar. För de större jordarna räckte inte den egna arbetskraften utan man lejde folk eller gjorde arbetsbyte. Familjen skötte kreaturen, kvinnorna mjölkade tillsammans under sommaren och gjorde arbetsbyte sinsemellan. De företrädde då de olika husen. Samma förhållande rådde i de fall då männen utförde sådant arbete där insats och andel bestämdes av jordens storlek. Bönderna arbetade med sina medhjälpare och fiskare som var borta måste skaffa ställföreträdare. Samarbetet var och är nödvändigt och det är ett allmänt intresse att kontrollera att betesmarken skyddas och fågelbergen ej utarmas. Samarbetets former har här varit givna och männen har vuxit upp med de traditionella reglerna. Intresset för fåren är starkt även idag och därför är det naturligt att finna det sedvanemässigt bestämda arbetslaget just där.

För valjakten var samordning en förutsättning. Här råder ingen tvekan om att spänningen och förhoppningar om gott byte minskat personliga motsättningar och att bygdesamhörigheten stärkts genom kampen med andra båtlag.

Även om torvtäkten varit det enskilda husets uppgift utförde man detta arbete samtidigt. Med täktens minskande betydelse följde sedvanereglernas uppluckring och tvister. Män och kvinnor i olika åldrar har deltagit och om vilopauserna talar man nu med saknad.

Medan slöjden hört hemmet till har alla ovannämnda arbeten utförts på avstånd från den dagliga bygdemiljön, i inmark, i utmark och på andra platser. Detsamma gäller både när- och fjärrfiske. Inom närfisket har männen arbetat inom synhåll vid kajen och gör så än i mindre grupper som bygger på familjen. Fjärrfisket har en helt annan organisation, familjetillhörighet och egendomsandelar spelar där mindre roll och samarbetet sker utanför den egna bygden.

Familjen utgör idag ett självklart arbetslag men de många andra lag som byggde på ägodelar och arbetshjälp är borta. Det är möjligt att Nólsoy i framtiden kommer att utvecklas till ett samhälle där familjerna inte har någon arbetsgemenskap utan endast är grannar.

Summary

NÓLSOY — CHANGING VILLAGE LIFE IN THE FAROES

Today the Faroes, along with other countries of Northern Europe, are experiencing a period of considerable economic expansion. Yet only a few decades ago the area was being depicted as an outpost where many aspects of the ancient culture were still extant.

The aim of the study is threefold —

1. to show how the traditional style of life (both at work and in the home) has survived in the Faroese village,
2. to show what changes have occurred during the present century with special regard to employment,
3. to show the effects of these changes on the annual work cycle.

Of the 17 inhabited islands that form the Faroes Nólsoy is one of the smallest with an area of 10 square kilometres, and only one village, also named Nólsoy. The island lies 4 kilometres east of Tórshavn, the capital, and was chosen for study as it was considered likely that the recent growth of Tórshavn would certainly have influenced the development of this village community. Being in the "hinterland" of Tórshavn Nólsoy was a receptive area for modern innovation. While at the same time its former historical role and ideal natural conditions meant that the traditional way of life had never been lost. In such a place the patterns of the old and new could be expected to stand out clearly.

The survey is based on fieldwork carried out between 1964 and 1971, supplemented with archive material and literature. The main written accounts used are J. C. Svabo's detailed observations made from 1782 to 1783, J. H. Schröter's description of Nólsoy in 1850 and the narratives of J. Maria Skylv (born 1877) from her youth on Nólsoy. Added to this are the notes of the numerous travellers who have visited the island.

The population of the island has continued to grow steadily since the beginning of the nineteenth century,

year	1801	1890	1911	1950	1970
population	100	210	235	316	338

and though young people continue to leave the island in search of work, this loss is compensated for by an influx of brides from other

islands. In terms of households the trend has been to the smaller family unit, for whereas in 1845 there were 45 households with an average composition of 5 adults and 2 children, by 1966 the number had risen to 78 but the composition had been reduced to 3 adults and between 1 and 2 children.

The basis of the economy of Nólsoy is based on fishing, yet much of the traditional work of the islanders is tied to landholding and customary rights. The principal division of the land is into infield and outfield, the former being the cultivated fields that are the responsability of the individuals, and the latter being the grazing grounds and hill pastures that are shared in common by all the land holders. Each holder has rights and duties in the common pasture, together with rights in the islands turbaries and birdcliffs. All of these rights are proportional to the value of the holders land, and this is measured in units of "mörk", "gyllin" and "skinn" where one mark equals 16 gylden and one gylden equals 20 skins. In total terms the taxation value of Nólsoy is 48 marks, of which 13 marks are held by 6 crown tenants and 35 marks by private landowners. Unfortunately the land in private ownership has been repeatedly divided to provide an inheritance for the owners children, and as a result most of the plots are so small and scattered that the average owner can only feed one cow. Only crown tenants can in fact make their living from their land.

Industry

Because of the harsh climate barley has been the traditional crop on the island, and although good yelds have been recorded in most years the harvest failed to cover the requirements. The work was heavy, involving the entire family — manure had to be carried to the fields in winter, digging took place in the spring and in the autumn the women dried the grain and threshed it in special houses with a kiln and earthern floor. The grain was made into unleavened bread and the husk used for fodder. With the arrival of the British in 1942 an excess of white flour resulted and barley cultivation ended.

Potatoes are better suited to the islands. Svabo recommended them and Schröter said that potatoes were grown more extensively than barley on Nólsoy. Potatoe-patches said to be more than a hundred years old are still in use and then as now the work is predominantly male "but the women had to help all the same" says an old lady used to setting potatoes with her husband and children. Not only were these for home consumption — in times of

hardship the potato also become a source of income. The lazybed method of cultivation spread in the 1920's and quality was then further improved through the activities of the agricultural societies. The potato is a staple food but as prices of imported potatoes are low today the amount grown on Nólsoy is barely sufficient to cover needs.

Meadow grass is the base of the islands agricultural system with the infields limited to a rotation of corn and potatoes, and the meadows beeing kept in good heart through periodic manuring and digging. The mowing has always been male work, but the actual drying of the grass has involved the whole family with the carrying of the hay claiming further help from the neighbours. Farmers formerly employed women for the hay-making but now that wages are so high they have to employ mechanical means. The greatest improvement in the fields was the introduction of artificial fertilisers in the late 1920's and because of the resulting increase in grass production it became possible for the small landholder to keep a cow. Today, however, the habit of keeping a single house cow is declining and the hay is used for winter feed for sheep or it is sold to townspeople.

The total number of cattle on the island has not increased since 1850 when Schröter counted 60 milking cows. Selling milk to the town has been a source of income but nowadays the farmers feel that the income barely covers the costs involved. Consequently the grazing rights for cattle in the outfields have become of little value.

This is not the case with the sheep, where the right of pasturage is to many the real value of their land today. With each gylden of land held there goes the right to graze on sheep, with the result that the average holding carries 7 sheep. The pasturage has always been intensivly used and the total flock is such that the land is only just able to support it — no increase in the number of sheep is possible. However, even in the 1780's Svabo was praising the islanders for improving their land by drainage and having as a result built up the island flock to 900 animals — the same figure as now. The method of sheepfarming has changed very little on Nólsoy. The system of ownership, herding, breeding, shearing and slaugthering is basically as it was in the 18th century even though other Faroese industries have changed greatly.

The catching of seabirds on the seacliffs is another right related to the land tenure that has been very important to the islanders. It has been so significant that at the turn of the century salted puffins were a staple food. The fowling of puffins has always been restricted in order to preserve the size of the colonies (the puffin

has a low breeding rate), but nowadays people complain that the number of birds has decreased, remembering big catches of 200 puffins a day during the second World War. At that time many were sold in Tórshavn as they still are, and as a result prices are rising since the townspeople regard puffin as luxuryfood. Unlike the puffin the fulmar, which first arrived in the Faroes in the late 19th century, is a rapid breeder. The traditional fowling regulations have not been extended to include the fulmar which since the 1950's has been caught in great numbers, young birds being taken in the summertime and the older in the winter.

Another staple food was the meat of the caaingwhale. Today many other kinds of food are imported but whale meat and blubber still makes an important contribution to the house-hold economy, and the general interest in whale-hunting remains very strong. The islands are divided into districts with set rules on how a school of whales that has been driven ashore and killed should be distributed (freely) among the inhabitants and participants. The nearest shore to Nólsoy for whaling has been Tórshavn, but as the harbour is now polluted kills take place in the village bay. The last one was in December 1966, all a fishermen were at home, and the event — 70 whales caught — aroused great excitement.

A share in the turbaries is another right associated with land ownership which most households possess. However when the drying of barley ceased the consumption of peat fell, and at the same time coal came into use as a supplementary fuel, and of late many of the 80 houses on the island have had central heating installed. An elderly woman summed up the state of peatcutting, (in the past) "it had to be so accurate. Now nobody minds if you only put the sods back in place". By 1970 only one man was making use of the very deep peatbogs. However, during times of crisis peat, as well as potatoes, hay and birds, have not only supplied the household but have also had a market value, creating work for both men and women.

The coastal waters are seasonally rich in fish and in the early years of this century saithe was caught in the village bay with seine nets. However netting has fallen into disuse and the autumnal saith is now caught by rod. Winter fishing with hand-line and long-line from open boats has been developed through the use of modern techniques, but is still dependent on the weather and tidal conditions. Engines were first used in the boats in the 1920's and after the second World War came new kinds of equipment made from materials that were easier to handle and maintain. With modern gear and improved harbour conditions the fisher-

men of Nólsoy have been able to exploit the inshore fishing that grew after the territorial fishing-limit in 1964 had been extended to 12 nautical miles. Out of a total of 30 open boats around ten are in regular use, (two or more men in each boat) and the fishing has been successful with big catches of high quality. A few decked boats have been bought recently and plans for a local fish processingplant have been discussed.

At the turn of the century deepsea-fishing was carried out by sailing vessels. The Faroese fleet consisted of about 80 smacks and people on Nólsoy participated both as owners, captains and crew. The fishing started in February-March and finished in September-October. There was a general break in May when the men were able to do work at home in the same way as they did during the winter months. Today there is a modern fleet with a diversity of equipment, and deepsea-fishing is as significant a part of the working life as it has formerly been. The men tend to be away for the same periods and just as in earlier times the best incomes are still to be had from fishing. Fishermen constitute the largest employment group on the island and 30 families are represented among them. Their average age is low as the older men tend to go ashore and find their work in less demanding occupations.

The cycle of work

The description of the local industries on Nólsoy has answered the question of how much of old style of working life remains in the village and what kind of changes have come about in recent years. The third question, how the annual workcycle has been altered, may be answered by summing up the preceding chapters.

At the turn of the century the household with the father or the mother as a leader formed a work team aiming for a high degree of selvsufficiency. Money was to be had from fishing and preparing fish and wool, but little else was produced for sale. The villagers of Nólsoy were farming-fishermen and the cycle of work was much the same for the whole village and the daily tasks similar in all households. In terms of outdoor work there were male and female tasks but when necessary the women also did much of the heavy labouring.

Today work within the village seems more diverse and the content of the yearly cycle has changed. Several men can be strictly termed farming fishermen yet fishing is by far the main occupation. Similarly fishermen can have a high income from deepsea-fishing all the year round and have families of their own and new houses without owning any land.

In farming many of the heavy duties have been mechanised especially those involving the women. There is no milking in the outfields and no cutting of peat, haymaking can proceed steadily with mechanical aid and not since the 1930's has there been any summer-work involving fishdrying. In 1957 electricity was installed, householdmachinery followed and the deepfreezer (an indicator of the increasing wealth in the islands) spread rapidly. A new type of house keeping based on a regular income has evolved with the result that the housewifes daily work pattern has changed. There is a great difference to be seen between the working day of an elderly farmers wife and the wife of a young fisherman. The farmers wife retains the traditional householding and her work occasionally brings her outside her home. The notion that food is not bought but something you keep yourself is still hers. The fishermans wife on the other hand has to buy all food in the grocer's shop and her jobs lie within her home and as a result she can stay outside the traditional working life of the village. It is the wife of the young fisherman who represents the modern society in the community.

Fig. 21.

Bilagor

Procentuell befolkningsökning 1800-1960.

1801 = 100
Tórshavn ———
Föroyar ••••
Nólsoy ▬▬

Källor:
Almanakki 1967
Mantalslängder
Stat. tabelværk 1965

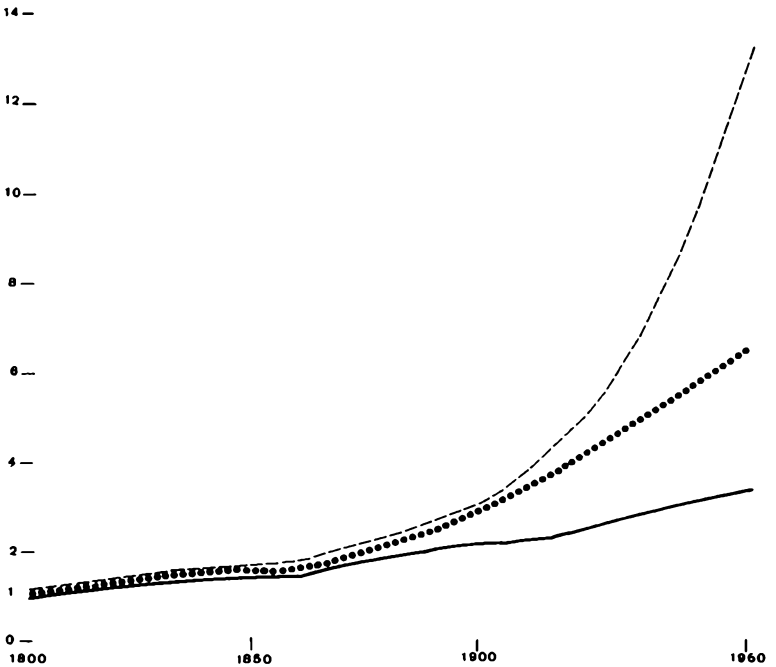

Fig. 22

Efter mantalslängd 1801, 1845, 1890, 1911 och 1966.

Alders- och könsfördelning

☐ ogift person

▤ gift person

■ tidigare gift

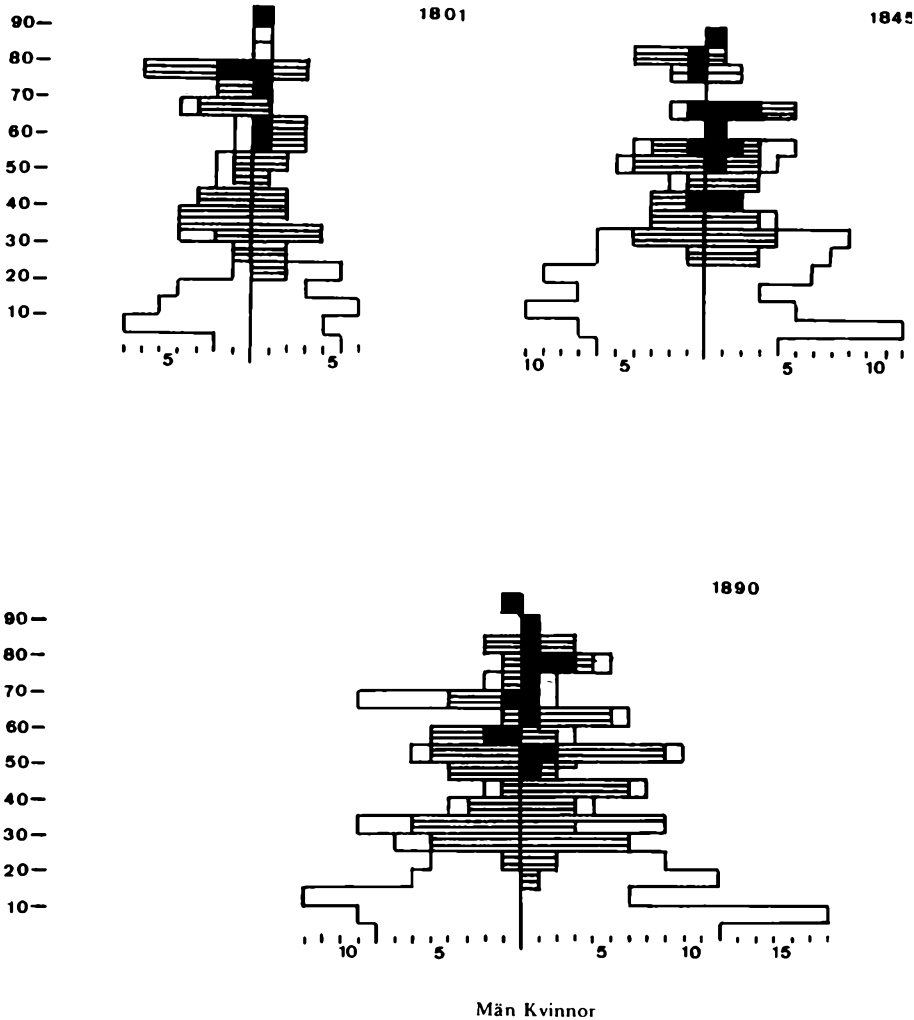

22a.

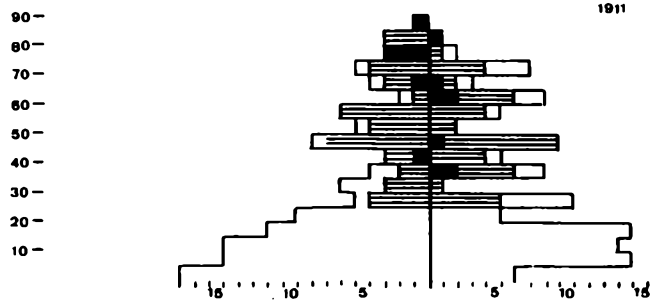
1911
90
80
70
60
50
40
30
20
10
15
10
5
5
10
15

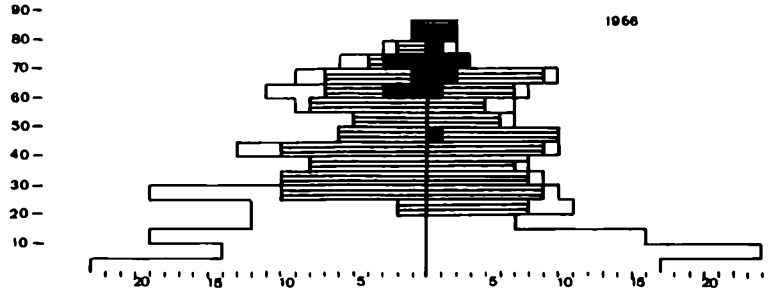
1966
90
80
70
60
50
40
30
20
10
20
15
10
5
5
10
15
20

Fig. 23.

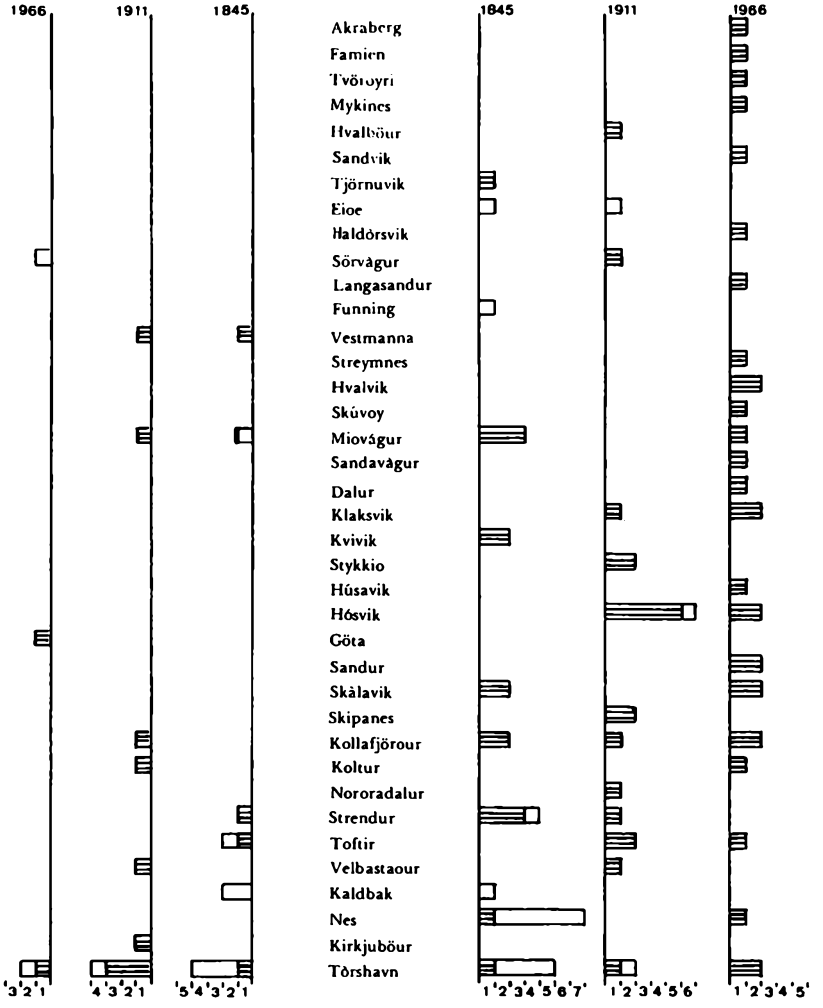

3	7	6	Antal orter:	11	11	23
2	1	7	Antal ogifta:	15	3	0
2	9	4	Antal gifta:	14	19	30

Enligt mantalsuppgifter 1845, 1911 och 1966.

Nólsoy. Bosatta personer med annan födelseort.
Orterna uppställda efter fågelvägs avstånd.

ogift ☐ gift individ ▤

Efter muntl. uppg. och mantalslängd 1890, 1911 och 1966.

A. Bosättning inom en kusinkrets 1966

△ Gift man
○ Gift kvinna
▲ Ogift man
● Ogift kvinna

B. Antal generationer per hushåll 1890, 1911 och 1966

Fig. 24.

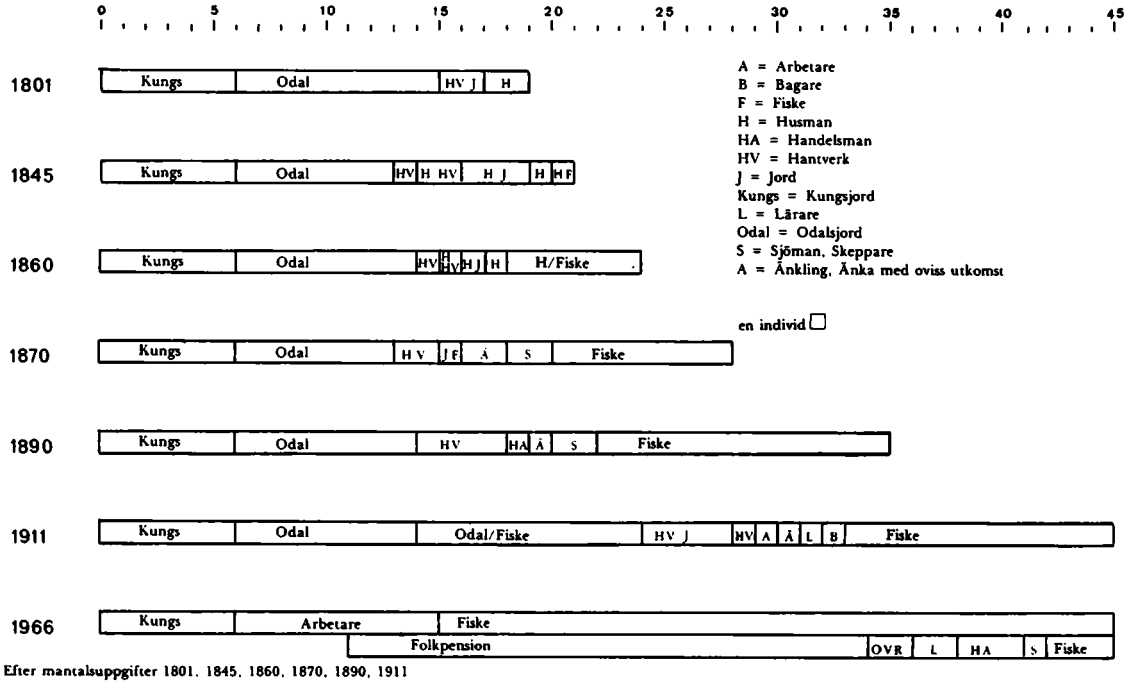

Fig. 25. Efter mantalsuppgifter 1801, 1845, 1860, 1870, 1890, 1911 och 1966.
Nölsoy
Huvudpersonernas utkomst enligt yrkestitel

Fig. 26.

Tusentals kronor

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Bönder			1	2	1		1	3																		
Fiskare				5	5	7	5	11	5	6	1	2	2	2	2	2										
Arbetare M.		2	6		6	2	3	3	2	1		1	1			1										
Arbetare F.		16	1																							
Sjömän		1					1								1											
Handlande											2				1											
Fasta inkomsttag.						1			1	1								1				1			1	1
Pensionärer			1	2	15	9	6	1	1		1	1						1								
Övriga		5	3	1	2		1		2				1		1											

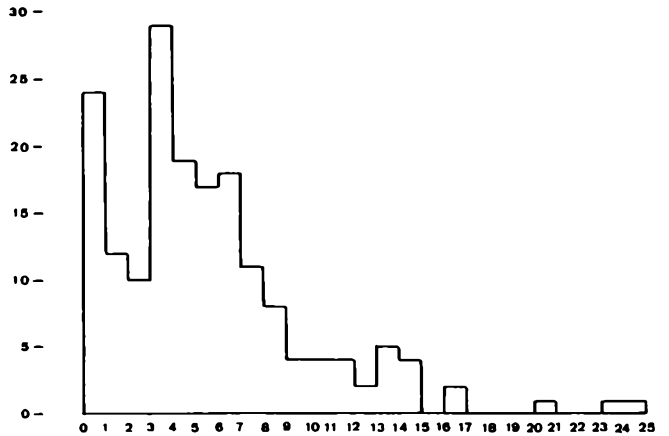

Efter skatteuppgifter 1963.

Nölsoy
Inkomstfördelning 1963
efter lätt yttr alikningina til kommunuskatt. Atlao inntöka

Fig. 27.

	01 – 04	05 – 08	09 – 12	13 – 100	101 – 104	105 – 108	109 – 112	113 – 200	201 – 204	205 – 208	209 – 212	213 – 300	301 – 304	305 – 308	309 – 312	313 – 400	401 – 404
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Ägare																	
Bönder M			1		1			1	1					1		1	1
Fiskare M	16	6	2														
Arbetare M	1	3					1										
Sjömän M	1	1															
Handlande M	1																
Hantverkare M		1	1														
Tjänstemän M				1													
Pensionärer M	2	3	2	1		2		1	1								
Övriga M	1	2															
Kvinnor F	3	1															
Arvingar I N	3	1															
Arv. utom N. M	3	1															
Arv. utom N. F	1	1															
Arv. utom N.		1		1													

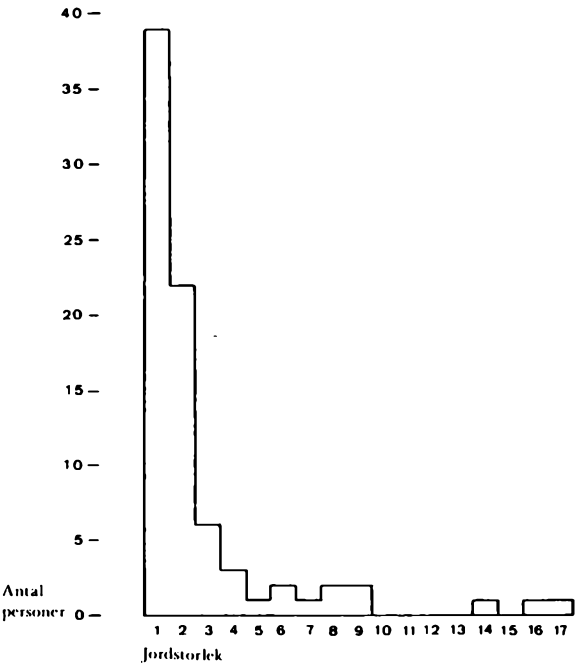

Efter eigaralisti uttangaros och manntal 1966.

Nólsoy
Jordfördelning 1966

Fig. 28.

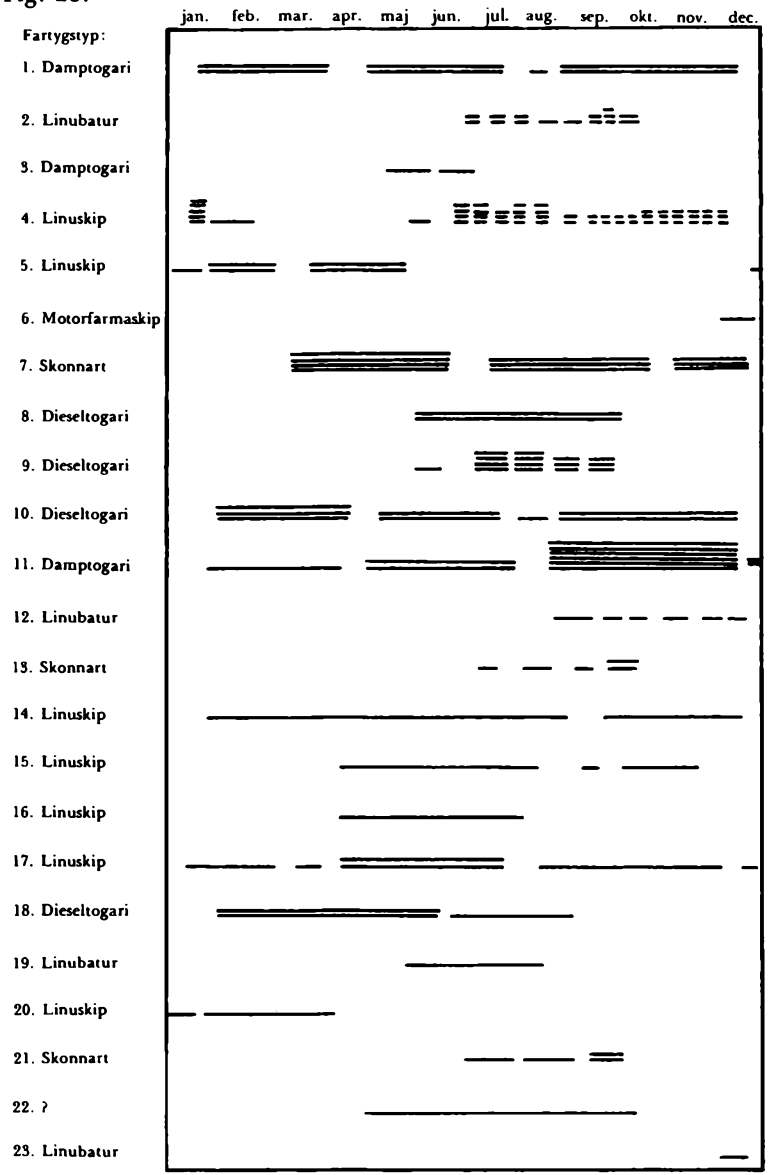

Efter reg. kort Föroya Fiskimannafélag.

Nólsoy
Mönstringar 1965.
Män från Nólsoy på färöiska fartyg
▬ en man, turens beräknade längd.

Fig. 29.

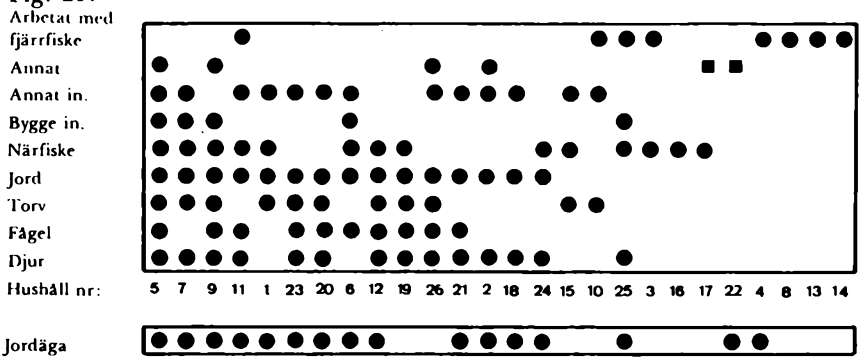

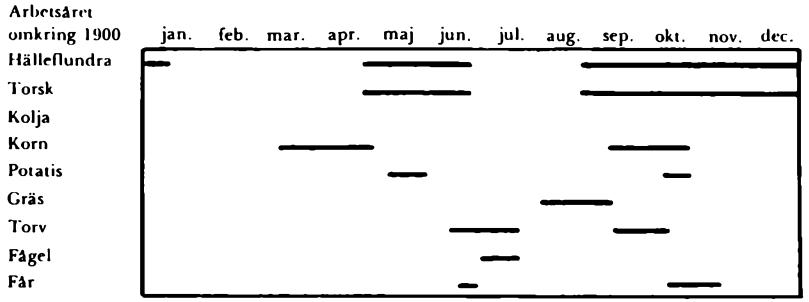

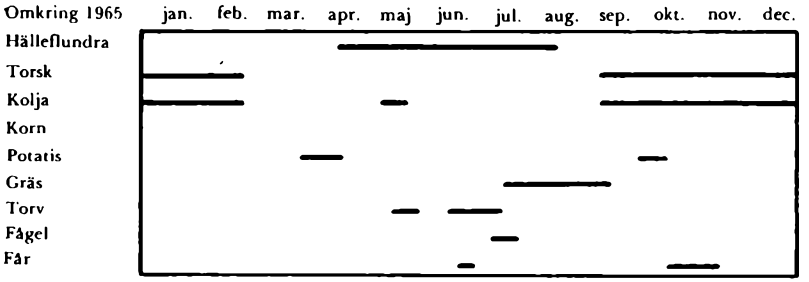

● Huvudperson som 1966

■ Pensionär

Efter muntl. upplysningar (Aa – Öö).

Nólsoy

A. 26 huvudpersoners sysslor 1966.

B. Arbetsåret omkring 1900 och omkring 1965.

Nyckel till upptecknin gar

Gjorda i Nólsoy 19.4-1.9 1964, 28.7-14.9 1966, 5.12-21.12 1966, 1.7-18.7 1970.

Kolumn 1 hänvisning
Kolumn 2 serienummer eller typ
Kolumn 3 upptecknings år
Kolumn 4 sagesmans initialer
Kolumn 5 sagesmans födelseår

1	3	4	5
A	64-	NB	-95
B	64-	JD	-83
C	64-	KD	-08
D	64-	SD	-05
E	64-	HH	-89
F	64-	OH	-23
G	64-	OH	-09
H	64-	TH	-14
I	64-	EJ	-05
J	64-	RJ	-11
K	64-	LJ	-83
L	64-	SJ	-01
M	64-	JJ	-21
N	64-	PN	-98
O	64-	PP	-82
P	64-	AP	-24
Q	64-	GP	-22
R	64-	SS	-91
S	64-	ET	-99
T	64-	MT	-99
U	64-	HT	-38
V	64-	AT	-87
X	64-	JH	-00
Y	64-	EJ	-20

1	3	4	5
a	66-	NB	-95
b	66-	JH	-00
c	66-	OH	-09
d	66-	KJ	-21
e	66	EJ	-85
f	66-	RJ	-11
g	66-	SJ	-92
h	66-	ON	-02
i	66-	PN	-98
j	66-	AP	-24
k	66-	ET	-99
l	66-	MT	-99
m	66-	PW	-20
AA	70-	SD	-05
BB	70	ME	-94
CC	70-	AJ	-03
DD	70-	CJ	-96
EE	70-	SJ	-92
FF	70-	SJ	-01
GG	70-	ON	-02
HH	70-	PN	-98
II	70-	PV	-20

1	2	3	4	5
Aa	1	66-	HD	-25
Bb	2-	66-	SD	-05
Cc	3-	66-	EH	-39
Dd	4-	66-	GH	-39
Ee	5-	66-	OH	-23
Ff	6-	66-	KH	-22
Gg	7	66-	EJ	05
Hh	8-	66-	EJ	-37
Ii	9-	66-	HJ	-26
Jj	10-	66-	HJ	-41
Kk	11-	66	JJ	-18
Ll	12-	66	KJ	-21
Mm	13-	66	SJ	-34
Nn	14-	66	AJ	-08
Oo	15-	66	JJ	-21
Pp	16	66-	KJ	-29
Qq	17-	66-	MJ	-97
Rr	18	66-	SJ	-03
Ss	19-	66-	ML	-07
Tt	20	66-	OO	-37
Uu	21-	66-	GP	-22
Vv	22-	66-	SS	-91
Xx	23-	66-	AT	-29
Yy	24-	66	ET	-34
Zz	25-	66-	HT	-38
Oö	26-	66-	MT	-15

Bandupptagningar:

1	2	3	4	5
Bc	B	66	SJ	92
Bd	B-	66	JD	-83
Be	B-	66-	EJ	-85
Bf	B	66	PN	98

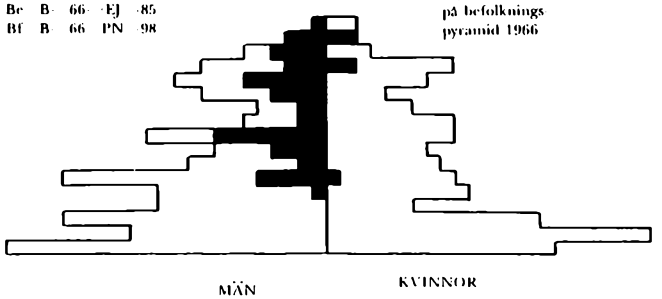

Noter

Inledning

1. Rigsombudsmandens Arsberetning 1966.
2. Jirlow, Drag ur färöiskt arbetsliv.
3. Olsson, Färöiska kostvanor.
4. Se Hermansson, Dagligliv på Nólsoy.
5. Se Hermansson, Färöfärd 1971.
6. Jfr. West, The English Letters of Pastor Schröter i Fróðskaparrit 18.

I. Bakgrund

1. Villaume-Jantzen i Atlanterhavsöer, s. 199.
2. Kiilerich i Föroyar I, s. 97.
3. Mus musculus faeroensis, en art som utvecklats på ön. Spärck i Föroyar I, s. 35
4. Nolsöe i Varðin X, s. 170 ff.
5. Högnesen, Faeröernes Historie, s. 48.
6. Mortensen i Fróðskaparrit 3, s. 37.
7. Degn, Fiskeriet og Monopolhandelen, Forord.
8. Högnesen, Faeröernes Historie, s. 54.
9. Indberetninger utg. av N. Djurhuus.
10. Svabo i Varðin XVII, s. 215 f.
11. Svabo, Indberetninger, s. 104.
12. Svabo, Indberetninger, s. 111.
13. Degn, Fiskeriet og Monopolhandelen, s. 3.
14. Högnesen, Faeröernes Historie, s. 54.
15. Degn, Fiskeriet og Monopolhandelen, s. 1.
16. Plöyen, Erindringer, s. 2.
17. Plöyen, Erindringer, s. 2.
18. Svabo kommenterar monopolhandelns låga inköpspriser: "Denne overdrevne Fordel giör at enhver, som det kan falde ind at smugle lidt, vinker ad Saelgeren og overbyder Handelen. Forordninger og Befalinger ville her kun udrette lidet, thi om Köberen ej selv vil bruge Fiederen, saa kan den nok komme ud af Landet, om det end skulle skee igjennem Borhullet på Nolsöen". (Indberetninger, s. 46).
19. Nolsöe, Siglingarsöga I, s. 50-168.
20. Svabo, Indberetninger, s. 85.
21. Degn, Fiskeriet og Monopolhandelen, s. 33.
22. För egen räkning lät Jåkup en dansk timmerman bygga Ebenezer som gick på fiske och efter 1856 i fraktfart. Det bör även nämnas att nólsingar byggde, ägde och fiskade med smacken Simon Petrus.
23. Nolsöe, Siglingarsöga I, s. 304.
24. Nolsöe, Siglingarsöga I, s. 66.
25. Nolsöe, Siglingarsöga I, s. 181.
26. Högnesen, Faeröernes Historie, s. 60.
27. Högnesen, Faeröernes Historie, s. 60.
28. Högnesen, Faeröernes Historie, s. 58.

29. Joensen, Minnisrit, s. 95.
30. Ålmanakki 1967.
31. Mitens i Minnisrit, s. 22-24.
32. Bet. Erhverv, s. 9.
33. Den oerhörda ekonomiska utvecklingen under senare år kan belysas med några fakta om sedelcirkulationen som under tioårsperioden 1956-1967 ökade från 16,5 till 39,4 milj. kr. Under samma tid steg i bankerna insatta medel från 90,2 till 230,9 milj. kr. Detta måste dock ses i jämförelse med en indexökning från 326 till 470 (index 1939 = 100) (I januari 1970 var index 556 medan insatta medel ökat till 296,5 milj. kr och sedelcirkulationen var 44,6 milj. kr. (Rigsombudsmandens Årsberetning 1965, s. 3, 1970, s. 3, 51).
34. Rigsombudsmandens Årsberetning 1970, s. 35.
35. Rigsombudsmandens Årsberetning 1970, s. 38.
36. Rigsombudsmandens Årsberetning 1970, s. 38.

II. Samhället

1. Svabo, Indberetninger, s. 107.
   Björk, Ejendomsforhold, s. 109.
2. Schröter, Beskrivelse, s. 171.
3. Björk, Husdyrbruget, s. 10 f.
4. Björk, Husdyrbruget, s. 11.
5. Färöarna som helhet c:a 2.460 marker, varav 1.150 kungsjord, 1.160 odal och 150 prästgårdsjord (Bet. Erhverv, s. 140).
6. Björk, Ejendomsforhold, s. 128.
7. Bet. Erhverv, s. 140.
8. Björk, Husdyrbruget, s. 13.
9. Svabo, Indberetninger, s. 377.
10. Taxationsprotokol, s. 108-112.
11. Den genomsnittliga storleken på ägorna i dag är 7 gl vilket kan beräknas ge ett kofoder.
12. Björk, Ejendomsforhold, s. 115-116, citerar Plöyens skrivelse till Rentekammeret 18.9.1838.
13. Björk, Ejendomsforhold, s. 116, citerar Plöyens skrivelse till Rentekammeret 18.9.1838.

III. Näringar

1. Svabo, Indberetninger, s. 336 ff.
2. Bet. Erhverv, s. 123.
3. Björk, Ejendomsforhold, s. 28.
4. Schröter, Beskrivelse, s. 170.
5. Skylv, Gl. Götur I, s. 23.
6. Annandale, Faraoes and Iceland, s. 207.
7. Skylv, Gl. Götur I, s. 24.
8. Skylv, Gl. Götur I, s. 26.
9. Annandale, Faraoes and Iceland, s. 204.
10. De skvattmöllor om vilka ortnamn som *Myllá* påminner har ej brukats i mannaminne.
11. Samma år utger han ett häfte "Kort ekonomisk Underretning om Ködsaltning, Svin, Kartofler og Haver. Uddragen af andre til den faeröske Landmands Nytte ved J. C. Svabo".

12. Björk, Ejendomsforhold, s. 13.
13. Svabo, Indberetninger, s. 157-158.
14. S. 123 f.
15. Björk, Ejendomsforhold, s. 12-22.
16. Schröter, Beskrivelse, s. 170.
17. Jirlow, Drag ur färöiskt arbetsliv, s. 47.
18. Skardi, Faroese Cultivating and Peat Spades, s. 71 (varken benämningen *reimavelta* eller *knaevelta* har jag mött i Nólsoy).
19. Williamson, Atlantic Islands, s. 57.
20. Skylv, Gl. Götur I, s. 98 ff.
21. Björk, Ejendomsforhold, s. 4.
22. Jirlow, Drag ur färöiskt arbetsliv, s. 38.
23. Jacobsen, J. Fr., Faeröerne, s. 91-93.
24. Tarnovius, Feröers Beskrifvelser, s. 69.
25. Björk, Ejendomsforhold, s. 10.
26. Enligt Williamson hade typen introducerats 1911 på Norderöarna och spritts kring Kallsoyarfjördur (Atlantic Islands, s. 200). Han säger dock att metoden är lämplig i gott väder, vilket inte stämmer med uppfattningen i Nólsoy.
27. Svabo, Indberetninger, s. 407.
28. Björk redogör för kreatursimporten där man tillmätt enstaka djur särskilt stor betydelse. Han tillägger att värdet av handelsförvaltare Nolsöes röda, fynska ko och amtmanden Löbners tjur av samma sort inte bör överskattas (Husdyrbruget, s. 353). Anmärkningen belyser snarare de två reformivrarnas ställning.
29. Bet. Erhverv, s. 131.
30. Björk, Husdyrbruget, s. 362.
31. Taxationsprotokol, s. 108.
32. Skylv, Gl. Götur I, s. 51 ff.
33. Matras, KLNM.
34. Svabo, Indberetninger, s. 218.
35. Svabo, Indberetninger, s. 136.
36. Svabo, Indberetninger, s. 201.
37. Svabo, Indberetninger, s. 215.
38. Björk, Husdyrbruget, s. 75.
39. Björk, Husdyrbruget, s. 77.
40. Schröter, Beskrivelse, s. 173-174.
41. Jirlow, Drag ur färöiskt arbetsliv, s. 33.
42. Bet. Erhverv, s. 17.
43. Olsson, Färöiska kostvanor, s. 84.
44. Lockwood, Faroese Bird Names, s. 1.
45. Svabo, Indberetninger, s. 45 f.
46. Degn, Fiskeriet og Monopolhandelen, s. 144 ff.
47. Schröter, Beskrivelse, s. 170-171.
48. Att ön ofta sätts i samband med fågel beror på att ornitologen Niels á Botni liksom sin far skrivit artiklar om öns fågelliv.
49. Williamson, Atlantic Islands, s. 304.
50. Williamson, Atlantic Islands, s. 145, 147.
51. 1. Nidari sessur í Hvíturdinni
    2 Ovari sessur í Hvíturdinni
    3 Bakkin
    4 Högadalssessur á Bökkunum
    Lágadalssessur, Jogvan í Lonsa sessur

5 Túgvan
6 Geitaláðin
7 Klettur
8 Ovaru Túgva
Niðari Jakusessur
9 Jakusessur
10 Röðin
11 Túgvusteinurinn
12 Urðarendi
(Kk)

52. Williamson, Atlantic Islands, s. 153.
53. Den första dagen ägnas Nyggjurðaberg, Oynnaböl och Svinisrókur, andra dagen åt Farsaelagjógv, tredje dagen Mýrarnar och Hósteinsgjógv. Slutligen i Grönadali och Móadölum.
54. Björk, Strandretten, s. 184.
55. Svabo, Indberetninger, s. 253, 258 f.
56. *Kvæði, Tættar, Visur*, s. 93.
57. Williamson, Atlantic Islands, s. 111 f.
58. Bet. Erhverv, s. 203.
59. Nolsöe, Siglingarsöga, s. 339.
60. Hur det därefter fördes vidare har Robert Joensen mycket åskådligt visat i artikeln *Grindaboð i Havn* 1962.
64. Björk, Strandretten, s. 193.
62. Björk, Strandretten, s. 241.
63. Björk, Strandretten, s. 230.
64. Eftersom kommunen valde att enbart ge manslotter är det märkligt att småbarnen räknades med, men Svabo har ett exempel från Miðvágur 1776 då gossar och gamla män fick part "men ikke Fruentimmer" (Indberetninger, s. 257), medan fördelningen vanligtvis gick efter invånaretal.
65. Schröter, Beskrivelse, s. 171; Svabo, Indberetninger, s. 136.
66. Eide, manus 1970.
67. Eide, manus 1970.
68. Det har diskuterats vilken smed i Nólsoy som först tillverkade ett *pinnagrev* efter Pouls i Búð resa med Plöyen 1839. Denne antas ha fört den shetländska vinkelspaden till Färöarna (Plöyen, Erindringer, tillägg).
69. Svabo, Indberetninger, s. 284.
70. Svabo, Indberetninger, s. 82.
71. Schröter, Beskrivelse, s. 171.
72. Bet. Erhverv, s. 187.
73. På museet i Havn finns en båt som prisbelönats på en utställning i Bergen 1906 och som nolsingar sedan använde som skjutsbåt.
74. Schröter, Beskrivelse, s. 171.
75. Björk, Strandretten, s. 36-48.
76. Skylv, Gl. Götur II, s. 120-121.
77. Namnen på dem var spefulla: *Bükur, Gásasperðil, Lonaryggja* el. *Snapsur* el. *Klandur, Reyðaryggja, Reyv* och *Snögga*. En av dem finns på museet i Havn.
78. Svabo, Indberetninger, s. 107.
79. Sundstein i Föroyar I, s. 117.
80. Svabo, Indberetninger, s. 91-92.
81. Leverbog, HMH.
82. Plöyen, Erindringer, s. 31-32.
83. En omtyckt historia förtäljer att några män från Havn en dag i sundet mötte

några uppblåsta kalvskinn. De flydde i hast och berättade vid hemkomsten om odjuren. Skinnen hörde till en långrev som tillhörde den odalbonde från Nólsoy som rest med Plöyen.

84. Se Joensen, Faeröske sluppfiskere.

85. Fiskarnas förening ogillade att många från samma bygd eller närbesläktade var på samma båt. Det framgår av registret att det snarast var ovanligt att far och son mönstrade samtidigt, endast ett fall bland de sju fäder som haft fiskande söner. En tredjedel av de 22 män som haft bröder till sjöss tog hyra tillsammans.

Otryckta källor, litteratur och anförd litteratur

Otryckta källor

Mantalslängder 1801, 1834, 1860, 1870, 1890, 1911
Folkereg. 1966

Leverbok HMH 1907-1910

Grandestaevneprotocol for Nolsö 1892-1957

Fjallisti 1948

Skydsliste for Nolsö 1924-1928

Eide, Maria, manus 1970

Föroya Fiskimannafelag, register 1960-1966

Kommunalskatt 1963, Nólsoy

Litteratur och anförd litteratur

Annandale, N., The Faraoes and Iceland, Studies in Island Life, Oxford 1905

Betaenkning angaaende Faeröernes Erhvervsforhold, Tórshavn 1939

Björk, E. A., Faerösk Bygderet
I. Husdyrbruget 1956/57
II. Ejendomsforhold 1957/58
III. Strandretten 1963
stencilerad utg. Matrikulstovan, Tórshavn

Degn, A., Oversigt over Fiskeriet og Monopolhandelen på Faeröerne, Tórshavn 1929

Hammershaimb, V. U., Faerøsk Anthologi, Kbh. 1891

Hermansson, Nanna, Dagligliv på Nólsoy, Jordens Folk 1971:1

Hermansson, Nanna, Färöfärd 1971, Meddelanden Inst. f. folklivsforskning nr. 60, Lund 1971

Högnesen, R. W., Faeröernes historie frem til den anden verdenskrig, Faeringer-Fraender, Kbh. 1968

Jacobsen, J. Fr., Faeröerne. Natur og Folk, Tórshavn 1936

Jeaffreson, J., The Faröe Isles, London 1901

Jirlow, R., Drag ur färöiskt arbetsliv, Rig 1931 samt i Uppsatser Folklivsforskning, Lund 1967

Joensen, J. P., Faeröske Sluppfiskere, stencil, Lund 1972

Joensen, J. K., Mortensen, A., Petersen, P., Föroyar undir fríum handli í 100 ár, Minnisrit, Tórshavn 1955

Joensen, R., Royvið, Klaksvík 1958

Joensen, R., Greivabitin, Klaksvík 1960

Joensen, R., Býta seyð og fletta, Klaksvík 1968

Kallsberg, E., Erhvervsforhold og befolkningsudvikling, Faeringer-Fraender, Kbh. 1968

Kiilerich, A., Vedurlag, Föroyar I, Kbh. 1958

Kvaeði, Táttar, Vísur utg. av D. Magnussen och J. av Skarði, Tórshavn 1952

Labonne, H., L'Islande et L'Archipel des Faeroer, Paris 1888

Landt, J., Forsøg til en Beskrivelse over Faeröerne, (Kbh. 1800) Tórshavn 1965

Lockwood, W. B., Faroese Birdnames, Kbh. 1961

Matras, Chr., Faeröerne, Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, Kbh. 1960

Mortensen, A., Folkatalið og ognarbýtingin i Föroyum um 1600. Fróðskaparrit 3, Tórshavn 1954

Nolsöe, P., Korndalur, Varðin X, Tórshavn 1930

Nolsöe, P. J., Föroya siglingarsöga I-II:4, Torshavn 1963-1965

Olsson, Alfa, Färöiska kostvanor, Rig 1954

Olsen, T., Stubbar, Kbh. 1949

Plöyen, C., Erindringer fra en Reise til Shetlandsöerne, Örkenöerne og Skotland i sommeren 1839, Tórshavn 1966

Rigsombudsmandens Arsberetning 1965, 1966, 1970

Schröter, J. H., Beskrivelse over Naalsöen utg. av M. A. Jacobsen, Varðin XI, Tórshavn 1931

Skarði, J. av, Faroese Cultivating and Peat Spades, The Spade in Northern and Atlantic Europe, Belfast 1970

Skylv Hansen, J. Maria,
Gamlar Götur I, Torshavn 1968
Gamlar Götur II, Tórshavn 1967
Gamlar Götur III, Tórshavn 1970

Spärck, R., Dýralív, Föroyar I, Kbh. 1958

Statistiskt tabelvaerk 1965, Faeröerne, Folketaellingen 1960, Aegteskaber, födte og döde 1946-1960, Kbh. 1965

Svabo, J. Chr., Tanker om Faeröes Ekonomie og dens Forbedring, Varðin XVII, Tórshavn 1937

Svabo, J. Chr., Indberetninger fra en Reise i Faeröe 1781 og 1782. Udg. av N. Djurhuus, Kbh. 1959

Tarnovius, T., Feröers Beskrifvelser, utg. av H. Hamre, Faroensia II, Kbh. 1950

Taxationsprotokol ang. en ny Skyldsaetning af Jordene paa Faeröerne, Kbh. 1872

West, J. F., Land tenure in a Faroese Village, Saga-Book XVIII, London 1970-1971

Villaume-Jantzen, V., Faeröernes Klima, De Danske Atlanterhavsöer, Kbh. 1904-1911

Williamson, K., The Atlantic Islands, A study of the Faeroe Life and Scene, London 1948

Efter manuskriptets färdigställande har bl.a. följande litteratur rörande Färöarna utkommit:

Eide Petersen, Maria, Konglar, Götu 1973

Skylv Hansen, J. Maria, Gamlar Götur IV, Tórshavn 1973

West, J. F., Faroe, the emergence of a nation, London 1972

Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund
CWK Gleerup i distribution

1. Skånska matvanor utgiven av Nils-Arvid Bringéus. 176 s. 1971.
2. Sigfrid Svenssons tryckta skrifter under femtio år (1922-1971). 52 s. 1971.
3. Skånska årsfester utgiven av Nils-Arvid Bringéus. 198 s. 1973.
4. Skånskt brännvin utgiven av Ingemar Tunander. 138 s. 1974.
5. Nólsoy. En färöisk bygd i omvandling. Av Nanna Hermansson. Engl. Summary. 131 s. 1976.

På vad sätt kan det traditionella arbetslivet fortgå i en färöisk bygd idag? Vilka förändringar har ägt rum inom arbetslivet i bysamhället? Hur har förändringarna påverkat arbetets årsrytm? Med dessa frågor har etnologen Nanna Hermansson nalkats ön Nólsoy på Färöarna. Svaren har hon hämtat genom egna iakttagelser och genom intervjuer med befolkningen men också genom arkivaliska undersökningar. "Nólsoy" är en väl underbygd lokalstudie, vari författaren, som varit verksam vid Tórshavns museum, ger en närbild av arbetslivet och årsrytmen i ett traditionsbundet samhälle som mött den nya tiden.

Liber

ISBN 91-40-04389-4